

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

**İSTANBUL MERKEZLİ BİR SIRP GAZETESİ:
CARİGRADSKİ GLASNIK - İSTANBUL MUHBİRİ
(1895-1909)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERJEMA IMAMOVIC

İSTANBUL, 2023

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

**İSTANBUL MERKEZLİ BİR SİRP GAZETESİ:
CARİGRADSKİ GLASNIK - İSTANBUL MUHBİRİ
(1895-1909)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MERJEMA IMAMOVIC
(YU200121101)**

**Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi Emine Tonta Ak)**

İSTANBUL, 2023

10/08/2023

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı Tarih tezli yüksek lisans programı öğrencisi YU200121101 numaralı **Merjema IMAMOVIC**'m, hazırladığı "*İstanbul Merkezli Bir Sırp Dergisi: Carigradski Glasnik- İstanbul Muhbiri (1895-1909)*" konulu tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 10.08.2023 Perşembe günü saat 11:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Çokluğu/Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının **İstanbul Merkezli Bir Sırp Gazetesi: Carigradski Glasnik - İstanbul Muhbiri (1895-1909)** şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. Dr. Öğr. Üyesi Emine TONTA AK (Danışman)	<u>Kabul</u>
2. Doç. Dr. Neriman ERSOY HACISALİHOĞLU	<u>Kabul</u>
3. Prof. Dr. Hasip SAYGILI	<u>Kabul</u>
4.	.....
5.	.....
6. (İkinci Danışman)*.....	.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Merjema Imamovic

**İSTANBUL MERKEZLİ BİR SIRP GAZETESİ:
CARİGRADSKİ GLASNİK - İSTANBUL MUHBİRİ (1895-1909)**

Merjema Imamovic

ÖZET

Tezimizde ele aldığımız Carigradski Glasnik Gazetesi Sırbistan'ın Berlin Kongresi'nde bağımsızlık kazanmasından sonra Osmanlı Devleti'nde yaşamaya devam eden Sırp tebaasının yayın organıdır. Gazete Osmanlı Devleti'nin son döneminde Osmanlı Sırplarının hayatı, sosyal yaşamları, görüşleri ve Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin anlaşılması için önemli bir araçtır. Bu çalışmada gazeteyi çeşitli yönlerden değerlendirerek Osmanlı-Sırbistan ilişkilerini nasıl sunduğunu, Osmanlı Devleti'ne yönelik tavrını ve Osmanlı Sırplarının II. Meşrutiyet sonrasındaki durumlarının gazeteye yansımalarını ele aldık. Bunu yaparken birincil kaynağımız Sırbistan Halk Kütüphanesi'nin sayfasında erişime açık olan gazetenin okunaklı sayıları olup ikincil kaynaklarla incelememizi destekledik. Böylece ele alınan konulara çok yönlü bir yaklaşım ve yorum kazandırdık.

Anahtar kelimeler: *Carigradski Glasnik, Tsarigradski Glasnik, İstanbul Muhbiri, Osmanlı Devleti, Sırbistan, II. Abdülhamid, II. Meşrutiyet.*

**ISTANBUL-BASED SERBIAN NEWSPAPER:
CARIGRADSKI GLASNIK - İSTANBUL MUHBİRİ (1895-1909)
Merjema Imamovic**

ABSTRACT

In our thesis we examine a Serbian newspaper named *Carigradski Glasnik* that is served as a publication of The Serbian Community residing in the Ottoman Empire after Serbia gained independence at The Berlin Congress. The newspaper played a significant role in understanding the lives, social activities, opinions and relations of the Ottoman Serbs with the Ottoman State in the period of late Ottoman Empire. In this study, we examined the newspaper from various perspectives to understand how it presented the Ottoman-Serbian relations, its stance towards the Ottoman Empire, and how it reflected the situation of Ottoman Serbs especially after the Second Constitutional Era. Our primary source was the readable issues of the newspaper available on the website of the National Library of Serbia. Also the study was supported by secondary sources to complement our analysis. By adopting a multidimensional approach and interpretation, we aimed to shed light on the discussed topics.

Keywords: *Carigradski Glasnik, Tsarigradski Glasnik, İstanbul Muhbiri, Ottoman Empire, Serbia, Abdulhamid II, Second Constitutional Era.*

ÖNSÖZ

On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslim tebaasının sosyal yaşamları, görüşleri ve devlet ile olan ilişkilerin anlaşılması adına yayınladıkları gazetelerin ve dergilerin incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu tezin konusu Sırbistan'ın Berlin Kongresi'nde bağımsızlık kazanmasından sonra Osmanlı Devleti'nde kalan ve Fener-Rum Patrikhanesine tabi olan Sırp'ların yayın organı olan *Carigradski Glasnik* Gazetesi'nin belirli yönlerinden incelenmesidir. Gazete'nin 1895'ten 1909'a kadar yayınlanmış olması hem sansürün hâkim olduğu II. Abdülhamid döneminde hem de basın açısından daha özgür olan II. Meşrutiyet devrine denk düşmektedir. Dolayısıyla ele aldığı konular ve gazetenin takındığı tavır da bu temel üzerine şekillenmiştir.

Tezimizin amacı Sırbistan'ın Berlin Kongresi'nde bağımsız bir devlet olmasından sonra Osmanlı Devleti'nde kalan Sırp tebaanın yayın organı olan bir gazetenin Osmanlı Devleti'ne yönelik tavrını ve II. Meşrutiyet sonrası Sırp tebaanın gazete nezdindeki temsilini ortaya koymak ve Osmanlı'daki gayrimüslimler üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlamaktır. Gazetenin kapsamı geniş olduğundan bütün konular ele alınmamış ve tezde bu iki amacın gerçekleştirilmesine yoğunlaşmıştır.

Tezin temel kaynağı Sırbistan'ın Halk Kütüphanesi'nin (*Narodna Biblioteka Srbije*) internet sayfasında yer alan *Carigradski Glasnik* Gazetesi'nin bütün sayılarıdır. Gazetede ele alınan çeşitli konuların incelenmesi için ise ikincil kaynak olarak Türkçe, Sırpça ve İngilizce dillerinde yayınlanmış literatür kullanılmıştır. Bu bağlamda özellikle iki eseri zikretmekte fayda vardır. Birincisi Klara Volarić tarafından hazırlanan "*Carigradski Glasnik: A Forgotten Istanbul-based Paper in the Service of Ottoman Serbs, 1895-1909*" yüksek lisans tezidir¹. Sözkonusu çalışma (diğer şeyler arasında) gazetenin bölgedeki Sırp irredentist siyaseti için bir araç olduğunu ele alarak eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır. Bu çalışmamızda ise adı geçen görüşten farklı

---

¹ Klara Volarić, *Carigradski Glasnik: A Forgotten Istanbul-based Paper in the Service of Ottoman Serbs, 1895-1909* (Budapeşte: Central European University, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

olarak gazetenin yayın siyaseti Osmanlı-Sırbistan ilişkileri bağlamında değerlendirilecektir. Aynı zamanda Volarić'in değındiğı bizim de üzerinden yeniden geçilmesini faydalı gördüğümüz iki mesele daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Birincisi gazetenin II. Meşrutiyet'in ilanından önce ve sonraki söylemi Volarić'in bazı tespitlerinin genişletilmesiyle sunulacaktır. İkincisi Volarić'in kısaca değındiğı II. Meşrutiyet'ten sonra Sırların gazetedeiki temsili meselesi örnekler üzerinden ele alınacaktır. Dönemin Osmanlı-Sırbistan ilişkilerin anlaşılması hususunda başvuru olan diğere önemli bir çalışma da Mihailo Vojvodić iç'in *Srbija i Turska 1878-1914* adlı kitabıdır. Eser bağımsızlıktan sonra gelişen Osmanlı-Sırbistan ilişkilerini kronolojik bir şekilde ele almaktadır. Ayrıca gazeteyi konu alan diğere çalışmaları zikretmekte fayda vardır. Bunlardan ilki Petar Mitropan'ın "*Carigradski Glasnik*" isimli çalışmasıdır.² İkinci eser gazetedeiki konuları kapsamlı bir şekilde ele alan Ljiljana Čolić'in yazdığı "*Carigradski Glasnik: Svetilnik Srpstva u Vekovnoj Tami*"³ isimli kitabıdır. Aynı zamanda gazeteyi konu alan çeşitli makaleler yazılmıştır. Bunlardan bazıları Uroš Miketić'in Mitroviçe ve civarındaki ekonomik, kilise ve okul koşullarını gazetenin ışığında incelediğı makale: "*Carigradski Glasnik (1895-1909): Prilog Proučavanju Privrednih, Crkvenih i Školskih Prilika Srba u Kosovskoj Mitrovici i Okolini*"⁴. Vladan Virijević ise Novi Pazar ve civarını gazeteden yola çıkarak incelemiştir: "*Carigradski glasnik' o Novom Pazaru i okolini krajem XIX i početkom XX veka*"⁵.

Çalışmamızın amaçları beş bölümde gerçekleştirilmiştir. Giriş kısmında Osmanlı Devleti'nde basın tarihi ve uygulamaları ele alınmıştır. Birinci bölümde Sırbistan'ın bağımsızlık öncesi Osmanlı-Sırbistan ilişkileri açıklanmıştır. İkinci bölümde gazetenin teknik özellikleri, amacı ve içeriğı üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde Osmanlı-Sırbistan ilişkilerinin gazeteye yansımaları ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise gazetenin II. Meşrutiyet'ten önce yayın siyasetinin Sultan Abdülhamid'in

---

² Eser hakkında bilgi Volarić'in tezinden alınmıştır. Maalesef bu çalışmaya ulaşamadık. Volarić, *Carigradski Glasnik*, 11.

³ Ljiljana Čolić, „*Carigradski Glasnik*” *Svetilnik Srpstva u Vekovnoj Tami* (Belgrad: Zavod za Udžbenike, 2018), 23-25.

⁴ Uroš Miketić, “*Carigradski Glasnik (1895-1909): Prilog Proučavanju Privrednih, Crkvenih i Školskih Prilika Srba u Kosovskoj Mitrovici i Okolini*”, *Baština* 49 (2019), 321-338.

⁵ Vladan Virijević, “*Carigradski glasnik' o Novom Pazaru i okolini krajem XIX i početkom XX veka*” *Novopazarski zbornik* 33 (2010), 111-123.

şahsı üzerinden nasıl şekillendiği incelenerek, 1908 sonrasındaki değişen tavrı ortaya çıkarılmıştır. Son bölümde II. Meşrutiyetin yarattığı özgürlük ortamında *Carigradski Glasnik*'in söylemindeki değişim ortaya çıkarılarak, Sırpı ilgilendiren meseleler incelenmiştir.

Bu araştırmada maruz kaldığımız bazı sorunlardan da bahsetmemiz gerekirse, gazetenin bazı sayıları yazıların silik olması nedeniyle okunamamıştır. Bu nedenle ilgili yazıları ele almamız mümkün olamamıştır.⁶ Bizi sınırlandıran diğer bir husus da gazetenin tarihlerinin Jülyen takvime göre olmasıdır. Bu nedenle çalışmamızda her Jülyen tarihinden sonra Gregoryen karşılığı da verilmiştir (örnek 10/23 Temmuz).

Çalışmamın kapsamını ifade ettiğim kısımdan sonra bu süreçte bana destek olan kişilere teşekkürü ifade etmeyi borç bilirim. Yüksek lisans sürecimde danışmanım olan, manevi ve akademik desteğini esirgemeyen değerli Hocam Dr. Öğr. Üyesi Emine Tonta Ak'a teşekkür ederim. Tavsiyelerini esirgemeyen Hocam Dr. Öğr. Üyesi Lale Uçan'a teşekkür ederim. Jüri üyeleri olarak tezimi okuyup yaptıkları değerli katkılardan dolayı Prof. Dr. Hasip Saygılı ve Doç. Dr. Neriman Ersoy Hacısalihoglu hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca süreç boyunca manevi olarak beni destekleyen ve tezimi okuyup, teknik olarak düzenlemesinde yardımcı olan sevgili eşim Emin'e teşekkür ederim. Türkiye'deki eğitimim boyunca akademik olarak yetişmemde katkısı olan bütün hocalarıma ve desteklerini her an hissettiğim sevgili anne ve babama gönülden teşekkür ederim.

Ekim, 2023

Merjema Imamovic

---

⁶ Özellikle 1905 yılındaki sayılarda bu sorun yaşanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
1. OSMANLI DEVLETİ'NDE SIRBİSTAN MESELESİ.....	6
1.1. SIRBİSTAN'IN OSMANLI TARAFINDAN FETHİ	6
1.2. OSMANLI HAKİMİYETİNDE SIRBİSTAN	8
1.3. BİRİNCİ SIRP İSYANI ARIFESİNDE SEMENDİRE SANCAĞI'NDAKİ DURUM VE BİRİNCİ SIRP İSYANI	10
1.4. MİLOŞ OBRENOVIÇ DEVRİ (1830-1839).....	14
1.5. ANAYASA KORUYUCULARI DEVRİ	16
1.6. OBRENOVIÇ'LERİN YENİDEN İKTİDAR OLMASI VE BAĞIMSIZLIĞA GİDEN YOL	17
İKİNCİ BÖLÜM	19
2. <i>CARİGRADSKİ GLASNIK</i> – TEKNİK ÖZELLİKLER, AMAÇ VE İÇERİK	19
2.1. TEKNİK BİLGİLER	19
2.2. YAYINLAMA AMACI	22
2.3. İÇERİK VE ELE ALINAN MESELELER.....	23
2.3.1. Birinci Sayfa	24
2.3.2. Çeşitli Kategoriler	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	30
3. BAĞIMSIZLIKTAN SONRA <i>CARİGRADSKİ GLASNIK</i> : OSMANLI- SIRBİSTAN İLİŞKİLERİNDEN YANSIMALAR.....	30
3.1. DOĞU SORUNU BAĞLAMINDA BAĞIMSIZ SIRBİSTAN.....	30
3.2. <i>CARİGRADSKİ GLASNIK</i> VE OSMANLI-SIRBİSTAN İLİŞKİLERİ	35
3.2.1. II. Meşrutiyet'ten Önce Osmanlı-Sırbistan İlişkilerin Gazeteye Yansımaları	36

3.2.1.1.	Osmanlı-Sırbistan İlişkilerinde Konsolosluk Anlaşması	37
3.2.1.2.	Osmanlı-Sırbistan Ticaret İlişkilerinin Gazeteye Yansımaları..	37
3.2.1.3.	Sırbistan ve Osmanlı Devleti Arasında Metropolit Firmiliyan Sorunu ve <i>Carigradski Glasnik</i>	39
3.2.1.4.	Türkiye ve Sırbistan İsimli Yazılarda Osmanlı-Sırbistan İlişkileri.....	42
3.2.2.	II. Meşrutiyet Sonrası Osmanlı-Sırbistan İlişkilerin Carigradski Glasnik'e Yansımaları.....	42
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		48
4. ABDÜLHAMİD DEVRİNDEN II. MEŞRUTİYET'E CARİGRADSKİ GLASNİK: DEĞİŞEN SÖYLEM.....		48
4.1.	<i>CARİGRADSKİ GLASNİK</i> 'TE SULTANIN ŞAHSINDA ÖNEMLİ GÜNLER	48
4.1.1.	İstanbul Haberleri Kategorisi	49
4.1.2.	Sultanın Doğum Günleri ve Tahta Geçiş Günleri ve <i>Bizim Yazılarımız</i> Kategorisi	50
4.1.3.	Gazetede Şikayetler ve İstekler	53
4.1.4.	II. Abdülhamid Döneminde Gazetede Osmanlı Devleti ile Sırp Halkı Arasında Kurulan İlişkiler	55
4.2.	II. MEŞRUTİYET'İN İLK GÜNLERİNDE <i>CARİGRADSKİ GLASNİK</i>	56
4.2.1.	<i>Carigradski Glasnik</i> ve Siyaset Eleştirisi	58
4.2.1.1.	Anayasal Rejimin Eleştirisi	59
4.2.1.2.	31 Mart Vakası ve V. Mehmed Reşad'ın Padişahlığı.....	59
4.3.	II. MEŞRUTİYET'TEN 31 MART VAKASI'NA GAZETEDE II. ABDÜLHAMİD İMAJI	61
BEŞİNCİ BÖLÜM		63
5. CARİGRADSKİ GLASNİK'TE II. MEŞRUTİYET SONRASI SIRPLARIN MESELESİ		63
5.1.	SIRPLARIN OSMANLI DEVLETİ'NDEKİ DURUMU	63
5.1.1.	Makedonya Sorunu'nun Çözümü İçin Kiliseler ve Okullar Kanunu.	65
5.1.2.	Milliyet Meselesi.....	68
5.1.3.	Gazetenin Sırpların Sorunlarına Çözüm Arayışı.....	71
5.2.	II. MEŞRUTİYET'TEN SONRA OSMANLI SIRPLARININ SİYASİ TEŞKİLATLANMASI VE <i>CARİGRADSKİ GLASNİK</i> 'E YANSIMALARI.....	73
5.2.1.	Sırp Demokratik Birliği'nin Kurulması.....	73
5.2.2.	<i>Carigradski Glasnik</i> 'te Sırp Demokratik Birliği'ne Dair Diğer Yazılar.....	76

5.3. AVUSTURYA-MACARİSTAN'IN BOSNA HERSEK'İ İLHAKI VE <i>CARİGRADSKİ GLASNİK</i>	78
5.3.1. Avusturya'ya Karşı Boykot Meselesi	83
5.3.2. Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan ile Yaptığı Protokol Anlaşması ve <i>Carigradski Glasnik</i>'in Tepkisi	84
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	91
EKLER	98

KISALTMALAR

Akt	Aktaran
a.y.	Yazara ait son zikredilen yer
bkz.	Bakınız
çev.	Çeviren
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
ö.	Ölüm
vd.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler

GİRİŞ

Tanzimat Devrinde Basın

Osmanlı Devleti'nde bazı yabancı girişimler dışında ilk gazete Mısır'da Kavalalı Mehmed Ali tarafından Bulak matbaasının kurulmasıyla 20 Kasım 1828 tarihinde *Vekâyi-i Mısriye* adında Türkçe ve Arapça olarak yayınlanmıştır.⁷ Çok uzun zaman geçmeden İstanbul'da Sultan II. Mahmut tarafından devletin resmî gazetesi *Takvîm-i Vekâyi*, 1 Kasım 1831 tarihinde yayın hayatına başlamıştır.⁸ İstanbul'da ve padişahın emriyle yayınlandığı için bir kısım tarihçiler bu gazeteyi Osmanlı'da yayınlanmış ilk gazete olarak görmektedir. Hemen ardından, 5 Kasım 1831 yılında Blak Bey tarafından Fransızcası çıkartılan *Takvîm-i Vekâyi*, diğer ulusların anlayabilmesi için Arapça, Bulgarca, Ermenice, Farsça, Fransızca, Rumca dillerinde de yayınlanmıştır.⁹ Gazete daha ziyade devletin görüşlerini yansıtmayı amaçladığından tam anlamda özgür gazeteciliğin oluşumu sonraki süreçte başlayacaktır. Devletin eliyle gazetenin yayınlanmasından sonra Tanzimat döneminde yayınlanmış olan en önemli gazetelerin bazıları şunlardır: *Cerîde-i Havâdis*, *Tercümân-ı Ahvâl*, *Tasvîr-i Efkâr*, *Muhbir*, *Basîret*, *İbret*.¹⁰

Sultan Abdülmecid'in saltanatında gazetelerin sayısının artmasıyla, matbuatı düzenleyecek Matbaa Nizamnamesi 8 Şubat 1857 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu nizamnameyle kitap ve broşürlerin basılmadan önce sansür edilmelerini öngörülüyordu. Basınla alakalı ilk yasaklamalar ise Fransız Ceza kanunundan alınan 1858 yılındaki Ceza Kanunu'na göre belirlenmiştir.¹¹

⁷ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi* (İstanbul: Pozitif Yayınevi, 2020), 21-24.

⁸ Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, (İstanbul: Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, 1943), 3.

⁹ Haluk Harun Duman – Cem Pekman, *Türk Basın Tarihi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018), 39.

¹⁰ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003), 17-29.

¹¹ Hülya Baykal, *Türk Basın Tarihi 1831-1923* (İstanbul: Afa Matbaacılık, 1990), 85.

Abdülaziz'in (1861-1876) tahta çıkmasından sonra 1862 yılında Maarif Nezareti bünyesinde Matbuat Müdürlüğü kurulmuştur.¹² Kuruluşundan iki yıl sonra Fransız basın yasasından ilham alınarak 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir.¹³ Bu nizamnameyle gazete çıkarmak isteyenlerin başvuru makamları, gazete çıkartmak isteyeninin yaşı, gazetenin sahip ve müdürüne dair düzenlemeler, yurtdışında Osmanlı aleyhine olan gazetelerin ülkeye giriş kuralları, gazetelere verilecek cezalar ve sair konular belirlenmiş¹⁴ ve bu şekliyle her ne kadar ön sansür uygulamaları içermese de suçlayıcı ve kötüleyici yayınların ortalıkta olmasına müsaade edilmemiştir.¹⁵

Gazete sayısının artması ve giderek özgürleşen bir ortamın oluşmasından dolayı yetkililer yeni düzenlemelere gitmek zorunda kalmıştır. Böylece 17 Mart 1867 tarihinde Âli Kararnamesiyle¹⁶ denetim sıkılaştırılmıştır, bazı gazeteler kapatılmıştır. Bunun neticesinde Yeni Osmanlılar Avrupa'ya giderek orada özgür neşriyat yapmayı kendilerine çare olarak görmüşlerdir.

Âli Paşa'nın ölümünden sonra Matbuat Nizamnamesi 1909 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.¹⁷ Âli kararnamesi yeterli görülmeyip, ülkenin geçtiği sıkıntılı ve hassas süreç sebep gösterilerek 11 Mayıs 1876 tarihinde gazetelerin ön sansüre tabi tutulması da kararlaştırılmıştır.¹⁸ Yaklaşık 20 gün sonra Abdülaziz'in tahtan indirilmesi ve kısa süren V. Murat saltanatından sonra, basında baskı yönetimiyle bilinecek Abdülhamid devri başlamıştır.

---

¹² Emine Tonta Ak, "Osmanlı Devleti'nde Abdülaziz Devri Matbuat İdaresi", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, Aralık 2013), 1/130.

¹³ Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla*, 59. Bu konu hakkında ayrıca bkz. Emine Tonta Ak, "Osmanlı Devleti'nde Abdülaziz Devri Matbuat İdaresi", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, Aralık 2013), 1/129-138.

¹⁴ Tonta Ak, "Osmanlı Devleti'nde Abdülaziz Devri Matbuat İdaresi", 134-136.

¹⁵ Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basının İçeriği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2010), 78.

¹⁶ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Asuman Tezcan, "Âli Kararname ve Basın", *Selçuk İletişim Dergisi*, ¾ (2005), 166- 172.

¹⁷ Tonta Ak, "Osmanlı Devleti'nde Abdülaziz Devri Matbuat İdaresi", 137.

¹⁸ M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi* (İstanbul: Çağlayan Basımevi, 1982), 253; Duman – Pekman, *Türk Basın Tarihi*, 42-43.

II. Abdülhamid Devrinde Basın

II. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle ve Anayasa'nın ilan edilmesiyle basın, anayasanın 12. maddesiyle 'Basın kanun dairesinde serbesttir' hükmüne bağlanmıştır. Saltanatının ilk bir buçuk senesi liberal denebilecek bir ortam olarak nitelendiriyorsa da¹⁹ hükümetten basına dair uyarılar gelmiş ve daha önce yürürlüğe konan ve basını sınırlandıran 1864 Basın tüzüğü ve 1867 Âli Kararnamesi ortadan kaldırılmamıştır. Sultan II. Abdülhamid tahta geçtikten sonra Matbuat idaresini Dahiliye Nezareti'ne bağlayarak ve sıkı kararlar içeren Basın Kanunu'nu ilan ederek basının kontrolünü kendinde bulunduracağına dair ipucu vermiştir.²⁰ Asıl değişim ise meclisin dağıtılmasından sonra yaşanmıştır.

Abdülaziz zamanında belirlenen sansür şiddetlendirilmiş²¹, 1881 yılında sansür siyasi olmayan dergi ve gazetelere de uygulanmaya başlanmıştır. 1888 yılında yürürlüğe giren tüzükle birlikte basılacak her şey denetim altına alınmış, 1895 yılındaki tüzükle de bu yöntem daha da sıkılaştırılmıştır. Bu minvalde alınan önlemler üç sansür çeşidini doğurmuştur – Türkçe ve Osmanlı'da yaşayan azınlıkların diliyle olan gazetelere sansür, yurtiçi ve yurtdışında yabancı dillerde yayınlanan gazetelerin sansürü ve hem yerli hem de yabancı kitaplara olan sansür. Tezin konusunu ilgilendiren ilk kategorideki sansür, 1878 yılından itibaren Dahiliye Nezareti'nde İç Basın Müdürlüğü'ne bağlı olarak bir heyet tarafından uygulanmıştır.²²

Bütün kısıtlamalar ve önlemlerin yanısıra, II. Abdülhamid, Yıldız'ın kontrolünde bir basının destekleyicisi olmuştur.²³ Bu çerçevede devamlı olan gazeteler yayınlanmış ve basım tekniği tarafından büyük gelişmeler kaydedilmiştir.²⁴ Bu dönemde yayınlanmış olan gazetelerden en önemlileri şunlardır: *Tercümân-ı Hakikat*, *Sabâh*, *İkdâm*, *Târik*, *Mîzân*, *Servet-i Fünûn*, *Malûmat*, *Mecmûa-i Ebüzziyâ*.²⁵

¹⁹ Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla*, 61.

²⁰ Baykal, *Türk Basın Tarihi*, 107.

²¹ Bernard Lewis, "II. Abdülhamid Devrinde Türk Basını", çev. Öz Dokuman, *Hayat Tarih Mecmuası* 9 (1970), 26.

²² Baykal, *Türk Basın Tarihi*, 112-113.

²³ Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla*, 66.

²⁴ Baykal, *Türk Basın Tarihi*, 117.

²⁵ Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla*, 64-66.

II. Meşrutiyet Devrinde Basın

II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra Koloğlu'nun ifadesiyle basın patlaması veya basın çılgınlığı yaşanmıştır. 24 Temmuz günü gazeteler sansür kontrolüne sunulmadan piyasaya çıkartılmıştır.²⁶ Bu aslında Abdülhamid devrine karşı bir refleks niteliğindedir. Durum böyle olunca *Matbuat-ı Dahiliye Nezareti ve Harici Matbuat Müdürlüğü*'nde çalışanların sayısı birkaç kişiye inmiştir.²⁷ Meşrutiyet'ten önce 120 dergi ve gazete varken, Meşrutiyet'ten sonraki yedi ay içinde 730 imtiyaz başvurusu yapılmıştır.²⁸ Gazetelerin işi paşalar, vezirler, padişah, hükümet, şahıslar aleyhinde yazı yazmak olmuştur.²⁹ Bu dönemde yayınlanan en önemli gazetelerden bazıları şunlardır: *Yeni Gazete, Tanin, Mîzân, Hukûk-u Umûmiye, Serbestî, Sadâ-yı Millet, Şûrâ-yı Ümmet, Takvîm-i Vekayi, Osmanlı, Volkan, Tercümân, Tasvîr-i Efkâr, Sırât-ı Müstakîm, Sebîlürreşât, Sadâ-yı Dîn, Tarîk-i Hidâyet, Medrese, İlmiye, Genç kalemler, Yeni mecmûa, Türk Yurdu, İçtîhât, Mahâsin, Resimli İstanbul, Musavver, Muhît, Şehbal...*³⁰ Yeni siyasi oluşumların basın organları ortaya çıkmıştır. Böyle bir durum kaos ortamını doğurmuş ve önüne geçilmesini elzem kılmıştır. 31 Mart Vakası'ndan sonra yeniden sansür uygulanmaya başlanarak bazı gazete ve dergiler kapatılmıştır. Basın Kanunu 18 Temmuz 1909 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³¹ İlk başta liberal eğilimli olan bu kanun, sonrasında yapılan değişikliklerle uygulanması sertleşerek, basın özgürlüğü sınırlandırılmış ve baskı rejimi başlamıştır.³²

Tezin konusu olan *Carigradski Glasnik* Gazetesi 14 Ocak 1895 tarihinde yayınlanmaya başlanmış ve sansürün uygulandığı II. Abdülhamid dönemi boyunca, ihtiyatlı bir şekilde yayın yaparak ve sansürün kalıplarından çıkmayan gazete, 1907 senesi hariç, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da yayınlanmaya devam etmiştir. II. Meşrutiyet'in sansürsüz ortamından yararlanarak daha açık bir dille yazmaya başlayan gazete, 18 Temmuz 1908 tarihli Basın Kanunu'nun kesinleşmesinden önce ona karşı çıkmış, fakat kesinleşmesiyle beraber gazetenin kendisi kanunun hükümlerini

²⁶ Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla*, 87.

²⁷ İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri*, 143.

²⁸ Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla*, 87.

²⁹ İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri*, 144.

³⁰ Topuz, *Türk Basın Tarihi*, 83-84.

³¹ Baykal, *Türk Basın Tarihi*, 185.

³² Topuz, *Türk Basın Tarihi*, 85.

okuyucularına sunmuştur. Dolayısıyla yukarıda bahsettiğimiz basın politikaları gazete üzerinde de uygulanmıştır. İkinci bölümde, gazetenin teknik özelliklerinden, amacından ve içeriğinden bahsedilerek gazete tanıtılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI DEVLETİ'NDE SIRBİSTAN MESELESİ

1.1. SIRBİSTAN'IN OSMANLI TARAFINDAN FETHİ

Sırlar Slav asıllı Ortodoks dinine mensup bir millettir. Balkanlar'a yedinci yüzyıldan itibaren göç etmeye başlamışlardır. Sırlar, 12. yüzyıla kadar Bulgaristan ve Bizans hakimiyetleri altında yaşayarak³³ daha rahat bir döneme 12. yüzyılın son çeyreğinde girmişlerdir.³⁴ Bu döneme Nemanjić Hanedanı'nın hüküm sürdüğü zamanda girilmiştir. Nemanjić Hanedanı'nın kurucusu Stefan Nemanjić (1167-1196) Raşka Irmağı boyunca uzanan Raşka topraklarının büyük jupanı³⁵ olmuştur. Bu göreve Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos (1118-1180) tarafından getirilmiş olsa da Macarlar ve Venedik'in yardımıyla 1196 yılında Bizans'a karşı isyan ederek çeşitli knezlikleri birleştirmiş; Bizans'ın vassalı olmuştur. Hakimiyetini Raşka, Zeta ve Niş'te kurmuştur.³⁶

Sırp Devleti her ne kadar II. Uroš zamanında güçlenmiş olsa da³⁷ en parlak devri Stefan Dušan (1331-1355) zamanında yaşanmıştır. Stefan Dušan 1331 yılında kendisini Sırların kralı, 1345 yılında ise kendisini Sırp ve Rumların çarı/ımparatoru ilan etmişti.³⁸ Bundan sonra geniş toprakları fetheden Dušan'ın hedefinde İstanbul vardı. Fakat Bizans imparatoru Kantakuzenos'un Osmanlı ile anlaşması Dušan'ın İstanbul'a doğru hareketini keserek durdurmuştur. Dušan'ın 1355 yılında ölümü Sırp

---

³³ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar* (İstanbul: Küre Yayınları, 2009), 1/19.

³⁴ Vladimir Ćorović, *Istorija Srpskog Naroda*, haz. Irena Arsić (Belgrad: Ars Libri, 1997), 1/289.

³⁵ Orta Çağ'da Sırp liderlerine verilen unvan.

³⁶ Ayşe Kayapınar – Levent Kayapınar, “Orta Çağ'da Sırlar ve Devletleri”, *Balkanlar El Kitabı*, ed. Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ (Ankara: Vadi Yayınları, 2006), 1/129.

³⁷ Mehmet Çetin Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi* (İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2001), 9.

³⁸ Erhan Afyoncu, “Osmanlı İdaresinde Sırbistan”, *Balkanlar El Kitabı*, ed. Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ (Ankara: Vadi Yayınları, 2006), 1/350.

devletini zirvede bırakarak düşüşe geçmesini sağlamıştır, ondan sonra devlet dağılarak bölünmüştür.³⁹

Küçük prensliklere bölünen Sırp devletinin fethi Osmanlılar açısından kolaylaşmıştır. Fetihler, Rodoplar'dan, Drama ve Serez'den başlamıştır. Üsküp ve Prizren civarının hâkimi Vukašin'in kuvvetleri Çirmen'de (1371) mağlubiyete uğramış böylece Makedonya ve Prizren prenslikleri Osmanlı himayesine girmiştir. Osmanlı'nın ilerleyişinden sonra kuzeydeki Sırp prensliğini ele geçiren Lazar, 1380 yılında Osmanlı hakimiyetini tanıyarak vergi ve asker vermeye başlamıştır. Devam eden Osmanlı fetihlerini durdurmak üzere Bosna, Sırp ve Bulgar kralları ittifakı kurulmuştur.

15 Haziran 1389 yılında gerçekleşen Kosova savaşında Osmanlılar ittifakta bulunan Balkan devletlerini mağlup ettiler. I. Murad bu savaşta öldürülmüş olsa da onun halefi, oğlu Yıldırım Bayezid yerine geçti. Bu galibiyetten sonra Osmanlılar için Kuzey Sırbistan'ın yolu açılmış oldu. Kuzey Sırbistan'ın fethi her ne kadar Fetret dönemiyle bir bakımdan sekteye uğramış olsa da Kosova Savaşı'nı takip eden altmış senede gerçekleşecekti. Bunun sebebi Sırp'ların kendilerini Kosova Savaşı'ndan sonra toparlamamış olmaları ve Çirmen ve Kosova savaşları sonrasında Osmanlı tabiiyeti altına alınmalarındır. Bu tabiyet fetret döneminde Sırp prensi Stefan Lazarević'in Macar kralı Sigismund'un hakimiyetini kabul etmesiyle sekteye uğramış, Türk akınlarına dayanamayan Sırp'lar 1439 yılında Osmanlı hakimiyetini yeniden tanımışlardır.⁴⁰

Sultan II. Mehmed, İstanbul fethinden bir sene sonra Sırbistan üzerine yürüdü. Bu seferde Osmanlı ordusu Despotluğun büyük bölümlerini özellikle orta kısımlarını fethetti. Fakat bu sefer Yan Hunyadi tarafından durduruldu.⁴¹ Bir sonraki sene Osmanlı orduları yeniden Sırbistan Despotluğu'na yöneldi. Sırbistan'ın önemli merkezlerinden Novo Brdo fethedildi. Novo Brdo'nun fethinden sonra birkaç gün içinde despotluğun güneybatı bölümleri Osmanlı hakimiyeti altına alındı. Böylece altmış yıl süren tabiyet sona ermiş oldu. Despot Đurađ Branković'e (1377-1456), vergi ve asker vermesi şartıyla kalan Batı Morava'nın kuzey kısımları bırakılmış oldu. Fatih Sultan Mehmed

---

³⁹ Kayapınar – Kayapınar, “Orta Çağ'da Sırp'lar ve Devletleri”, 1/130-131.

⁴⁰ Afyoncu, “Osmanlı İdaresinde Sırbistan”, 1/351-353.

⁴¹ Olga Zirojević, *Srbija pod turskom vlašću* (Belgrad: Fond za otvoreno društvo, 2007), 8.

bir kere daha, 1456 yılında Sırbistan'a doğru yöneldi. Semendire'den geri itilen sultan Belgrad'a doğru yürüdü, üç hafta süren kuşatma mağlubiyetle sonuçlandı. Đurađ aynı yılın sonunda ölünce oğlu Lazar da Osmanlılarla anlaştı.

Prens 1458 yılında varisi olmadan öldüğünden Macarlar, Bosnalılar ve Osmanlılar arasında Sırbistan tahtı için mücadele başladı. Bunun neticesi olarak Bosna Prensi Stefan Tomašević Sırp tahtına Macar desteğiyle oturdu. Durum böyle olunca Osmanlı sultanı kolay bir şekilde⁴² askerleriyle Semendire'ye kadar gelerek Semendire'yi aldı ve Belgrad hariç bütün Sırbistan fethedilmiş oldu.⁴³ Sırbistan fethedildikten sonra Osmanlı-Macaristan çekişmesinin sınır bölgesi haline geldi. Bu durum Sultan I. Süleyman'ın 1526 yılında Mohaç'taki zaferinden sonra sona erdi.⁴⁴

1.2. OSMANLI HAKİMİYETİNDE SIRBİSTAN

Semendire'nin 1459 yılındaki düşüşünden sonra Sırbistan topraklarında Osmanlı idari yapılandırması teşekkül etti. Semendire Sancağı 1458-59 yıllarında fethedilen bölgelerden kuruldu. Belgrad'ın fethinden sonra onun civarı Semendire sancağına bağlandı, Belgrad ise sancağın merkezi oldu. Fakat Semendire Sancağı'nın adı 19. yüzyıla kadar değişmedi.⁴⁵ 16. yüzyılda Sancak dahilinde bulunan kazalar şunlardı: Semendire, Belgrad, Öjitse, Çaçak, Rudnik, Kuçayna ve Niş. Semendire Sancağı sınır Sancağı olduğundan dolayı çok büyük bir öneme sahipti. Onun üstünden çok önemli askeri yollar geçiyordu. Bu önemini Macaristan fethine kadar korumuş oldu.⁴⁶ Bunun yanında Semendire Sancağı Sırbistan ulusal hareketinin de merkeziydi.⁴⁷

Sırpların Ortodoks kilisesi (*Pećka Patrijaršija* – İpek Patrikliği) Osmanlı hakimiyeti altında yaşadıkları süreç boyunca Sırpların ulusal fikrini koruyarak çok önemli bir rol oynamıştır.⁴⁸ Sırbistan'ın fethedilmesinden sonra Osmanlılar Sırp

---

⁴² Zirojević, *Srbija pod turskom vlašću*, 12.

⁴³ Afyoncu, "Osmanlı İdaresinde Sırbistan", 1/354.

⁴⁴ Zirojević, *Srbija pod turskom vlašću*, 21.

⁴⁵ Branislav Đurđev vd., *Historija Naroda Jugoslavije* (Zagreb: Školska knjiga, 1959), 67-68.

⁴⁶ Đurđev vd., *Historija Naroda Jugoslavije*, 69.

⁴⁷ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1/100.

⁴⁸ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1/101.

kilisesine müdahale etmediler, onu vergiye bağladılar.⁴⁹16. yüzyılın sonlarına kadar Sırp kilisesinin menfaatleri Osmanlı menfaatleriyle çakışmıyordu, kilise sadece Sırp halkını bir arada tutan ve ideolojinin oluşmasında etki eden bir faktördü.⁵⁰ İstanbul'daki İstanbul Patrikliği gibi Sırp kilisesi de Osmanlı hakimiyetinin geçici bir durum olduğunu görüşünü savunuyordu.⁵¹ Devlette 16. ve 17. yüzyılda değişen dengeler soncunda Sırp kilisesinin konumu da değişmiş oldu⁵²

17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Avusturya'yla savaşa girmesi Sırbistan'ı savaş sahası haline getirdi. Bazı Sırp'lar 1683 yılında Viyana hezimetini sonrasında kurulan Mukaddes ittifakın bir parçası oldular.⁵³ O dönemde Avusturya ordusunun 1688 yılında Belgrad'ı işgal etmesi bir kırılma noktası oldu; İpek Patriği Arsenije Čarnojević kendi takipçilerinden Osmanlı'ya isyan etmelerini istedi. Avusturya ordusu 1689 yılında Niş, Üsküp, İştup ve Prizren'i işgal etti, fakat ertesi sene Osmanlı orduları galip gelerek Avusturya ordusunu kuzeye, eski sınıra doğru itti.

Bu esnada Osmanlı'dan korkan patrik III. Arsenije 30 bin aileyle birlikte Avusturya'ya göç etti.⁵⁴ Bu göç bir sürü olumsuz etkinin yanında Osmanlı'nın Sırp kilisesine karşı olan tutumunu da değiştirdi. Osmanlı Devleti Patrikliğe Sırp adayların yerine Fenerlileri aday olarak göstermeye başladı. III. Arsenije'den sonraki patrik 1713 ila 1725 arasında görevde bulunan bir Rum oldu.

Avusturya 1715-1718 yılları arasında sürececek olan savaşta Prens Eugene liderliğinde Osmanlı Devleti'ne saldırıldı.⁵⁵ Bu savaş 1718 yılında Pasarofça anlaşmasıyla sona ermiş oldu. Anlaşma gereği Sırbistan'ın bir bölümü Avusturya'nın hakimiyetine geçti.⁵⁶ Avusturya bu kısa dönemde Belgrad başta olmak üzere idari, kültürel ve dini bakımdan Sırbistan topraklarına etki etmeye çalıştı.⁵⁷

---

⁴⁹ Đurđev vd., *Historija Naroda Jugoslavije*, 102.

⁵⁰ Đurđev vd., *Historija Naroda Jugoslavije*, 109.

⁵¹ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1/102.

⁵² Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1/109.

⁵³ Afyoncu, "Osmanlı İdaresinde Sırbistan", 1/355.

⁵⁴ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1/102.

⁵⁵ Afyoncu, "Osmanlı İdaresinde Sırbistan", 1/355.

⁵⁶ Afyoncu, "Osmanlı İdaresinde Sırbistan", 1/355.

⁵⁷ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1/103.

1736-1739 yılları arasındaki savaşta Osmanlı Avusturya'yı yenmiş ve Belgrad Anlaşması'yla Sırbistan topraklarını hakimiyetine geri almıştı.⁵⁸ Bu savaşta patrik IV. Arsenije de Avusturya ordusuna yardım etmiş,⁵⁹ Osmanlı'nın zaferinden sonra ise 2000 Sırp ile birlikte o da Avusturya topraklarına göç etmiştir.⁶⁰ Bu olay, İpek Patrikhanesi'nin Osmanlı'ya karşı ikinci ihaneti olarak görülmüştür. III. Arsenije'nin göçünden sonra Karlofça'da kurulan dini ve kültürel merkez İpek Patrikhanesinden daha iyi durumdaydı, bağışlar oraya doğru yöneltilmeye başlandı. İpek Patrikhanesi'nin ikinci ihaneti sonrası Rum olan yeni bir aday seçildi ve bir dizi atama yapıldı. Sözkonusu sebeplere Yunan ulusçuluğunun kilise içindeki baskısı da eklenince 1766 yılında İpek Patrikliği lağvedildi ve yetkisi İstanbul Patrikanesi'ne bırakıldı.

Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında 1788 yılında patlak veren savaşa kadar bölgede barış hüküm sürdü. Avusturya bu savaşı Sırlar'dan yardım isteyerek başlattı ve özel Sırp müfrezeler – *Freicorplar* kuruldu. Avusturya ordusu her ne kadar Belgrad'ı almış olsa da taht değişikliği ve Napolyon savaşlarından dolayı 1791 yılında Zıştovi Anlaşması imzalandı. Jelavich'in ifadesiyle '*Avusturya ile bir asırlık bir iş birliği deneyimi, Sırp liderlerin Habsburg yardımından umutlarını kesmelerine neden oldu. Bir kez daha kendilerini kurban edilmiş ve yüz üstü bırakılmış hissetiler.*'⁶¹ Fakat Sırların lehine olan bir durum ortaya çıkmış oluyordu. Sırlar savaşlarda tecrübe kazanmış olduklarından sonraki süreçlere çok daha deneyimli olarak girdiler.⁶²

1.3. BİRİNCİ SIRP İSYANI ARİFESİNDE SEMENDİRE SANCAĞI'NDAKİ DURUM VE BİRİNCİ SIRP İSYANI

Avusturya ile olan savaşlar neticesinde, özellikle Belgrad'ın iki kere Avusturya eline geçmiş olmasını göz önünde bulundurursak, Belgrad'ın muhafaza edilmesine Osmanlı Devleti çok büyük dikkat göstermiştir. Bundan dolayı da Belgrad'a çok sayıda yeniçeri yerleştirilmiştir. Ne var ki, zamanla yeniçeriler güçlerini kötüye

---

⁵⁸ Afyoncu, "Osmanlı İdaresinde Sırbistan", 1/355.

⁵⁹ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1/103.

⁶⁰ Ayşe Özkan, *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011), 8.

⁶¹ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1/102-105.

⁶² Özkan, *Miloş'tan Milan'a*, 9.

kullanmaya başlamışlar, öyle ki Belgrad muhafızının bile onların üstünde bir etkisi kalmamıştır. Aynı şekilde Belgrad'ın 1739 yılında yeniden Osmanlı'ya geçmesinden sonra onun muhafazası için tayin edilen yamaklar⁶³ da Börekçi'nin ifadesiyle Belgrad'ın hâkimi durumuna gelmişlerdir.⁶⁴

Aynı dönemde Belgrad'da idari sorunların yanında ciddi sosyo-ekonomik sorunlar da yaşanmaktaydı. Toprak düzeninde değişim gerçekleşmekte olup, miri topraklar ağa ve beylerin tasarrufundaki çiftliklere çevriliyordu. Reaya topraklarını yamaklara kaptırıyordu.⁶⁵ Yamaklar, zeamet ve tımar topraklarını kendi çiftlikleri olarak kullanarak cizye ve diğer vergileri kendileri topluyorlardı. Aynı zamanda reayadan *porez* adı altında vergi alınıyordu. Bunun yanında reyanın ellerinde olan hayvanları zorla veya çok ucuz fiyatlara satın alarak yüksek fiyatlara satıyorlardı.⁶⁶ Reaya kendini güvensiz ve çok zor bir durumda bulmuştu.

Bâb-ı Âlî bu sorunu çözmek için çeşitli önlemler alıyordu. Öyle ki 1788-91 Avusturya-Osmanlı Savaşı'nın sona ermesiyle yamakların sancaktan çıkartılması, bütün çiftliklerin ilga edilmesi yoluna gidildi. Sancağın başına Hafız Mustafa Paşa yeni muhafız olarak getirildi.⁶⁷ Onun devrinde işler o kadar iyi düzene konulmuştu ki Sırplar ona *Srpska majka* – Sırpların annesi lakabını vermişlerdi.⁶⁸ Mustafa Paşa çeşitli reformlar yaparak Sırpların birçok açıdan durumlarını iyileştirdi.⁶⁹ Fakat bu istikrar dönemi uzun sürmedi, Hacı Mustafa Paşa 1801 yılında yamakların reisi olan dayılar tarafından katledildi. Aslantaş'ın ifadesiyle 1802-1804 yıllarında sancakta onların idaresinde tam bir baskı rejimi kuruldu.⁷⁰ Yamakların reisleri ise Foçoğlu Mehmed, Molla Yusuf, Küçük Ali, Ağanlı Hüseyin idiler. Semendire Sancağı'nın iktidarını

---

⁶³ “Tanzimat’tan önce paralı asker adayları. 19. yüzyıla girilirken bunlar da paralı (ulûfe alan) bir sınıf oluşturmuşlar ve yeniçerilerin yanında her türlü yolsuzluklara ve ayaklanmalara katılmışlardır.” Necdet Sakaoğlu, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Tarih Sözlüğü* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), “Yamak”, 136.

⁶⁴ Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sırp Meselesi*, 21-22.

⁶⁵ Selim Aslantaş, “Sırbistan: İsyenlar ve Bağımsız Devlet”, *Balkanlar El Kitabı*, ed. Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ (Ankara: Vadi Yayınları, 2006), 1/472.

⁶⁶ Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sırp Meselesi*, 23-23.

⁶⁷ Aslantaş, “Sırbistan: İsyenlar ve Bağımsız Devlet”, 1/472.

⁶⁸ Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sırp Meselesi*, 34.

⁶⁹ Suzana Rajić – Danko Leovac, *Historija Srpskog Naroda u 19. i Početkom 20. Veka* (Belgrad: Zavod za Udžbenike, 2018), 12.

⁷⁰ Aslantaş, “Sırbistan: İsyenlar ve Bağımsız Devlet”, 1/472.

ellerine almış oldular ve halka zulmetmeye başladılar.⁷¹ İdari yapılandırmayı kendi lehlerine çevirerek kabadayıları, kendi müsellimlerini ve kendi subaşlarını tayin ettiler.⁷²

Bunun bir neticesi olarak Sırp *knezleri* de isyan için hazırlanmaya başladılar. İsyân hazırlıklarını duyduklarında dayıların elinden yetmiş kadar (Leovac'a göre ise bu sayı seksen ila yüz yirmi üç arasındadır) *knez* öldürüldü.⁷³ Kara Yorgi onların arasından kurtulan kişiydi. İsyân, onun Oraşats'da 14 Şubat 1804 tarihinde yapılan toplantıda isyanın lideri olarak seçilmesiyle başladı.⁷⁴ Börekçi'nin ifadesiyle asiler ilk başta Osmanlı Devleti'ne karşı kötü bir düşünce beslemiyorlardı. Bu isyan dayıların idaresine karşı bir isyandı. Bundan dolayı ilk başta isyan Semendire Sancağı'nda bulunan Türkler ve devletin memuru olan bazı kimseler tarafından desteklendi. Bu konuda İstanbul'da bulunan devlet adamları iki farklı tutum sergilediler.

İlk grup isyancıları haydut olarak görüyor, diğer milletlere örnek olmaması için bu isyanın bastırılması gereğinden bahsediyordu. Aralarında sadrazam Hafız İsmail Paşa'nın olduğu ikinci grup ise dayılardan dolayı isyanı haklı buluyordu.⁷⁵ Bundan dolayı Sırplar'a mühimmat şeklinde yardımlar da yapıldı.⁷⁶ Osmanlı Devleti bir çözüm bulması gayesiyle Bosna valisi Ebu Bekir Paşa'yı Belgrad'a göndermesi neticesinde dayıların dört lideri idam edildi ve sancakta bir düzen tesis edildi.⁷⁷ Fakat bu durumu sakinleştirmede, isyancıların eli güçlenmişti, Ebubekir Paşa'nın faaliyetlerinden sonra tavırlarını değiştirdiler ve Börekçi'nin ifadesiyle gerçek niyetlerini ortaya koydular. Belgrad'ın ve başka kalelerin muhasarasına devam ettiler.⁷⁸

---

⁷¹Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, 47.

⁷² Rajić – Leovac, *Historija Srpskog Naroda*, 13.

⁷³ Rajić – Leovac, *Historija Srpskog Naroda*, 14.

⁷⁴ Aslantaş, “Sırbistan: İsyânlar ve Bağımsız Devlet”, 1/473.

⁷⁵ Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, 53-54. ve Dragoslav Janković, *Francuska Štampa o Prvom Srpskom Ustanku*, (Beograd: 1959) akt. Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, 53.

⁷⁶ Serap Toprak, *19. Yüzyılda Balkanlar'da Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası* (Ankara: Gece Akademi, 2019), 92.

⁷⁷ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1/222.

⁷⁸ Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, 63.

İsyancılar aynı zamanda Avusturya ve Rusya'nın desteğine başvurdular. Avusturya destek vermediği gibi, Rusya da ilk başta Osmanlı Devleti'yle olan barış durumunu bozmak istemediğinden destek vermedi.⁷⁹ Fakat Osmanlı-Rus ilişkilerin bozulmasıyla birlikte Sırlar için koşullar da değişti. İlk önce İstanbul'daki Rus elçiye mektup gönderen Sırlar, 1804 yılın sonunda Petersburg'a bir heyet gönderdiler ve müzakerelerin neticesinde Sırlar güçlendi. Bunun yanı sıra Avusturya'yla anlaşarak, Osmanlı Devleti'ne Sırlarla barışçıl bir yolla anlaşmaları için etki edeceklerini açıkladı.⁸⁰ Bundan aldıkları güçle isyancılar Sırbistan için özerklik talep ettiler. Osmanlı Devleti isyanı bastırmaya çalışınca Niş muhafızı Mustafa Paşa başarısız oldu.⁸¹ Sırlar ilerlemeye devam ettiler ve 1805 sonunda Semendire kalesi düştü.⁸² 1806 yılında isyanı bastırmakla görevlendirilen İskenderiyeli İbrahim Paşa başarılar elde etmesine rağmen Sırbistan'dan çekildi. Sırp tarafı 'mali muhtariyeti' andıran bir duruma, Ağustos ayında gönderdikleri Petar İčko'nun Bab-ı Ali'deki görüşmeleri neticesinde ulaştı. Yılın sonunda Sırlar kapı muhafızı Aziz Bey'in yardımıyla Belgrad'a girerek onu aldılar.⁸³

1806 senesinin sonunda Rusya ve Osmanlı Devleti savaşa başlamışlardı. Bab-ı Ali durumun ciddiyetini kavrayarak Sırlara aynı yılın yazında bazı idari ve mali imtiyazlar vermişti. Fakat isyancılar bu imtiyazlardan hoşnut olmadılar ve Rusların da teşvikiyle isyan hareketlerine devam ettiler. Ocak 1807 yılında Belgrad dahi isyancıların ellerine düşmüş oldu. Belgrad ve çevresinde Müslümanlara karşı katliam yaptılar. Aynı yıl içinde bir etken Sırların lehine olan savaşı durduracaktı. Napolyon'un Rus ordularını mağlup etmesiyle Rusya, Fransa ile imzaladığı anlaşmanın gizli maddesinde Osmanlıları ateşkese zorluyordu. Aynı zamanda İstanbul'da Kabakçı isyanı çıktı. Böyle bir dönemden geçen Osmanlı Devleti mütareke anlaşması imzalamak zorunda kaldı.⁸⁴

---

⁷⁹ Zinkeisen, *Geschichte Des Osmanischen Reiches in Europa*, (Gotha, 1863), 7/306. ve Janković, *Francuska Štampa*, 67. akt. Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, 65.

⁸⁰ Ćorović, *Istorija Srpskog Naroda*, 3/32-33.

⁸¹ Aslantaş, "Sırbistan: İsyancılar ve Bağımsız Devlet", 1/473-474.

⁸² Rajić – Leovac, *Historija Srpskog Naroda*, 18.

⁸³ Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, 80-86.

⁸⁴ Aslantaş, "Sırbistan: İsyancılar ve Bağımsız Devlet", 1/473-474.

Fakat barış dönemi uzun sürmedi. Mart 1809 yılında sultanın savaşı ilan ettiği fermanın hemen ardından Ruslar Sırları Osmanlı'ya karşı isyana davet ederek yardım gönderdiler.⁸⁵ Bu durumdan memnun olan isyancılar Osmanlı güçlerine saldırmaya başladılar. Hurşid Paşa önderliğindeki Osmanlı güçleri isyancıları Kamenice adlı yerde mağlup etti. Rusya'dan da yardım gelmeyince yenilgiye uğramış oldular ve her ne kadar büyük devletlerden medet ummaya başlamış olsalar da, ne Fransa ne de Avusturya onlara arka çıkmadı.⁸⁶ Ruslarla olan savaş ise Bükreş Anlaşması'yla 1812 yılında bitmişti. Bu anlaşmada Sırları ilgilendiren bir madde de vardı. Adı geçen anlaşmanın sekizinci maddesine göre:

“Osmanlı Devleti asileri affedecek, asiler ellerindeki kale ve palankaları mühimmatlarıyla birlikte Osmanlı askerlerine teslim edecekler, Sırlar dahili işlerde serbest olacaklar, vergiler maktûa bağlanacaktı.”⁸⁷

Asiler anlaşmanın şartlarına uymayı reddettiler. 1813 yazında üç taraftan – Bosna, Vidin ve Niş'ten harekete geçen Osmanlı güçleri asilerin direnişini kırdılar. Bunun neticesinde Kara Yorgi Avusturya'ya kaçtı. Osmanlı birlikleri 5 Ekim 1813 tarihinde Belgrad'a girerek isyanı bitirmiş ve bastırmış oldu.⁸⁸

1.4. MİLOŞ OBRENOVIĆ DEVRİ (1830-1839)

Birinci Sırp isyanından sonra Belgrad'ın yeni paşası olarak Süleyman Paşa göreve getirilmişti. İlk başlarda huzur ve düzen adımları atıldı. Osmanlı iktidarı Semendire Sancağı'nda uzlaşmacı bir politika izleyerek barışı temin etmek istedi. Buna yönelik adımlar atıldı, umumi af ilan edildi dolayısıyla birçok Sırp göçmeni Avusturya'dan döndü. Fakat bu durum tansiyonu düşürememişti. Sırp isyanı halkın üzerine etki bırakmıştı.⁸⁹ Avusturya'ya kaçmış olan Kara Yorgi'nin başında olduğu isyancılar da Sırları isyana teşvik ediyorlardı. Bunun üzerine Hacı Prodan İsyanı çıkmış fakat isyan süratle bastırılmıştı. İsyanın bastırılmasında önemli rol oynayan Rudnik knezi Miloš Obrenović vardı. O Süleyman Paşa'yı olaylardan haberdar

⁸⁵ Rajić – Leovac, *Historija Srpskog Naroda*, 23.

⁸⁶ Aslantaş, “Sırbistan: İsyancılar ve Bağımsız Devlet”, 1/474-475.

⁸⁷ Aslantaş, “Sırbistan: İsyancılar ve Bağımsız Devlet”, 1/475.

⁸⁸ Aslantaş, “Sırbistan: İsyancılar ve Bağımsız Devlet”, 1/475-476.

⁸⁹ Jelavich, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, 2/237.

etmişti.⁹⁰ Özkan'ın aktardığına göre Miloš 'Osmanlı otoriteleri gözünde kendi duruşunu düzeltmeyi düşünüyordu.'⁹¹ Bu isyandan sonra Süleyman Paşa'nın tavrı tamamıyla değişti. Sırların aleyhine olan birçok uygulamayı geri getirdi ve adeta 'terör estirmeye başladı'.⁹² Buna karşılık olarak 1815 yılında Takova Kasabası'nda Sırlar Miloš Obrenović öncülüğünde isyanlarını başlattılar.⁹³ İsyân hareketini başlatan Sırlar Avrupa'dan yardım istediler, fakat Avrupa'dan Napolyon sonrası Restorasyon çağı başladığından ve status quo'nun önemsendiğinden dolayı umdukları yardımı alamadılar. İsyanda desteksiz kalan Miloš Obrenović sultanın nezdinde bu isyanın Belgrad muhafızına karşı olduğu, sultana ve devlete karşı olmadığını iddia ederek kendisini korumaya çalıştı. İsyânı bastırmakla görevlendirilen Rumeli Beylerbeyi Maraşlı Ali Paşa ve Bosna Veziri Hurşid Paşa da aynı şeyi iddia ettiler.⁹⁴

Durum, padişaha sadakatini vurgulayan Miloš'un lehine gelişti. Yeni Belgrad Muhafızı Maraşlı Ali Paşa ve Miloš arasında şifahi bir anlaşma yapılarak Miloš başknez olarak seçildi ve birçok hakkı tanındı.⁹⁵ Miloš giderek güçleniyordu ve otoritesini sağlamlaştırıyordu. Onun planlarını 1817 yılının yazında Sırbistan'a yeniden isyan planıyla dönen Kara Yorgi bozdu. Ancak Miloš Kara Yorgi'yi öldürerek Maraşlı Ali Paşa'ya kesik başını gönderdi.⁹⁶

I. Nikola'nın Rus çarı olmasına kadar Rusların Sırlara karşı politikası pasifti.⁹⁷ I. Nikola, Bükreş Anlaşması'nın Eflak ve Boğdan'ı ve Sırbistan'ı ilgilendiren hükümlerin yerine getirilmediğini söyleyerek Osmanlı Devleti'ne nota verdi. Bunun neticesinde 7 Ekim 1826 tarihinde Akkerman Anlaşması imzalandı.⁹⁸ Rusya'nın Osmanlılara dayattığı Akkerman Anlaşması'nda Sırbistan'ı ilgilendiren bir madde de vardı. Maddeye göre: "*Dahili işlerinde müstakil olma, vergileri maktuan ödeme,*

---

⁹⁰ Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, 128.

⁹¹ John K. Cox, *The History of Serbia* (Greenwood Press, 2002), 41. akt. Özkan, *Miloš'tan Milan'a*, 15.

⁹² Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, 124. akt. Özkan, *Miloš'tan Milan'a*, 15.

⁹³ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli (İstanbul: 2005), 5/192. akt. Özkan, *Miloš'tan Milan'a*, 15.

⁹⁴ Aslantaş, "Sırbistan: İsyânlar ve Bağımsız Devlet", 1/477.

⁹⁵ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1/228. akt. Özkan, *Miloš'tan Milan'a*, 16.

⁹⁶ Aslantaş, "Sırbistan: İsyânlar ve Bağımsız Devlet", 1/477.

⁹⁷ Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, 165.

⁹⁸ Matthew Smith Anderson, *Doğu sorunu: 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, çev. İdil Eser (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2000), 84. akt. Özkan, *Miloš'tan Milan'a*, 17.

Osmanlı memleketlerinde serbestçe ticaret yapma, Sırbistan'da istedikleri gibi hastane, okul, matbaa açma hakları tanındı.” Rusya ile 14 Eylül 1829 tarihinde yapılan Edirne Anlaşması’nda da Sırları ilgilendiren altıncı maddeye göre: “II. Mahmud, Akkerman Anlaşması’nın Sırlarla ilgili hükümlerin tamamen yerine getirmeyi ve ayrıca Semendire Sancağı’nın hudutları dışında kalan altı nahiyenin Sırlara terkinini kabul etti.”⁹⁹

1830 Eylül ayında, Miloš’a Sırların başknezi olması ve başknezliğin onun soyundan devamını kararlaştıran bir berat yayınlandı. Üç yıl sonra, 1833 yılında çıkartılan bir fermanla da knezliğin sınırları tespit edildi ve Sırlara iç işlerinde bağımsızlık tanındı. Rusya’nın müdahalesiyle ve Miloš’un siyasi yeteneğiyle, Sırbistan Osmanlı Devleti içerisinde özerk bir knezlik haline gelmiş oldu. Aralık 1838 yılında Miloš’un knezliğindeki son ferman yayınlanmış oldu. Türk Anayasası olarak bilinen bu fermana göre yeni bir siyasal düzen teşkil edildi. Bununla Miloš’un gücü sınırlanmış oldu. Artık ülkenin yönetimini başknezin seçeceği fakat azledemeyeceği on yedi kişilik *Sovyet* denilen bir meclis tarafından yürütülecekti. Bundan sonra Miloš knezliğini en büyük oğlu Milan’a bıraktı, fakat Milan kısa süre içinde öldü. Onun yerini kardeşi Mihail aldı. O da kısa zaman sonra ülkeyi terkedince yerine anayasacıların desteklediği Kara Yorgi’nin büyük oğlu Aleksandar Karađorđević (1806-1885) tahta geçti.¹⁰⁰

1.5. ANAYASA KORUYUCULARI DEVRİ

İktidara her ne kadar Aleksandar gelmiş olsa da kişilik olarak zayıf olan Aleksandar’ın yerine iktidar anayasa koruyucularının ellerine geçmiş oldu. Anayasal partinin en önemli ve en nüfuslu isimleri Toma Vučić Perišić, Avram Petronijević ve Ilija Garašanin idi. Hükümet yetkisi artık meclisteydi.¹⁰¹ Özellikle öne çıkan isim 1844-1852 yılları arasında dahiliye müdürü olarak görevde olmuş olan İlija Garašanin (1812-1874) idi. Sırbistan’ı çağdaş bir Avrupa devleti haline getirmek için çeşitli

⁹⁹ Aslantaş, “Sırbistan: İsyandar ve Bağımsız Devlet”, 1/478. Antlaşma ile ilgili bkz. Şerafettin Turan, “Edirne Antlaşması” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/442-443.

¹⁰⁰ Aslantaş, “Sırbistan: İsyandar ve Bağımsız Devlet”, 1/478-479.

¹⁰¹ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 2/269.

çalışmalar yaptı.¹⁰² Karađorđević'in iktidarı çok fazla sürmeyecekti. 'Kırım Savaşı'nı fırsat olarak kullanan sultan Abdülmecid, Rusya'nın Sırbistan üzerindeki garantörlüğünü iptal etti ve 30 Mart 1856 Paris Anlaşması ile de Sırbistan, Rusya'nın vesayetinden kurtulup Avrupa devletlerin koruması altına girdi.' Hoşnutsuz köylülerden dolayı ve kamuoyunun ona sırtını dönmesiyle Aleksandar Karađorđević gözden düştü ve 1858 yılında toplanan *Skupština*'da Miloš Obrenović'in tekrar knezliğine başına getirilmesi kararlaştırıldı.¹⁰³

Bir buçuk yıl tahtta kalan Miloš 80 yaşında vefat etti. Ülkeyi mutlakiyetçi bir şekilde yönetmiş, meclisin her üç yılda bir danışma kurulu olarak toplanmasına karar vererek birbirleriyle çatışacak üç unsuru ortaya çıkartmış oldu – Prens, konsey ve meclis. Bu da yeni siyasi ittifaklara ve Liberal ve Muhafazakâr partilerin kurulması için zemin yaratmış oldu.¹⁰⁴

1.6. OBRENOVIÇ'LERİN YENİDEN İKTİDAR OLMASI VE BAĞIMSIZLIĞA GİDEN YOL

26 Eylül 1860 yılında ikinci kez, bu sefer çok daha deneyimli olarak, tahtta Miloš'un oğlu Mihailo oturacaktı. Aslantaş'ın ifadesiyle onun temel hedefi, bütün Slavların birliğini sağlamak ve Müslümanları Hristiyan topraklarından çıkartmaktı. Mihail deneyimli olması yanı sıra uluslararası sorunları biliyordu; iç politikada da başarılıydı. Ordusunu güçlendirerek Balkan devletleri arasında en güçlü orduya sahip olmuştu. Yirmi ila elli yaşındaki erkekler için askerlik görevini zorunlu kılmış, eğitimde de ilerleme kaydetmişti.¹⁰⁵

Osmanlı ilişkileri bağlamında yaptığı en önemli icraat ise Rusya'nın yardımıyla 1867 yılında Osmanlı birliklerini Belgrad'dan çıkartmak oldu, daha önce de büyük güçlerin İstanbul'daki toplantısından sonra Belgrad hariç bütün büyük garnizonlardan Osmanlı askerlerini çekmişti. Muhafazakâr Parti'yle işbirliği yapan

---

¹⁰² Özkan, *Miloš'tan Milan'a*, 86. En önemli faaliyeti ise güney Slavların Sırp iktidarı altında birleşmesini planlayan Naçertaniye isimli program oldu. Buna göre uzun vadede dış politika hedeflerini ortaya koyarak, Anayasa koruyucularının dış politikada batıya yönelmesi gereğini vurguluyordu. Bu proje 14. yüzyıldaki Sırp İmparatorluğu'nun sınırlarını yeniden birleştirilmesini hedeflemekteydi ve daha sonraki Sırp yayılmacı siyasetinin fikri temellerinden biri olmuştu.

¹⁰³ Aslantaş, "Sırbistan: İsyancılar ve Bağımsız Devlet", 1/480.

¹⁰⁴ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 2/271.

¹⁰⁵ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 2/271.

Mihailo ülkeyi sıkı bir istibdat ile idare ediyordu. İktidar onun elindeydi, sıkı sansür uyguladı. Bu ve benzer sebeplerden dolayı Mihailo'nun hayatı 1868 yılında bir suikastta öldürülmesiyle sonuçlandı.¹⁰⁶

Mihailo'dan sonra yerine yeğeni Milan tahta geçmişti. Milan daha 13 yaşındaydı ve onun için bir vekil atandı.¹⁰⁷ Milan'ın siyaseti Mihailo'nun siyasetinden farklıydı ve uzun bir dönem tahtta kalacaktı. Mihailo gibi Pan-slavist fikirleri desteklemiyordu. Fakat onun etrafındaki siyasiler bu fikirlerin tesiri altındaydı. Rus taraftarı olan Dışişleri Bakanı Yovan Ristiç'in etkisi altında Karadağ'la birlikte Osmanlı Devleti'ne 30 Haziran 1876 yılında savaş ilan edildi. Fakat ikili ittifak umdukları gibi güçlü olmadı, Osmanlı orduları onları püskürttü ve Rusya'nın müdahalesiyle savaş bitirildi.¹⁰⁸

Jelavich'e göre 1815'ten 1869 yılına kadar Sırbistan yarı otonom bir eyalet konumundan neredeyse kendini yönetme hakkına sahip bir devlet konumuna yükseldi. Her ne kadar Osmanlı Devleti'ne vergi ödemekle yükümlü olmuş olsa da pratikte bağımsız bir devlet olarak varlık gösteriyordu.¹⁰⁹ Sırbistan'ın tam bağımsızlığına giden yol ise Berlin Kongresiyle açılmıştı. Anlaşmayla "Sırbistan, Niş'ten başka Vrania, Piro, Toplitsa'yı topraklarına kattı ve tamamen bağımsız bir devlet olduğu hukuken kabul edildi"¹¹⁰. Böylece Sırbistan'daki Osmanlı hakimiyeti sona ermiş oldu.

---

¹⁰⁶ Aslantaş, "Sırbistan: İsyandar ve Bağımsız Devlet", 1/481.

¹⁰⁷ Jelavich, *Balkan Tarihi.*, 2/272.

¹⁰⁸ Aslantaş, "Sırbistan: İsyandar ve Bağımsız Devlet", 1/482.

¹⁰⁹ Jelavich, *Balkan Tarihi.*, 2/273.

¹¹⁰ Aslantaş, "Sırbistan: İsyandar ve Bağımsız Devlet", 1/483.

İKİNCİ BÖLÜM

2. *CARİGRADSKİ GLASNİK* – TEKNİK ÖZELLİKLER, AMAÇ VE İÇERİK

2.1. TEKNİK BİLGİLER

Gazeteyle alakalı ilk kayda, Nikodim Savić'in¹¹¹ (1865-1897) gazeteyi kurması için talepte bulunduğu 19 Kasım 1894¹¹² tarihli belgede rastlamaktayız. Yukarıda değindiğimiz II. Abdülhamid döneminin sıkı basın yönetimi döneminde başvuruda bulunması farklı bir üslubu gerektirmiştir. Talep nazik bir dille ve Osmanlı'yı öven bir tarzda yazılmıştır. Gazetenin çıkması halinde Osmanlı Devleti'ne dair Sırpların okudukları ve kötü niyet içeren haberlerin yerini iyi niyetle yazılan haberlerin alacağı vurgulanmıştır. Gazetenin yayınlanmasının hem Osmanlı Devleti hem Sırbistan için yararlı olacağına dair cümleler kurulmuştur. Gazetenin hangi konulardan bahsedeceği ve haftada kaç kere yayınlanacağı gibi teknik konulara da değinilmiştir. Savić, kendini tanıtırken her ne kadar Sırp milletinden olsa da Osmanlı olduğu için iftihar ettiğini dile getirmiştir.¹¹³ Bu talep irade-i seniyyeyle 27 Kasım 1894 tarihinde işleme alınmıştır.¹¹⁴

İlk sayı 14/27 Ocak 1895 yılında Sırpların en önemli günleri olan Aziz Sava gününde yayınlanmıştır. Gazete haftada bir kez ilk önce 8-12 sayfada küçük formatta, bir sonraki sene büyütülerek çıkmış, sonraları ise olağan gazete formatına getirilerek çıkmaya devam etmiştir.¹¹⁵ Başlangıçtan 1902 senesinin 33. sayısına kadar A. Zeliç Oğullarının Matbaasında çıkan gazete bu sayıdan itibaren sonuna kadar iki ayrı adreste Gerard Kardeşler Matbaası'nda basılmıştır. İkinci sayının son sayfasındaki ilanında gazetenin İstanbul'da 20 gümüş kuruşa 5 farklı yerden temin edilebileceği bilgisi

---

¹¹¹ Nikodim Savić Kosova Vilayeti'nin İpek şehrinde doğdu. İpek'te, Belgrad'da ve İtalya'da eğitim gören Savić, Belgrad'da gazetecilik tecrübesini kazandı. İtalyanca, Yunanca ve Almanca'dan tercüme yapıyordu. Tecrübesinden yararlanarak *Carigradski Glasnik* gazetesini yayınlamaya başaran Savić, Osmanlı Devleti'nden ve yurtdışından gazete için yazacak çok fazla ortak buldu. 1897 senesinde genç yaşında, hastalık sonrasında eşini ardından bırakarak vefat etti. Čolić, „*Carigradski Glasnik*“, 23-25.

¹¹² Čolić belgenin tarihini 1892, Volarić ise 1893 olarak göstermiştir. Belgede ise Rumi tarih 7 Teşrin-i Sani 1310 olup Miladi karşılığı 19 Kasım 1894'dır.

¹¹³ Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Mektubî Kalemi [DH.MKT], No. 316, Gömlek No. 38.

¹¹⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Hususi [İ.HUS], No. 31, Gömlek No. 105.

¹¹⁵ Čolić, „*Carigradski Glasnik*“, 18.

verilmiştir. Volarić'in verdiği bilgiye göre İstanbul dışında gazete abone listesi vasıtasıyla dağıtılıyordu. Bu abone merkezleri Selanik, Üsküp, Prizren, Taşlıca, Berane ve İpek'te bulunuyordu. Osmanlı Devleti dışında Sırbistan'da dinarla, diğer devletlerde de frank ile temin edilebiliyordu. (Karadağ, Avusturya – Bosna-Hersek dahil).¹¹⁶ İlk sayıdan, 19 Ocak 1907 yılına kadar çıkan gazete, sahibi Kosta Grupčević'in ölümüyle kesintiye uğramış ve yaklaşık bir sene sonra 4 Ocak 1908 yılında yeniden çıkmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren kesintisiz olarak 10 Ekim 1909 yılına kadar çıkmış ve sonrasında açılmamak üzere kapatılmıştır.

Gazetenin ilk editörü ve sahibi Nikodim Savić (1865-1897) idi. İkinci editörü ve sahibi ise 1897 senesinin on beşinci sayıdan itibaren Kosta Grupčević¹¹⁷ idi. Onun editörlüğündeki son sayı 19 Ocak/1 Şubat 1907 tarihinde yayınlanmıştır. Her ne kadar onun ölümünden birkaç gün sonra Sırp sefaretçi Yovan Čolić'in imtiyaz sahibi olması için iltimasta bulunmuş olsa da¹¹⁸ gazete 1907 yılı boyunca yayınlanmamıştır. Aynı yılın 5 Mart tarihli belgede '*Malûm-ı Âlî nezâret-penâhileri buyurulduğu üzere bir gazete sahib-i imtiyazının vukû-i vefâtında hukuk imtiyazının vereseğe (varislerine) intikâli usûl ve nizâmı iktizasından olup*' Jovan Čolić'in bu kriterlere uymadığı belirtilmiştir.¹¹⁹ Volarić'e göre gazete bu kuraldan dolayı yaşanan zorluklardan yayınlanmamış en sonunda ise vefat eden Grupčević'in oğlu Dimitriy'in izni ve Sırp diplomatik çevrelerin müdahalesiyle sahip ve editör Temko Popović olmuştur.¹²⁰ Fakat 26 Aralık 1907 tarihinde yayınlanan iradeyle Osmanlı tebaadan geçici mesul müdür yerine Osnoyan efendinin tayin edildiği bildirilmişti bu da Volarić'in tespitine uymamaktadır.¹²¹ Čolić ise Grupčević'ten sonra Stojan Kapetanović'in¹²² (evrakı yazan katibin Stoyan ismini Osnoyan olarak vermiş olması muhtemeldir) yeni editör

---

¹¹⁶ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 69-70.

¹¹⁷ Kosta Grupčević (1849-1907) Ohri'de doğdu. Ana dili yanında klasik ve yeni Yunanca konuşuyordu. Fener-Rum Patrikhanesiyle iyi bağlantıları vardı ve Sırp din adamlarının Raška, Prizren ve Üsküp eparhisinde seçilmesinde rol oynadı. *Carigradski Glasnik*'in kurulmasında büyük rolü olan Grupčević'in editörlüğü zamanında gazete milliyetçi ve dinsel bir çizgi takip etmeye başladı. Čolić, „*Carigradski Glasnik*“, 26-27.

¹¹⁸ Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âlî Evrak Odası [BEO], No. 2997, Gömlek No. 224729.

¹¹⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Mektubî Kalemi [DH.MKT], No. 1151, Gömlek No. 2.

¹²⁰ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 70.

¹²¹ Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Hususi [İ.HUS], No. 161, Gömlek No. 63.

¹²² Stojan Kapetanović – İstanbul'daki Sırp okulunun müdürü ve İstanbul'daki Sırp elitlerinden. Čolić, „*Carigradski Glasnik*“, 28.

olduğunu bildirmektedir. Böylece gazete bir sene aradan sonra Ocak 1908 tarihinde yeniden yayın hayatına başlamıştır. Aynı senenin otuz üçüncü sayısından itibaren editörü Temko Popović olup, 1909 senesinin otuz üçüncü sayısından D. Stefanović idi. Diğer editör isimler de bunlardı: Sava (Sima) Avramović, Svetolik Jakšić, Ivan Ivanić.¹²³ Zikredilen isimlerin imtiyaz sahibi olmaları için devletin verecek izne muhtaç olmalarından yola çıkarak devletin gazeteyi sıkıca takip ettiğini söylememiz mümkündür.

Gazetenin yıllar boyunca (1895-1909) İstanbul'da çıkmış olması İstanbul'daki Sırp cemaatinin varlığına işaret etmektedir. Gazetede İstanbul'da bulunan Sırp okulundan bahsedilmesi de cemaatin varlığını teyit etmektedir. 19. yüzyılın sonunda İstanbul'da bulunan Sırp cemaatiyle alakalı çalışmalar eksik olsa da, 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nde bulunan lise düzeyindeki Sırp okullarıyla alakalı bilgi veren bir çalışma bulunmaktadır. Çalışmada İstanbul'da da zikrettiğimiz dönemde Sırp okulunun varlığından bahsedilmektedir. Çalışmanın yazarı Sırp'ların 19. yüzyılın ikinci yarısında Galata ve Pera civarında yaşadıklarını ve sayılarının tespit edilmesi zor olsa da tahminlerin 2000 ila 10000 arası olduğunu söylemektedir.¹²⁴ 1915 tarihli Sırp'ların İstanbul'dan çıkartılmasını konu alan belgeye göre şehirde 121 Sırp vardı.¹²⁵ 19. yüzyılın ikinci yarısından 1915 yılına kadar Sırp nüfusunun bu denli azalmasının sebebi Balkan Savaşları (1912-1913) esnasında İstanbul'da bulunan Sırp'ların göç etmiş olması olabilir. Fakat binlerle ifade edilen Sırp unsurunun tarih yazımına belirgin bir şekilde yansımaları beklenen bir olgudur. Her halükârda Sırp cemaatinin varlığı söz konusudur ve bununla alakalı müstakil çalışmaların yapılması zaruridir.

---

¹²³ Digitalna Narodna Biblioteka Srbije (Digitalna NBS), http://www.digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_6A961E3C371123551F340E4E2C766411 (erişim tarihi 15 Mart 2023).

¹²⁴ Aleksandra Ž. Novakov, *Srednje Srpske Škole u Osmanskom Carstvu* (Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski Fakultet, Odsek za Istoriju, Doktora Tezi, 2014), 294.

¹²⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası [HR.HMŞ.İŞO], No. 76, Gömlek No. 64.

2.2. YAYINLAMA AMACI

İlk sayıda gazetenin programı sunulmuştur. Bu programda yayınlanma amacı belirtilmiştir. Gazetede aktarılan programda, ”çok merhametli sultanın arzusu olan ilerleme ve büyük ve mutlu bir geleceğin yolundan yürümenin hizmetinde olmanın tek hedef” olduğu aktarılmıştır.¹²⁶ Dolayısıyla gazetenin hedefi, sultan tarafından getirilen yeni ve yararlı düzeni en iyi şekilde anlamak için katkı sağlamak olduğunu belirtilmiştir.

Gazetenin arka plandaki yayınlanma amacı ise farklıdır. Güncel literatürde gazetenin Sırlar’ın Makedonya sorunu için bir araç olup olmadığı tartışması devam etmektedir. Gazetenin, Sırların Makedonya bölgesinde irredentist planların bir aracı olduğunu savunan tez Klara Volarić tarafından yazılmıştır. Bu görüşü bazı Sırp tarihçiler de savunur. Sırp tarihçi Ljiljana Čolić ise buna karşıdır. Ona göre her ne kadar belirli miktarda Sırp hükümetinin yardımını almış bile olsa *Carigradski Glasnik* iktisadi sıkıntılardan geçmiştir ve bu da onun bağımsız bir gazete olduğunun kanıtıdır.¹²⁷

Gazetenin Sırp irredentist planlarının bir aracı olduğu görüşünü savunan Klara Volarić’in en önemli argümanı, Sırların Osmanlı Devleti’ne yönelik siyaseti için önerilen planlarda bir Sırp gazetesinin kurulmasının yer almış olmasıdır.¹²⁸ Buna ek argüman olarak Volarić, gazetenin sahiplerin ve editörlerin de Belgrad’da bulunmuş olmalarını ve Sırp diplomatlarla yakın ilişki içinde olduklarını aktararak gazetenin Belgrad’daki diplomatik çevrelerle arasında ilişki kurmuştur.¹²⁹

Volarić’e göre Sırların Makedonya için mücadeleye Bulgarların ve Yunanlıların aksine geç katılmış olmaları Osmanlı Devleti’yle Sırbistan’ın iyi ilişkiler içerisinde olmasını gerektirmiş ve Makedonya için olan mücadelesini okullar ve kilise yoluyla barışçıl bir şekilde yapmayı tercih etmiştir. *Carigradski Glasnik* de bu siyasetin doğrudan ürünü olarak bu yönü takip etmiştir.¹³⁰ Volarić, Sırbistan’ın

---

¹²⁶ *Carigradski Glasnik*, “Program Našeg Lista” (14 Ocak 1895), 3-4.

¹²⁷ Čolić, „*Carigradski Glasnik*“, 17.

¹²⁸ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 61-62.

¹²⁹ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 63.

¹³⁰ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 48-49.

Makedonya üzerindeki siyasetinin 1903 yılında daha radikal bir biçimde değişerek çetecilik faaliyetlerine başlamış olmasına rağmen gazetenin okullar ve kilise yoluyla olan mücadele formundan vazgeçmediğini savunur.¹³¹ Volarić ‘Osmanlı devleti imajını özenle yaydığı için, gazetenin bazı durumlarda aslında bölgedeki Sırp irredentist planlarının bir ürünü olduğuna inanmak zordu’ der.¹³² Sırbistan’ın 1903 yılından sonra Makedonya bölgesine yönelik siyaseti değişmiş ve daha radikal bir biçim almış olsa da *Carigradski Glasnik*, sansürün uygulandığı bir ortamda yayımlandığından ve İstanbul merkezli bir gazete olmasından dolayı Makedonya sorunuyla alakalı herhangi bir sorunu öne sürmemiş veya açıkça çetecilik faaliyetlerini desteklememiştir. Gazetenin sansürün uygulandığı bir ortamda barışçıl mücadele şeklinden sapmaması gayet tabiidir. II. Meşrutiyet döneminde ise kalemi daha keskin olan *Carigradski Glasnik*, beşinci bölümde göreceğimiz üzere Sırlara yönelik haksızlıkları, zulümleri ortaya koymaktan çekinmemiş ve Osmanlı Devleti’nde yaşayan Sırpların haklarını açık bir dille savunmuştur.

2.3. İÇERİK VE ELE ALINAN MESELELER

İlk sayıda belirtilen gazetenin programının tamamen faydalı nitelikte olup okuyucuların ekonomik, eğitimsel ve ticari yönlerden ilerlemeleri için ne faydalı görülürse paylaşılacağı aktarılmıştır. Siyasetten ne kadar ihtiyaç görülürse o kadarının paylaşılacağı ifade edilmiştir. Bunun için üç kategoride haberlerin paylaşılacağını ve bu haberlerden bazıları siyasi mahiyette olacağını – İstanbul haberleri (*Carigradske vesti*), yerel ve yabancı haberler – belirtilmiştir. Yerel haberler başlığı altında toplumsal faydası olan haberler paylaşılacak ve memleketin farklı yerleri tanıtılacaktır.

Bunun arkasından ekonomi, sanayi, ticaret, trafik, finans kategorileri mevcut olacak ve bu kategorilerde onlara dair yenilikler paylaşılacaktır. Bu kategorilerden sonra çeşitli bilgilerin paylaşılacağı öğretim ile alakalı kategori ve çeşitli yerlerden gönderilen ve yerel haberlerle aynı fonksiyonu paylaşacak olan “*Bizim yazılarımız*” kategorisi gazetede yer alacaktır. Söz konusu kategoriden sonra çeşitli gazetelerden yazıların paylaşılacağı basın özeti kategorisi olacaktır. Son olarak da farklılıklar,

---

¹³¹ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 61.

¹³² Volarić, *Carigradski Glasnik*, 3.

mizah, ticari raporlar, para piyasasından raporlar ve reklam kategorisi bulunacaktır. İlerleyen yıllarda gazete bu programı harfiyen uygulamamış fakat aynı zamanda ondan çok fazla da sapmamıştır. Zaman içinde bazı kategorilerin isimleri değişerek, içeriğine bazı yeni kategoriler eklenmiştir. Genel olarak programda verilen çerçevede bir yol izlenmiştir. Girişte değindiğimiz üzere II. Abdülhamid'in zamanında basındaki sansür ortamında çıkan gazete uzun yıllar boyunca Sırpça ve Bulgarca gazeteler müfettişi olan¹³³ Ali Fehmi Efendi tarafından sansür edilmiştir. Čolić'in aktardığına göre gazetenin muhabirleri için hazırlanan talimatnamede muhabirlerin dört kategoride haber yazabilecekleri belirtilmiş: okul, kilise, belediye ve çeşitli haberler.¹³⁴

2.3.1. Birinci Sayfa

Gazetenin her yeni sayısının ilk sayfası en önemli yazılar için ayrılmaktaydı. Bu yazıların belirli bir konusu yoktu. Genel olarak gündem neyi dikte ediyorsa o sayfada o haber bulunuyordu. Dünyanın bir yerinde savaş oluyorsa ilk sayfada savaşın seyrine dair bir yazı yayınlanıyordu. Yunan-Türk Savaşı veya Rus-Japon Harbi haftalarca gazetenin ilk sayfasında yer almıştır. Bunun dışında Osmanlı Devleti'nde çıkan yeni kanunların metni ve uygulaması da bu sayfada aktarılıyordu. Yılın bütçesi rakamlarla beraber veriliyordu. Ülkede olan önemli hadiselerden, mesela Ermeni meselesiyle alakalı haberler de o sayfada yer alıyordu. Ticaretin durumundan ve tüccarlardan bahsediliyordu. Osmanlı-Sırp ilişkilerine dair yazılar, Osmanlı-Sırbistan ticaret anlaşmalarının metinleri genellikle ilk sayfada bulunuyordu. Bunların yanısıra Osmanlı Devleti'nde sadrazam değişikliği üzerine haberler de yer alıyordu. Sırbistan'da meydana gelen önemli siyasi olaylar, mesela taht değişikliği, kralın evlenmesi gibi haberler de ana yazı olabiliyordu. Bazen kültürel ve milli duyguları besleyen yazılar – “Ev terbiyesi”, “Milli duyguların önemi” gibi yazılar birkaç sayı boyunca kısımlara ayrılmış bir şekilde ilk sayfada veriliyordu. Okulun başlangıcı için yazılar her sene eylül ayında ilk sayfada yer alıyordu. Bayramların kutlanması da küçük veya orta uzunlukla bir yazı formunda ilk sayfada yer alıyordu. Yeni yıla

---

¹³³ Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Mektubî Kalemi [DH.MKT], No. 2124, Gömlek No. 64.

¹³⁴ Čolić, „Carigradski Glasnik“, 19.

girilirken ise eski yıla dair analizler, Sırpların Bayramları – en önemlisi “Aziz Sava Bayramı”¹³⁵ için mutlaka yazı yazılıyordu.

II Abdülhamid’in ve Sırbistan kralının doğumu ve tahta geçme tarihleri ilk sayfada kutlanıyordu. Sırp için önemli kişilerin ölümleri, kişinin biyografisi verilerek yad ediliyordu. Aynı zamanda önemli din adamlarının ölümleri, seyahatleri veya tayinleri ilk sayfada bulunuyordu. Dünyada meydana gelen savaşların yanısıra önemli büyük ittifaklardan, Fransa, İngiltere, Çin gibi devletlerin siyasi durumları hakkında yazılar da yayınlanıyordu. İtalya’da papa ile alakalı, Hindistan postası ile alakalı, Avrupa’daki nüfusun çokluğundan ve buna dair çözümlerden söz ediliyordu.

Avusturya’nın Bosna Hersek’i işgali haftalarca sadece ilk sayfaları değil, birkaç sayfa uzunluğunda boy boy yazılarla gazetede yer almıştır. Aynı zamanda İttihatçıların iktidara gelişi de çeşitli yönlerden ülkenin gündeminde olması nedeniyle gazetede yer almıştır. II. Meşrutiyet ile beraber Sırlara dair, hakları, kilisenin durumu, Sırp milleti meselesi, Sırp Osmanlı Devleti’ndeki durumu, Sırp köylülerin durumu ve benzer konular ilk sayfalarda yer almaktaydı.

II. Meşrutiyet devrini hariç tutarsak ondan önceki yazılar eleştirel bakış açısıyla yazılmış yazılar değildir. Genel olarak saydığımız bütün haberleri ve olayları okuyuculara bildirmek üzerine kurgulanmışlardır. Bazı yazılar diğer Osmanlı veya yabancı gazetelerden direkt alınmışlardır. II. Meşrutiyetle beraber yazıların üslubu da değişmiş, daha sert ve eleştirel bir dil hakim olmuştur. Yazılar genel olarak imzalanmamışlardır. Bu da gazetenin en önemli yazılarının yazarlarını tespit etmeyi neredeyse imkansız kılmaktadır.

Ana yazılardan sonra gelen ilk kategori genelde “*İstanbul haberleri*” (*Carigradske vesti*) kategorisidir. Kategori genel olarak “selamlık” kısmıyla başlıyordu. Bu kısımda padişahın Cuma selamlığının nasıl geçtiğine dair haberler yer alıyordu. Aynı kategoride “imparatorun cömertliği” kısmında, sultan tarafından İstanbul halkına dağıtılan yardımlar yer alıyordu. Ondan sonra gerçekleşen siyasi

---

¹³⁵ 14/27 Ocak’ta kutlanan Aziz Sava Bayramı Sırp Ortodoks Kilisesinin ve Sırp halkının en büyük bayramlarından. Aziz Sava’nın anıldığı bu bayram Okul bayramı olarak da bilinir.

tainler, siyasi ziyaretler, siyasilerin ölümleri, yolculukları yer almaktaydı. Volarić'e göre bu kategori sultanın imajını desteklemek için vardı.¹³⁶

Osmanlı Devleti'nde meydana gelen hava muhalefeti, depremler, seller, okulların açılması gibi başlıca olaylar hakkında haberler yer alıyordu. Volarić'in de ifade ettiği üzere bu kategoride genel olarak Arap vilayetlerinden haberler verilmiyordu ve kategori Osmanlı Makedonyası için ayrılmış gibiydi. Yine de İkdam gibi gazetelerden Ermenilerle alakalı olarak Doğu vilayetlerindeki durum aktarılıyordu. "Yerel haberler" kategorisinden sonra "Yabancı haberler" kategorisi yer alıyordu. Burada ilk yıllarda Sırbistan ve Fransa, Rusya, İngiltere gibi ülkelerle ilgili, genelde siyasi haberlere yer verilmekteydi. Sonraki yıllarda Sırbistan'dan haberler için müstakil bir kategori oluşturuldu. Bu kategoride çok çeşitli haberlere yer veriliyordu.¹³⁷

2.3.2. Çeşitli Kategoriler

Bu ana ve çok değişmeyen kategorilerden sonra zaman içinde bazılarının çıkartıldığı ve yenilerin eklendiği gözlenmektedir. Kategorilerden bir tanesi öğretim ile ilgili kategoriydi. Burada pedagoji, din, okul, beden bilgisi, tecrübe gibi alt başlıklarla yazılar sunuluyordu. Diğer bir kategori basın özetiyle alakalıydı. Burada *L'Orient*, *Stamboul*, *Levant Herald*, *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* ve başka yabancı gazetelerden basın özetleri sunuluyordu. Volarić'e göre, sansürün olduğu bir zamanda bu gibi yazıları aktarmak güvenli bir yoldu.¹³⁸

"Bizim yazılarımız" kategorisi çok önemliydi ve gazetenin çıktığı süreç boyunca yayımlandı. Burada Osmanlı Makedonyası'nın çeşitli yerlerinden çoğunlukla öğretmenlerin yazdıkları bölgelerdeki okulların durumu, okul gezileri, Aziz Sava Bayramı kutlamaları, II. Abdülhamid'in cülus kutlamaları ve benzer olaylar canlı bir üslupla aktarılıyordu.

---

¹³⁶ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 66.

¹³⁷ Čolić, „*Carigradski Glasnik*“, 20.

¹³⁸ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 66.

Volarić'e göre, özellikle Kosta Grupčević'in editörlüğü zamanında ilk editöre göre daha Sırbistan yanlısı bir basın politikası izlenmiş¹³⁹, milli duyguları besleyen yazılar eklenmiş ve buna uygun olarak yeni kategoriler ortaya çıkmıştı. Milli gelenekler, Osmanlı Devleti'nde Sırp okullarının tarihi hakkında materyaller, aziz Sırp'ların hayatlarından kesitler gibi kategoriler yeni eklenenlerden sadece bazılarıydı.

Ekonomi ve sanayi, ticaret ve trafik, finans kategorileri gazetenin programında belirtilen fakat daha ziyade ilk editörün zamanında sunulan kısımlardı. Burada saydığımız alanlardan haberler, yenilikler ve nasihatler yer alıyordu. Bir de gazetenin ek kısmı vardı. Bu çeşitli yazarlardan edebi yazılara yer veriliyordu. Bu ekteki yazılar hem Sırp hem de yabancı edebiyatçıların eserlerinden derlenmişlerdi.¹⁴⁰ Programda da belirtildiği gibi son olarak farklılıklar, komiklikler, ticari raporlar, para piyasasından raporlar ve reklam kategorisi bulunuyordu. Son sayfada bir de bir şahsın yaptığı bağışlar, ölüm ilanları ve farklı ilanlar gibi farklı kategoriler ekleniyordu.

Her ne kadar gazete farklı kategorilerde yazılar yayınlamış olsa da, II. Meşrutiyet'i hariç tutarsak ondan önceki dönemde gazetenin ana çizgisi okullar ve kiliseler üzerineydi. Volarić'e göre 'bundan fazlasına ihtiyaç yoktu'. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bu barışçıl bir mücadeleydi; okullar ve kilise üzerinden yürütülüyordu. Çocukların okula, büyüklerin de bir çeşit yetişkinler için haftalık okul uygulamasına teşvik edilmeleri, okulların durumu hakkında yazıların yazılması, okul materyallerinin temin edilmesi ve düzenlenmesi için yazıların hazırlanması, pedagojik alandan birçok metnin yazılması ve tercüme edilmesi, ekler kısmında edebiyattan şiirlerin ve hikayelerin sunulması, ünlü Sırp'ların – yazarların, şairlerin, bilim adamlarının hayatlarından kesitlerin sunulması eğitime verilen önemi ifade etmekteydi. Aziz Sava kutlamalarına "Bizim yazılarımız" kategorisinde yer verilmesi, dini yazıların yayınlanması, Sırp piskoposlarının Makedonya'daki belirli yerlerde seçilmesi esnasında ifade edilen mutluluk ve coşku Volarić'in de ifade ettiği üzere bir aidiyet duygusunun yaratılmasında katkı sağlamıştır.¹⁴¹

---

¹³⁹ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 70.

¹⁴⁰ Čolić, „*Carigradski Glasnik*“, 20.

¹⁴¹ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 71-72.

Bu barışçıl mücadelenin bir unsuru olarak, milliyet duygusunun canlandırılma çabasını ekleyebiliriz. Sırp milliyeti ve Sırların yaşadıkları çeşitli coğrafyalardan yazılara yer verilmekteydi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hakimiyetinde yaşayan Sırların durumu II. Abdülhamid dönemi boyunca tartışılmıştır. Hırvatların Sırp kökeni hakkında tartışmalar yapılmıştır. Aynı şekilde Bosna Hersek'teki nüfustan bahsederken tamamını Sırp olarak görmüştür. Tek ayırım din üzerinden yapılarak – Sırp Ortodokslar, Sırp Katolikler ve Sırp Müslümanlar veya Muhammedîler'in (Muhamedanci) varlığından bahsedilmiştir. Böylece *Carigradski Glasnik* milliyetçi bir siyasete de hizmet etmiştir. Beşinci bölümde detaylı bir şekilde ele alacağımız, Bosna-Hersek'in ilhakı meselesi en içten duygularla savunulmuş ve savaşın çıkması ihtimalinden bahsedilerek, Sırların hazırlıklı olmaları için davetler yapılmıştır. Aynı şekilde Karadağ, Sırbistan'dan ayrı görülmeyerek oradan haberler devamlı olarak aktarılmıştır. Bu şekilde ana hedef kitlesi Osmanlı Sırları olan *Carigradski Glasnik*, diğer yerlerde yaşayan Sırlar ve Sırp olarak kategorize ettiği unsurlarla Osmanlı Sırları arasında bağlantı kurmaya amaçlamıştır.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden gazetenin son sayısına kadar, *Glasnik* bu barışçıl mücadeleden – okul ve kilise hakkında yazılardan daha az bahsetmeye başlamıştır. Her ne kadar Sırların Makedonya sorunu üzerindeki emelleri dinmemiş olsa da, ki bunu Balkan Savaşları'yla kanıtlayacaklardır, II. Meşrutiyet'in ilanı Makedonya sorununun bir müddet için sekteye uğraması, bitmiş gibi görünmesine sebep olacaktır. II. Meşrutiyet sonrası ana gündem siyaset olmuştur ve diğer kategorilere çok az yer verilmiştir. İlk dönemde II. Meşrutiyet'in ilanına, hükümet meselelerine yoğunlaşan gazete, Ekim 1908 tarihinde Bosna-Hersek'in ilhak edilmesinden sonra tamamen bu konuya odaklanacaktır. 31 Mart Vakası döneminde de bu olaya odaklanan gazete daha sonraları Sırp milliyetinin tanınması, Sırların Osmanlı Devleti'ndeki durumu ve benzer konulara yoğunlaşmıştır.

Gazete 10 Ekim 1909 tarihinde teknik sıkıntıları sebep göstererek yayın hayatına son verecektir.¹⁴² Volarić'e göre 1908 yılında Sırp devrimci örgütünün lehinde yazan Vardar Gazetesi'nin kurulması (dolayısıyla *Carigradski Glasnik*'in tek

---

¹⁴² *Carigradski Glasnik*, "Carigradski Glasnik Prestaje Izlaziti" (10 Ekim 1909).

Sırp gazetesi olmaktan çıkması), mali sıkıntılar, Sırbistan'ın gazeteye yönelik mali yardımlarını (sübvansiyonlarının) azaltması gazetenin kapatılma sebepleridir.¹⁴³ Gazetenin giderek sertleşen dili ve 18 Temmuz 1909 yılından itibaren daha da baskılanan bir basın ortamından etkilenerek kapatılmış olması ihtimaller arasındadır.

---

¹⁴³ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 73.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BAĞIMSIZLIKTAN SONRA *CARIGRADSKI GLASNIK*: OSMANLI-SIRBİSTAN İLİŞKİLERİNDEN YANSIMALAR

Sırbistan 1878 yılında Berlin Anlaşması hükümlerine göre Osmanlı'dan bağımsızlığını kazanmış ve iki ülke arasında çeşitli alanlarda ilişkilerin oluşumu başlamıştır. Bu bölümde Osmanlı-Sırbistan ilişkilerinin gazeteye yansımaları ele alınıp ilişkilerin yansıtılması şekli değerlendirilecektir.

3.1. DOĞU SORUNU BAĞLAMINDA BAĞIMSIZ SIRBİSTAN

Doğu sorunu veya Şark meselesi kavramı en yakın manasıyla “XIX. yüzyıldaki Osmanlı zayıflamasının neticesinde topraklarının paylaşılması”¹⁴⁴ anlamını taşımaktadır. Sorunun 19. yüzyıl boyunca çeşitli aşamaları Osmanlı toprakları üzerindeki dengenin korunması girişimleriydi. Ruslar 93 Harbi'nde Doğu sorununu lehlerine çözmeye kalkıştıklarında Büyük devletler rahatsız olmuş ve Rusları 93 Harbini bitiren Ayastefanos Anlaşması'nı sadece bir ön anlaşma olduğunu kabul etmeye itmişlerdi.¹⁴⁵ Böylece 13 Haziran 1878 tarihinde ‘eski diplomasinin son uluslararası toplantısı’ – Berlin Kongresi yapılmıştır.¹⁴⁶ Ayastefanos’un sonuçlarını revize eden Berlin Anlaşması daha sonra değineceğimiz büyük bir sorun oluşturmuştu – Makedonya sorunu.

Makedonya sorununa geçmeden önce, sonraki yıllarda Sırbistan'ın dış ve iç siyasetini belirleyecek ve Berlin Kongresi'nde son halini alacak olan Rusya'nın Bulgaristan'a yaklaşmasını ele alacağız. 1876 yılında çıkan Bulgar isyanından Rusya'nın desteğini alan Sırbistan, Osmanlı'ya karşı savaş açması için

---

¹⁴⁴ Kemal Beydilli, “Şark Meselesi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/353.

¹⁴⁵ Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 114-115.

¹⁴⁶ Matthew Smith Anderson, *Doğu sorunu: 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, çev. İdil Eser (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2000), 223.

cesaretlendirildi. Bu teşvik esas olarak Panslavist olan ve Osmanlı çöküşünün Balkanlar’da yaşayan Slavların isyanı neticesinde olacağını savunan İgnatiev’den geldi. Anderson’un ifadesiyle ‘olaylara Batılı gibi bakan’ Knez Milan (1882-1889), devrim veya suikast korkusuyla Osmanlı’ya savaş ilan etti. Karadağ’ın da dahil olduğu savaştan yenilgiyle çıkan Sırbistan sadece savaşı değil, hayal kırıklığına uğramış olan panslavistlerin ve Rusya’nın desteğini de kaybetti. Bundan sonra Sırbistan’ı terk eden Rusya, etkisini yaymak için Bulgaristan’a yönelmiştir.¹⁴⁷

Osmanlı’yı 93 Harbinde mağlup eden Rusya, Ayastefanos Anlaşması’yla kendisine ‘uydu devlet’ ve Balkanlar’da ‘egemenliğin maskesi’ olan Büyük Bulgaristan’ı kurmuştur. Bunu kabul etmeyen büyük devletler Berlin Kongresi’nde Bulgaristan’a dikkatlerini o denli yöneltmişlerdi ki, 54 maddeden 22’si Bulgaristan’la alakalıydı.¹⁴⁸ Bulgarlar’ın Ayastefanos Bulgaristan’ı veya Büyük Bulgaristan diyecekleri topraklar Berlin Kongresi’nde üçe bölünecekti – Kuzey Bulgaristan’dan ayrılan ve padişahın egemenliğinde olacak Doğu Rumeli Vilayeti, Bulgaristan Prensiği ve Osmanlı hakimiyetine bırakılan Makedonya.¹⁴⁹

Sırbistan 1878 yılında Berlin Kongresi’nde Osmanlı’dan ayrılarak bağımsız bir devlet oldu. Ancak Sırbistan’a bağımsızlık getiren Kongre’nin sonuçları Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Bosna-Hersek’i işgaline sebep oldu.¹⁵⁰ Bosna-Hersek 1844 yılında oluşturulan *Naçertaniye* isimli Sırbistan’ın uzun vadedeki siyasi programında *Büyük Sırbistan*’ın ayrılmaz parçası olarak görülüyordu.¹⁵¹ Bu karar Berlin Kongresi’nde bağımsızlık kazanan Sırbistan’ın Osmanlı Devleti’yle ilişkilerini belirlemiştir. Bosna’ya karşı umudunu kaybeden Sırbistan, aslında Berlin Kongresi’nden önce üzerinde menfaatleri olduğu¹⁵² Eski Sırbistan ve Makedonya olarak adlandırdığı ve Osmanlı Devleti’nin dahilinde olan *Vilâyat-ı Selâse*¹⁵³ toprakları içinde olan bölgelere yönelik dış ve iç siyasetini yöneltecekti. Sırbistan bu

¹⁴⁷ Anderson, *Doğu sorunu*, 196-203.

¹⁴⁸ Anderson, *Doğu sorunu*, 214-223.

¹⁴⁹ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu* (İstanbul: Tarih Vakfı, 2001), 93.

¹⁵⁰ Mihailo Vojvodić, *Srbija i Turska 1878-1914* (Belgrad: Filip Višnjić, 2019), 20.

¹⁵¹ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 50.

¹⁵² Nurbanu Duran, “Sırbistan’ın ve Osmanlı Sırplarının Makedonya Meselesindeki Yeri”, *TAD* 46 (2023), 184.

¹⁵³ Kosova, Manastır ve Selanik vilayetleri.

bölgeyi kendi toprakları olarak görüyordu ve meşruiyetini orada yaşayan Sırlar üzerinden ve o bölgelerin Ortaçağ Sırp Devleti'nin toprağı olmasına dayandırıyordu.¹⁵⁴

Sırbistan'ın bu dönemde Osmanlı'nın belirtilen bölgelerine yönelmesi Makedonya sorununa doğrudan dahil olmasını ifade ediyordu. Ayastefanos'ta Makedonya, (Osmanlı'nın tabiriyle *Vilâyat-ı Selâse*'nin), Büyük Bulgaristan'a dahil edildi. Berlin Kongresi'nde yeniden Osmanlı'nın hakimiyetine geçen Makedonya üzerinde hem büyük devletlerin menfaatlerinin olması hem de yerel devletlerin (Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan) toprak koparmak istemeleriyle¹⁵⁵, Doğu sorununun parçası olan Makedonya sorunu ortaya çıktı.¹⁵⁶ Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan'a nazaran Makedonya mücadelesine geç katılmıştı ve onlar kadar güçlü olmadığından Osmanlı Devleti'nin statüsünü korumaya ve onunla işbirliği içinde olmaya mecbur kaldı.¹⁵⁷

Rusya Bulgaristan'ı desteklemeyi seçtiğinden, Sırbistan Avusturya'ya yanaşmak zorunda kaldı.¹⁵⁸ Bu durum ilerleyen yıllardaki siyasetini etkileyecekti. Avusturya, Kongre'de Sırbistan'ın genişlemesine yardımcı olduğundan karşılığında Sırbistan'ın da yapması gerekenler vardı. Bunların en önemlisi ve en zor olanı Sırbistan'ın 1881 yılında Gizli Anlaşmayı imzalayarak Bosna Hersek ile alakalı propagandadan vazgeçmesi oldu.¹⁵⁹ Anlaşmanın diğer maddeleri de Sırbistan'ın siyasetine vurucu bir darbe yaparak onu adeta Avusturya'ya bağlamıştır. Karşılığında Yeni Pazar hariç güneye, Makedonya'ya, doğru genişleme politikası, Avusturya-Macaristan tarafından desteklenmiştir.¹⁶⁰ Aslında Avusturya buradaki amacını Sırbistan'ı Bosna-Hersek üzerindeki emellerinden vazgeçirmek şeklinde ifade ediyordu.¹⁶¹

---

¹⁵⁴ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 50.

¹⁵⁵ Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm*, 119.

¹⁵⁶ Adanır, *Makedonya Sorunu*, 1.

¹⁵⁷ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 48-49.

¹⁵⁸ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 2/30 ve Rajić – Leovac, *Historija Srpskog Naroda*, 206.

¹⁵⁹ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 21-22.

¹⁶⁰ Rajić – Leovac, *Historija Srpskog Naroda*, 215.

¹⁶¹ Adanır, *Makedonya Sorunu*, 114.

Vilâyatı-i Selâse'ye doğru genişleme desteği Sırbistan'ın Osmanlı topraklarına karşı umudunun artması demekti, bunun gidişatını yukarıda açıklamış olduk. Sırbistan'ın adı geçen topraklara dikkatini yöneltmesi Osmanlı Devleti'yle ilişki kurmasını gerektirecekti. İlişkilerin kurulması ve düzenlenmesi için önemli bir sebep daha vardı. Bundan böyle Osmanlı Devleti Sırbistan'ın sınır komşusu olduğundan onunla birçok alanda ilişkilerini düzenlemesi gerekiyordu.¹⁶² Bu ilişkilerin bazı boyutları konumuz olan *Carigradski Glasnik* Gazetesi'ne de yansımıştır. Onlara geçmeden önce 1885 yılında Sırbistan'ın Osmanlı topraklarına yani *Vilâyat-ı Selâse* 'ye yönelik takip edeceği barışçıl mücadele için tasarlanan planını sunacağız.

Her ne kadar 1885 yılından önce de Sırbistan'da Makedonya bölgesine yönelik atılacak siyasi adımlar için çeşitli planlar tasarlanmış olsalar da¹⁶³, en etkili ve gelecek yıllarda uygulanacak olan plan Milutin Garaşanin tarafından tasarlanmıştır. 1884 yılında Sırp Hükümeti'nin başına Osmanlı Devleti'ne yönelik aktif siyasetiyle tanınan Milutin Garaşanin gelmiştir.¹⁶⁴ Başa geçer geçmez Osmanlı Devleti'ne yönelik önemli adımları oldu. Bunların en önemlisi Sırbistan'ın sonraki yıllarda Osmanlı'ya yönelik siyasetini belirleyecek bir plan tasarlamasıydı. 1885 yılının başlangıcında gazeteci Mihailo Rozen'in vasıtasıyla Avusturya-Macaristan'ın Maliye Bakanı Benyamin Kalay'dan Kral Milan'ın da duymasını istediği diplomatik bir mesaj iletildi. Bu mesajda Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a güney politikasında destek olacağı ve Makedonya'nın bir kısmının Sırbistan'a ait olması gerektiği dile getirilmekteydi. Bulgaristan'a bu yönde olan bir genişlemeye izin verilmeyeceği de ifade edilmekteydi.¹⁶⁵

Bu esnada kamuoyunda Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek'i ilhak etmesinden bahsediliyordu. Muhtemelen Avusturya-Macaristan Sırbistan'ın dikkatini tamamen bu meseleden çekmek istemiş ve Bulgaristan'ın ilhak planlarını kullanarak

---

¹⁶² Vojvodić, *Srbija i Turska*, 19.

¹⁶³ Sırbistan'ın 1878-1885 yılları arasındaki Osmanlı topraklarına yönelik adımları hakkında detaylı bilgi için bkz. Miloš Jagodić, "Planovi o Politici Srbije Prema Staroj Srbiji i Makedoniji (1878-1885)", *Istorijski Časopis* 60 (2011), 435-460.

¹⁶⁴ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 43.

¹⁶⁵ Jagodić, "Planovi o Politici Srbije", 453-454 ve Vukašin D. Dedović, *Rad Srbije na Zaštiti Državnih i Nacionalnih Interesa u Makedoniji od 1885. do 1912. Godine* (Belgrad: Univerzitet u Beogradu, Filozofski Fakultet, Doktora Tezi, 2016) 61.

Sırbistan'ın Güney politikasına odaklanmasını istemekteydi.¹⁶⁶ Kral Milan siyaseten Avusturya-Macaristan'a yakındı; yukarıdaki diplomatik mesaj üzerine Garaşanin'e Osmanlı'ya karşı daha aktif bir siyaset izlemesini önerdi. Bunun üzerine Mart 1885 tarihinde Garaşanin, Vojvodić'in ifadesiyle 'saldırgan kültür siyaseti' için bir plan belirledi. Bu plan için dosyanın adı 'Eski Sırbistan ve Makedonya'da Sırbistan'ın etkisini sürdürmek için talimatlar' başlığını taşıyordu.¹⁶⁷ Planda bizim açımızdan önemli olan ve İstanbul kısmında olması muhtemel olan 'Eski Sırbistan ve Makedonya sorunlarıyla ilgilenecek' Osmanlı Devleti'nde bir Sırp gazetesinin çıkarılması da vardı.¹⁶⁸

Planın son maddesi Sırbistan'ın o dönem siyasetini anlamamız için çok önemliydi. En büyük düşman olarak Bulgaristan gösterilmişti. Bulgaristan Yunanistan'ın düşmanı da olduğundan Sırbistan ve Yunanistan arasında Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini bölüşmeleri gerekiyordu ki iki ülke arasında kilise sorunuyla alakalı anlaşma sağlanabilirdi ve Sırlar da söz hakkına sahip olabilirdi. Kilise sorunu Sırbistan için büyük bir sorundu çünkü Bulgarlar ve Yunanlıların sahip olduğu müstakil bir kilise organizasyonuna Sırlar sahip değildi.¹⁶⁹ Hem bu sebepten dolayı hem de millet statüsünde olmadıklarından dolayı Sırbistan'ın eli güçlü değildi. Bu noktada yukarıda ifade ettiğimiz üzere Osmanlı'yı düşman değil işbirlikçi olarak görmek mecburiyetindeydiler.¹⁷⁰

Aslında bu birçok açıdan aykırı bir durumdu. Milutin Garaşanin Osmanlı tarafının Sırp tarafına karşı 'içgüdüsel bir nefret' duyduğunu dile getiriyordu¹⁷¹ ve bu plan uzun vadede adı geçen toprakları Sırbistan'a katmak için oluşturulmuştu. Fakat saydığımız sebeplerden dolayı 'Osmanlı'yla herhangi bir çatışmadan kaçınılması ve Bulgaristan etkisinin azaltılması' planı ilerleyen yıllarda da devam edecekti.¹⁷²

---

¹⁶⁶ Slobodan Jovanović, *Vlada Aleksandra Obrenovića* (Belgrad: Izdavačka Knjižarnica Gece Kona, 1929), 1/89.

¹⁶⁷ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 44.

¹⁶⁸ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 44.

¹⁶⁹ Jagodić, "Planovi o Politici Srbije Prema Staroj Srbiji i Makedoniji (1878-1885)", 456-457 ve Dedović, *Rad Srbije*, 66-67.

¹⁷⁰ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 48-49.

¹⁷¹ Jagodić, "Planovi o Politici Srbije Prema Staroj Srbiji i Makedoniji (1878-1885)", 457.

¹⁷² Dedović, *Rad Srbije*, 66-67.

Planın oluşturulmasından sonra uygulanmasında adımlar atılırken bizim açımızdan önemli olan husus İstanbul'da bir Sırp gazetesinin çıkartılması için bütçenin ayrılmasıydı.¹⁷³ Gazetenin adı *Vardar* olacaktı ve haftada bir kez 500 adet tirajında basılacaktı. Başında Pirot Lisesi'nin müdürü Dimitrije Aleksijević olacaktı. Fakat *Bab-ı Ali*'den izin alınamadı.¹⁷⁴ Bu hedef konumuz olan *Carigradski Glasnik* ile amacına ulaşacaktır.

Planın oluşturulmasından sonraki senelerde Sırbistan kah Avsutura-Macaristan'a kah Rusya'ya yanaşmış olsa da 1903 yılına kadar Osmanlı-Sırbistan ilişkileri barışçıl bir şekilde devam etmiştir. Her ne kadar bu yıldan sonra da ilişkiler kopmamış ve özellikle ticaret alanında devam etmişse de Sırbistan siyasetini değiştirerek bundan sonra Osmanlı topraklarındaki Makedonya mücadelesi için çetecilik faaliyetlerini desteklemeye başlamıştır. Volarić'e göre Sırbistan'ın siyasetinin değişmesine rağmen *Carigradski Glasnik* Makedonya için mücadelede barışçıl bir çizgide kalmıştır.¹⁷⁵ Bizim tespitimize göre bu barışçıl çizgi Osmanlı-Sırbistan ilişkilerinin aktrılmasında da kendini göstermiştir. Hatta II. Meşrutiyet ile çetecilik faaliyetlerinin kesilmesiyle ve gazetenin artık açık dille Sırlığı savunması ve hükümete yönelik eleştirel yazılar yazdığı bir zamanda Osmanlı-Sırbistan ilişkilerini en iyi şekilde sunmuştu. Bunu detaylı olarak aşağıda ele alacağız. Bundan sonra Sırbistan'ın bağımsızlığından sonra gelişen Osmanlı-Sırbistan ilişkilerinin *Carigradski Glasnik*'e olan yansımalarını ele alınacaktır.

3.2. CARİGRADSKİ GLASNIK VE OSMANLI-SİRBİSTAN İLİŞKİLERİ

Osmanlı Devleti'nde Sırların yayın organı olarak *Carigradski Glasnik* yayın hayatı boyunca Sırbistan ile alakalı birçok meseleyi ele alıyordu. Bu sebeple her sayıda Sırbistan'dan haberler aktarılıyordu. Haberler objektif bir şekilde, yorumsuz ve eleştirisiz yapılıyordu. Bunun için sabit kategoriler vardı. Haberler yanı sıra Sırbistan'da olan önemli gelişmeler ve 1895'ten 1903'e kadar Obrenović, 1903'ten 1909'e kadar Karađorđević hanedanı hakkında haberler de büyük önem taşıyordu ve

¹⁷³ Jagodić, "Planovi o Politici Srbije Prema Staroj Srbiji i Makedoniji (1878-1885)", 457.

¹⁷⁴ Dedović, *Rad Srbije*, 73.

¹⁷⁵ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 61.

sayının ana yazıların yer aldığı birinci sayfasında aktarılıyordu. Gazete her iki hanedanı da saygıyla anıyor, eleştiri yapmaktan çekiniyordu. Osmanlı-Sırbistan ilişkilerini ele alan yazılara gelecek olursak onları II. Meşrutiyet öncesi ve sonrası olarak değerlendireceğiz.

3.2.1. II. Meşrutiyet'ten Önce Osmanlı-Sırbistan İlişkilerin Gazeteye Yansımaları

II. Meşrutiyet öncesinde aktarılan haberlerde dikkat çeken ilk şey gazetenin yayımlandığı ilk yılından beri zaman zaman Osmanlı sultanının veya Sırp kralının devlet adamlarına karşılıklı olarak verdikleri madalyaların haber olarak aktarılmasıydı. Bu alışveriş iki ülke arasında iyi ilişkilerin devamını da temsil etmekteydi ve bu iyi ilişkilerin kamuoyuyla paylaşılması önemliydi. Dikkat çeken diğer bir husus ise sultan huzurunda Sırp elçilerin kabul edilmesi haberleri, aynı zamanda yeni Sırp elçilerin İstanbul'a atanma haberlerinin yapılmasıydı. Bir örnek olarak tebrik ve bilgilendirme amacıyla 1897 yılında Osmanlı-Sırbistan ilişkilerinde önemli rolü olan Sırp siyasetçi Stojan Novaković'in (1842-1915) İstanbul'daki Sırp elçisi olarak atanması haberi onun kısa biyografisinin verildiği ve Sırbistan ve Osmanlı arasında olan iyi ilişkilerin vurgulandığı bir yazı halinde yayınlanmasını verebiliriz.¹⁷⁶ Sırbistan'ın *Vilâyat-ı Selâse*'de okulların açılması için yoğun çaba içinde olduğu bu dönemde açılması için faaliyetlere yer verilmeyerek nihayetinde açılan okulların müjdesi verilerek sultana teşekkür ediliyordu. Siyasetle alakalı haberlere bu dönemde sınırlı şekilde yer veriliyordu. Yapılan haberler de iyi ilişkileri ifade eden ve her daim Osmanlı-Sırbistan dostluğunu vurgulayan haberlerdi. Gazetenin yayınlanma tarihinden II. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan süreçte ele alınan ilişki haberlerini dört kategoride değerlendireceğiz. Bunlar Osmanlı-Sırbistan arasında imzalanan Konsolosluk Anlaşması, Ticaret Anlaşması'nın süreci, Firmiliyan meselesi ve zaman zaman yayımlanan *Türkiye ve Sırbistan* başlıklı yazılar.

---

¹⁷⁶ *Carigradski Glasnik*, "Novi Srpski Poslanik u Carigradu" (25 Aralık 1897).

3.2.1.1. Osmanlı-Sırbistan İlişkilerinde Konsolosluk Anlaşması

Sırbistan Berlin Kongresi'nde uluslararası yükümlükleri yerine getirmeyi taahhüt etmişti.¹⁷⁷ Bölümün başında ifade ettiğimiz üzere Osmanlı Devleti'yle komşu olmuştu ve yerine getirilmesi gereken birçok alanda yükümlükleri vardı. O alanlardan bir tanesi iki ülke arasında seyahatlerin düzenlenmesi ve iki ülkede bulunan diğer ülkenin vatandaşlarının korunması hakkındaydı.¹⁷⁸ Bundan dolayı bir konsolosluk anlaşmasının akdedilmesi lazımdı. Uzun bir diplomasi sürecinden sonra önce geçici sonrasında da daimî konsolosluk anlaşması akd olunmuştu. Daimî Anlaşma'nın imzalanması 17 yıllık bir süreçten sonra gerçekleşmiştir.¹⁷⁹ *Carigradski Glasnik* 26 Şubat 1896 tarihinde imzalanan Daimî Konsolosluk Anlaşması'nın metnini okuyucularıyla paylaşmış ve bu haber iki ülke arasında siyasi bir anlaşmanın ilk haberi olmuştur. Gazetede bununla alakalı farklı haberler yapılmamış ve Osmanlı Devleti'nde açılan Sırp ve Sırbistan'da açılan Osmanlı konsolosluk faaliyetlerine hiç değinilmemiştir.

3.2.1.2. Osmanlı-Sırbistan Ticaret İlişkilerinin Gazeteye Yansımaları

Sırbistan'ın bağımsızlık kazandığı Berlin Kongresi'nden sonra Osmanlı Devleti ve Sırbistan arasındaki ilk ticari anlaşma 25 Haziran 1888 tarihinde üç yıllık süreyle imzalanmıştır.¹⁸⁰ Bu seneden başlanarak Osmanlı-Sırbistan ilişkilerinde ticaret anlaşması önemli yer edinmiştir fakat bu öneme rağmen bununla alakalı çalışmalar eksiktir. *Carigradski Glasnik*'ten görebildiğimiz kadarıyla Ticaret Anlaşması anılmış ve müzakereler süreci yazılar üzerinden takip edilmiştir. Aşağıda anlaşmaların detaylarına ve mahiyetine değinmeden müzakere sürecini ele alacağız.

1888 yılında imzalanan ticaret anlaşmasının süresi üç yıl olmasına rağmen, her iki devletin anlaşmayı feshetmediği halde anlaşma kendiliğinden bir yıllığına

---

¹⁷⁷ Rajić – Leovac, *Historija Srpskog Naroda*, 205.

¹⁷⁸ Mihailo Vojvodić, “Konzularna Konvencija Između Srbije i Turske (1879-1896)”, *Izazovi Srpske Spoljne Politike (1791-1918)*, ed. Tibor Živković (Belgrad: Istorijski Institut, 2007), 112.

¹⁷⁹ Bu konu hakkında ayrıca bkz. Vojvodić, “Konzularna Konvencija Između Srbije i Turske (1879-1896)”.

¹⁸⁰ Bu anlaşma hakkında detaylı bilgi için bkz. Mihailo Vojvodić, “Rad Stojana Novakovića na Zaključenju Železničke Trgovinske Konvencije Između Srbije i Turske (1887-1888)”, *Izazovi Srpske Spoljne Politike (1791-1918)*, ed. Tibor Živković (Belgrad: Istorijski Institut, 2007), 143-159.

uzatılıyordu. Osmanlı tarafı 1898 yılında anlaşmayı feshetti.¹⁸¹ Bu arada yeni müzakereler başladı ve yeni geçici anlaşma Mayıs 1899 tarihinde imzalandı. 29 Nisan/12 Mayıs tarihli sayıda Osmanlı Hariciye Nazırı Tevfik Paşa ile Sırbistan elçisi Stojan Novaković arasında imzalanan Ticaret Anlaşması'nın maddeleri ilan edildi.¹⁸² *Türk-Sırp Onayı* isimli yazıda 18 Temmuz'da adı geçen anlaşmanın onaylandığını ileri sürülerek ticaretin ve canlı trafiğin iki ülke arasındaki karşılıklı tanışmaya ve ortak çalışmaya çok fazla katkı sağladığını aktarıldı. Ticaretin dünyaları birleştirdiğini ve barış ortamını yarattığını ileri sürüldü ve Osmanlı-Sırbistan ilişkileri için önemi vurgulandı.¹⁸³

Şubat 1900 tarihinde Osmanlı Devleti o senenin haziran ayına kadar anlaşmayı uzatmıştı. Haziran'ın başında Osmanlı Devleti'nden bazı Sırp ithal mallarından %60'a varan gümrük vergisinin alınacağı duyuldu. Sırbistan'daki iç durumdan dolayı bu konu sekteye uğramış olsa da yeniden müzakereler başlamıştı. Eylül'den Kasım'a kadar yürütülen müzakereler sonucunda yüksek vergi ihtimali kaldırılmış, geçici Ticaret Anlaşması'nın süresi Temmuz 1901'e kadar uzatılmıştı.¹⁸⁴ 23 Kasım/6Aralık tarihli yazıda *Carigradski Glasnik* Sırbistan lehine olan bu kararın müjdesini vermiştir.¹⁸⁵ Her ne kadar Sırbistan Daimi Ticaret Anlaşması'nın müzakerelerine girişmiş olsa da bunda bir başarı sağlayamamış ve Geçici Ticaret Anlaşması'nın süresi belirli uzatmalarla birlikte 1904 yılında sona ermiştir.¹⁸⁶ Bundan sonra 1906 yılına kadar yenilediğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Uzatmaların yapıldığı tarihlerde senede bir defa *Carigradski Glasnik* uzatmanın yapıldığını ilan ederek belirli maddeleri okuyucularına aktarmıştır.

Tespitimize göre iki devlet iki sene boyunca müzakere yapmamış fakat 1906'dan itibaren Sırbistan'da gelişen siyasi durum Osmanlı'yla müzakereye girmesini mecbur bırakmıştı. Karađorđević hanedanının iktidara gelmesiyle Sırbistan dış politikada Rusya'ya yanaşmıştı. O zamana kadar ithalatı Avusturya-Macaristan'a

---

¹⁸¹ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 106.

¹⁸² *Carigradski Glasnik*, "Tursko-srpska Trgovin. Konvencija" (29 Nisan 1899).

¹⁸³ *Carigradski Glasnik*, "Tursko-srpske Ratifikacije" (22 Temmuz 1899).

¹⁸⁴ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 115-117.

¹⁸⁵ *Carigradski Glasnik*, "Trgovački Odnosi sa Srbijom" (23 Kasım1900).

¹⁸⁶ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 123-126.

yönelmiş olan Sırbistan ticareti için Avusturya-Macaristan zor şartlar koşmuş ve iki devlet arasında gümrük savaşı başlamıştı.¹⁸⁷ Bu durumda Sırbistan Osmanlı Devleti'yle yeniden müzakerelere başlamıştı. Müzakereler sonucunda 28 Mayıs 1906 tarihinde iki ülke arasında yeni bir Ticaret Anlaşması imzalandı.¹⁸⁸ Gazetenin 19 Mayıs/1 Haziran tarihli yazısında anlaşmanın Sırp tarafından elçi Simiç'in, Osmanlı tarafından Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'nın arasında imzalandığı ilan edildi.¹⁸⁹ Gazetenin 1/14 Eylül tarihli yazısında imzalanan anlaşmanın Sırbistan meclisinden geçmeden önce de geçici anlaşma olarak yürürlüğe girdiği ve 31 Aralık'a kadar süreceği, meclisten bu süre zarfında geçmesi ihtimalinde ise daimi anlaşma olarak sayılacağı kararı yayınlandı. Osmanlı'nın bu tavrı zor zamandan geçen Sırbistan ile olan ilişkilerinin çok fazla şey kattığını ve Avusturya-Macaristan ile olan gümrük savaşından dolayı birçok devletle düzensiz ticari ilişkileri olduğu bir dönemde Osmanlı Devleti gibi güçlü tüketici ve dost ülkeyle ilişki kurulmasının önemi aktarıldı.¹⁹⁰ Bir sonraki yazıda ise anlaşmanın ayrıntıları yayınlandı.¹⁹¹ Gazete sonraki dönemde bir sonraki başlıkta ele alacağımız *Türkiye ve Sırbistan* isimli yazılar üzerinden diğer şeyler arasında ticari ilişkilerinin öneminden de bahsetmiştir. Osmanlı-Sırbistan ilişkilerin parlak bir dönemde olmamasına rağmen¹⁹² gazete yukarıda aktardığımız ilişkileri dostluk ifadesi olarak göstermiş ve okuyucularına bu tavrı empoze etmiştir.

3.2.1.3. Sırbistan ve Osmanlı Devleti Arasında Metropolit Firmiliyan Sorunu ve *Carigradski Glasnik*

Osmanlı Devleti'ndeki Sırların müstakil kilise organizasyonu yoktu ve din işlerinde Rum-Fener Patrikhanesine bağlıydılar. Son bölümde açıklayacağımız üzere kilise organizasyonuna sahip olmayan etnik unsur millet statüsüne de sahip değildi. Makedonya mücadelesinin ilk evresi kilise ve okullar üzerinden yapıldığından Sırlar bir adım gerideydi, çünkü Osmanlı'daki Yunanlıların Fener-Rum Patrikhanesi,

---

¹⁸⁷ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 168.

¹⁸⁸ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 175.

¹⁸⁹ *Carigradski Glasnik*, "Trgovinski Ugovor Između Turske i Srbije" (26 Mayıs 1906).

¹⁹⁰ *Carigradski Glasnik*, "Tursko-srpski Trgovin Ugovor" (1 Eylül 1906).

¹⁹¹ *Carigradski Glasnik*, "Tursko-srpski Trgovinski Ugovor" (15 Eylül 1906).

¹⁹² Bu dönemde Osmanlı-Sırbistan ilişkileri için bkz. Vojvodić, *Srbija i Turska*, 168-175.

Bulgarların ise Bulgar Eksarhatı vardı. Sırbistan'ın kiliselerde kendi din adamlarını buldurması kilise organizasyonunda ve hiyerarşisinde söz sahibi olmasının ilk adımıydı. Bununla alakalı ilk gelişme 1895 yılında vefat eden Rum metropoliti Lord Meletios'un yerine bir Sırp metropolitin tayin edilmesi çalışmaları Sırp Hükümeti tarafından başlatıldı. Bu alandaki Novaković'in hükümet başkanlığında 1896 yılında başarı sağlandı ve Dionisiye Raška-Prizren metropoliti olarak tayin edildi.¹⁹³

1896 yılında Üsküp'teki metropolit Methodios'un vefat etmesinden sonra Sırbistan o pozisyona Đorđević'in Hükümet başkanlığında Üsküp metropoliti olarak Firmiliyan'ın seçilmesi için Bab-ı Ali ve Patrikhane'den talepte bulundu. Fakat Fener-Rum Patrikhanesi Sırp adayını değil Metropolit Rum Ambrose'yi bu pozisyona seçti. Bunun üzerine Sırlar Aziz Sava Kilisesi'nde barikatlar kurdu, büyük karışıklıklar, gösteriler ve protesto mitingleri başladı. Nitekim ortalık durulmadığından Ambrose Temmuz 1897 tarihinde görevinden ayrıldı. Patrikhane'nin kararına göre Ambrose resmi olarak metropolit kalacak, fakat fiili olarak bu görevi Sırp asıllı Firmiliyan gerçekleştirecekti. Bu hareketi tasvip etmeyen Bulgarlar tepki gösterdi ve sorun bölgede çatışmalara ve Bulgar-Sırp kavgasına dönüştü.¹⁹⁴ Meselenin müzakere ve siyasi sorunlar kısmıyla ilgilenmeyen *Carigradski Glasnik*, süreci aktarmadı ve konuyla alakalı tek haberi bir müjde halinde *Doğru yolda* isimli yazıda Firmiliyanın Üsküp metropoliti olarak fiili görev gerçekleştireceğini aktardı. Yazıda Fener-Rum Patrikhanesine gönderme yapıldı:

“Bu haber, imparatorluğumuzdaki tüm vatandaşlarımızı sevindirecek, özellikle Üsküp episkoposluğundaki vatandaşlarımızı. Onlar, kendi suçları olmaksızın uzun süre boyunca arhipiskoplarından ve kiliselerindeki düzen ve huzurdan mahrum kalmışlardı. Ekümenik patrikhanenin bu mutlu çözümünü bizimle birlikte kutlayacaklar ve bu çözüm, episkoposluğun düzen ve huzurunu geri getirme imkanı sağlamaktadır. Sırp olmayan bir metropolitin bilgisizliği yüzünden tehlike altına giren episkoposluğun, yerel Sırp halkının birlikte direnişiyle ortaya çıkan hoşnutsuzluklarına yol açtığı görüldü. Dahası, bu çözüm, imparatorlukta yaşayan

---

¹⁹³ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 87.

¹⁹⁴ Yakup Ahabap, “Balkanlarda Kiliseler Sorunu Örneği Olarak: Firmiliyan Meselesi (1897-1902)”, *Journal of History and Future* 1/1 (Aralık 2015), 56-58.

Osmanlı Sırpaları arasında zaten sarsılmış olan inancın, Ekümenik patrikhanenin iyi niyetine yeniden dönmesine büyük katkı sağlayacaktır. Bu çözüm Ekümenik patrikhanenin evrensel ve dünya çapında kalmasını istediğini göstermektedir, ki bu rol ona tarihsel bir kader tarafından verilmiştir.”¹⁹⁵

Jovanović Hükümeti’nde Firmiliyan sorununun tamamen çözülmesi için çalışıldı ama bir sonuç alınamadı.¹⁹⁶ Daha sonraki Vujić Hükümeti’nde ise hem Fener-Rum Patrikhanesi’nin yardım edeceğine dair sinyaller verildi, hem de Ruslar’ın desteği öne çıkarıldı. 1902 yılına gelindiğinde Sırp hükümeti bu soruna odaklanmıştı. Vojvodić’e göre Osmanlı tarafından sorunun halledilmemesinin sebebi gösteriler düzenleyen ve tehditler yönelten Bulgaristan idi. Nisan 1902 yılında bu konuda İstanbul’dan olumlu haber gelerek Firmiliyan’ın metropolitliğinin onaylandığı fakat resmi kutsamanın ertelenmesi gerektiği aktarıldı. Sırp lar buna karşı çıkarak Belgrad’da gösteriler düzenlediler. En sonunda kutsama Dede ağaç’ta yapılarak Firmiliyan Üsküp metropoliti oldu.¹⁹⁷ Kutsamanın Üsküp veya Selanik’te yapılmamasının sebebi ne Bulgar ne Yunanlıların karışıklık çıkarmaması içindi.¹⁹⁸ Onun Üsküp metropoliti olarak seçilmesi Sırbistan’ın Makedonya bölgesinde milli politikasında daha etkili olması için gerçekleştirilmiş önemli bir adımdı.¹⁹⁹ *Carigradski Glasnik* heyecanla haberi aktardığı yazıda Firmiliyan’ın biyografisini vermiş ve Sultan II. Abdülhamid’e Sırp halkına gösterdiği büyük merhamet için, Fener-Rum patriği III. Yoakim’e ise Ortodoksluğun menfaatlerini doğru şekilde anladığı için teşekkür etmiştir.²⁰⁰

---

¹⁹⁵ *Carigradski Glasnik*, “Na Pravi Put” (4 Eylül 1897).

¹⁹⁶ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 115.

¹⁹⁷ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 118-119

¹⁹⁸ Slobodan Jovanović, *Vlada Aleksandra Obrenovića* (Belgrad: Izdavačka Knjižarnica Gece Kona, 1931), 2/257.

¹⁹⁹ Dedović, *Rad Srbije*, 453.

²⁰⁰ *Carigradski Glasnik*, “Posvećenje Nj. V. Pr. G. Firmilijana” (20 Haziran 1902).

3.2.1.4. Türkiye ve Sırbistan İsimli Yazılarda Osmanlı-Sırbistan İlişkileri

Osmanlı-Sırbistan ilişkilerini iyi biçimde göstermek isteyen gazete zaman zaman *Türkiye ve Sırbistan* isimli yazılar yayınlamıştır. Bu başlıktaki yazılardan ilki 1898 yılında yayınlanmıştır. Yazı Osmanlı'nın *Malumat* gazetesinden alınarak aktarılmıştır. İki ülke arasında çokça ortak noktanın var olduğunu ve ilişkilerin samimi olduğunu ifade edilmiştir. Ülkelerin siyasi temsilcilerinin her iki tarafta iyi karşılanması, karşılıklı verilen madalyalar iyi ilişkilerin ifadesi olarak tanınmıştır. *Carigradski Glasnik* bu iyi ilişkilerin II. Abdülhamid'in Sırp halkının hakettiği merhametinde karşılık bulacağını umar.²⁰¹ 1906 yılında yukarıda ifade ettiğimiz Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan ile gümrük savaşında olduğu bir dönemde Osmanlı'yla Ticaret Anlaşması'nın sağlanmasından sonra *Carigradski Glasnik* üst üste dört kez dostluğun ifadesi olan *Türkiye ve Sırbistan* yazıları yayınlamıştır. Bu yazılarda zor zamandan geçen Sırbistan'a arka çıkan Osmanlı Devleti methedilmiştir. Sırbistan Meclisinde yapılan ve dostluğu simgeleyen konuşmalar aktarılmış ve ticarete eklenen ayrıcalıklar da zikredilmiştir. 1907 yılında gazete yayınlanmadığından Ocak 1908 yılında yayınlanan *Türkiye ve Sırbistan* başlıklı yazıda, geçen senede gelişen iyi ilişkiler aktarılmış ve ilk sırada Osmanlı'nın Sırbistan ticaretine katkılarından dolayı diğer ülkelerle de ticaret anlaşmalarının imzalanmasına gidilmiş olduğu ve Avusturya-Macaristan'ın en sonunda Sırbistan ile anlaşmaya vardığı ifade edilmiştir. İki ülke arasında ticaretten dolayı yoğun para trafiğinin olduğu aktarılmıştır ve başarılı bir ticaret anlaşmasının getirdiği durumdan dolayı karşılıklı madalyaların itasına dikkat çekilmiştir.²⁰² Böylece *Carigradski Glasnik* dostluk imajını başarıyla çizerek okuyucularına aktarmıştır.

3.2.2. II. Meşrutiyet Sonrası Osmanlı-Sırbistan İlişkilerin Carigradski Glasnik'e Yansımaları

II. Meşrutiyet'in daha sonra göreceğimiz üzere sansüresiz ortamın verdiği rahatlamayla İttihatçılara özellikle Bosna-Hersek'in ilhakından sonra II. Abdülhamid'e gösterilen sadakat gösterilmiyordu ve iktidara karşı eleştirel yazılar da

²⁰¹ *Carigradski Glasnik*, "Turska i Srbija" (22 Ocak 1898).

²⁰² *Carigradski Glasnik*, "Turska i Srbija" (11 Ocak 1908).

yazılıyordu. Osmanlı Devleti dolayısıyla padişah imajı II. Meşrutiyet'ten önce olduğu gibi öne çıkartılmıyordu. Gazetenin ana konuları Sırların Osmanlı Devleti'ndeki kötü durumu ve Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı idi, dolayısıyla farklı yazılar, olağan kategoriler arka planda kaldı. Sansürsüz bir dönem olan II. Meşrutiyet sonrasında da Osmanlı Devleti ve Sırbistan arasında olan ilişkiler en iyi şekilde gösteriliyordu. II. Meşrutiyet'ten önce yapılan ve ilanıyla durdurulan, Sırbistan'ın desteklediği ve Osmanlı topraklarında gelişen çetecilik faaliyetleri meşrulaştırılıyor ve Osmanlı Devleti'nin lehine yapılmış olarak gösteriliyordu. Böylece II. Meşrutiyet'ten önce bahsedilmeyen ve iki ülke arasında kötü ilişkileri ifade eden bu konu da meşrulaştırılarak ortadan kaldırılıyordu. Hatta geçmiş yıllarda Bulgar çeteci faaliyetlerinden ölmüş olan Sırlar kahraman olarak gösterilip, isim listeleri paylaşılıyordu. Sırbistan ile olan ilişkileri ifade eden yazılara gelince onlar neredeyse tek bir konuda yoğunlaşmıştı. Her iki ülke için vurucu bir darbe olan Bosna-Hersek ilhakı meselesinden doğan ve doğabilecek olan ilişkiler aktarılıyordu. Onları detaylıca aşağıda göreceğiz.

Her ne kadar resmi Sırbistan'dan II. Meşrutiyet'e yönelik ölçülü tutum tavsiye edilmiş ise de²⁰³, *Carigradski Glasnik*'in Sırp gazetelerden aktardığı ve II. Meşrutiyete sıcak bakan yazılar yayınlanmıştır. Bu gazeteler Sırbistan'dan "Politika" ve "Srbija" gazeteleri, Bosna-Hersek'ten "Narod" gazetesi, Sırbistan'daki Bosna-Hersek göçmenlerinin "Vesnik Bosne i Hercegovine" gazetesi ve Hırvatistan'dan "Obzor" Gazetesi. II. Meşrutiyet'in ilanından olumlu bir şekilde bahseden yazıların bazıları ilan edilen Anayasal rejimin Avusturya-Macaristan'ın işgali altında bulunan Bosna-Hersek'in lehine olabileceği umudunu taşımaktadır.²⁰⁴

Sırbistan hükümetinin Osmanlı Devleti'yle ilişkilerin gelişmesi iki devlet arasında Sırların menfaatlerinin korunması ve Sırp milliyetinin tanınması yönünde ilişkilerin ilerlemesi gerekiyordu; fakat Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakı ilişkileri farklı bir yöne çekti.²⁰⁵ İlhak ile II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı-Sırbistan ilişkilerin gazeteye yansımaları sadece bu konu üzerinden olacaktır ve farklı konulara neredeyse hiç değinilmeyecektir. Beşinci bölümde bahsettiğimiz ve

---

²⁰³ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 187.

²⁰⁴ *Carigradski Glasnik*, "Simpatije Srpske za Ustavnu Tursku" (1 Ağustos 1908).

²⁰⁵ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 187-188.

gazetenin ele aldığı Osmanlı Devleti'nde yaşayan Sırlara karşı yapılan haksızlık ve zulümlerin Osmanlı-Sırbistan ilişkilerini nasıl etkilediğini ve Sırp hükümetinin bu konu hakkında görüşlerine değinilmemiştir. Her ne kadar gazete iktidara karşı olumsuz bir tavır takınmış olsa da Osmanlı-Sırbistan ilişkilerini hep iyi şekilde göstermiş ve daha sonra ele alacağımız kapanmadan önceki son sayısında bile Sırp elçinin Sultan tarafından iyi karşılanmasından bahsetmiştir. Avusturya-Macaristan'ın 6 Ekim 1908 tarihinde Bosna-Hersek'i ilhakından müstakil bir başlıkta beşinci bölümde ele aldığımızdan ilhak ile alakalı detaylara girmeyip iki ülke arasında bu konudaki ilişkilerin gazeteye yansımaları ele alacağız.

Bu konuyla alakalı gazeteye yansıyan ilk haber *Türk ve Sırların Birliği – Sırp-Türk dostluğunun tezahürü* başlığı altında Sırbistan'da Avusturya-Macaristan'a karşı düzenlenen çeşitli toplantılardan Sırp ve Türk dostluğunun tezahür ettiği, Belgrad ve başka Sırp şehirlerinde Sırp ve Türk bayraklarının taşındığı ifade edilmiştir. Aynı başlık altında Ortodoks din adamının ve imamın birlikte katıldıkları Küçük Zvornik'te gerçekleştirilen mitingden de bir yazı paylaşılarak Sırların ve Türklerin bu konudaki birliğinin öneminden bahsedilmiştir.²⁰⁶ Bu yazıdan sonra kırk dördüncü sayıda Belgrad'dan Ulusal Savunma Komitesi'nden Stanoje Stanojević'in ve Branislav Nušić'in Türk ve Sırp halkı arasında bir anlaşmanın sağlanması için yola çıktıkları paylaşıldı. Selanik'te Osmanlı Merkez Komitesiyle görüşen bu iki temsilcinin Sırp-Türk anlaşmasının temelini attıklarını ve İstanbul'da bu anlaşmanın kararlaştırılacağından bahsedilmiştir.²⁰⁷ Bir sonraki sayıda İstanbul'da iki Komite arasında anlaşmaya varıldığına dair de bir duyuru yapıldı ve Carigradski Glasnik'in sahibi Sırbistan'dan gelen Stanojević ve Nušić ile röportaj yaptı. Bunun hükümetin bir çalışması olmadığı bu iki kişiyi Sırp halkın Türk halkına gönderdiği ifade edildi. Türklerin onları anladıklarını ve Genç Türklerden etkilendiklerini ileri sürüldü. Gerçekleştirilen şeyin entrikasız daimî dostluğun temellerinin atılması ve bu anlaşmanın içeriğinin ortak menfaatlerin korunması olduğu ifade edildi. Gelecekteki çalışmaların mahiyetinden o noktada bahsetmenin zor olduğunu fakat Genç Türklerin temelde siyasi durumu ve ortak menfaatlerini iyi anladıklarını ve tek aspirasyonun

²⁰⁶ *Carigradski Glasnik*, "Zajednica Turaka i Srba" (17 Ekim 1908).

²⁰⁷ *Carigradski Glasnik*, "Sporazum Srpskog i Turskog Naroda" (31 Ekim 1908).

Balkan Yarımadasından Avusturya'yı çıkartmanın olduğu ifade edildi.²⁰⁸ Bu anlaşmanın varlığı ve detaylarını literatürde bulamasak da o dönemde Bosna meselesinde buluşan iki tarafın menfaatlerini açıklaması yönünden önemlidir.

Kasım 1908 tarihinde yayınlanan bu yazıdan sonra uzun süre Osmanlı-Sırp ilişkilerinden bahsedilmemişse de Osmanlı Meclisi'nin Bosna-Hersek'i para karşılığında Avusturya-Macaristan'a bırakıp bırakamayacağı tartışmasının olacağı tarihlerde 23 Ocak/5 Şubat 1909'da *Bosna-Hersek Meselesi ve Sırp-Türk menfaatlerinin dayanışması* yazısı yayınlandı. Diğer şeyler arasında Kamil Paşa'nın Bosna-Hersek'teki Müslümanlara hicret olanağını sağlaması ve Bosna-Hersek'in para karşılığında Avusturya-Macaristan'a bırakılması kararı karşısında Osmanlı'nın Bosna-Hersek'in özerkliğini tanıması tavsiye edilmiştir. Bunun Osmanlı açısından Balkan halklarının desteğini kazanmak demek olacağı, aksi takdirde Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i tam hakimiyeti altına alması ile Osmanlı'nın karşısına Avusturya-Macaristan ve müttefiki Almanya'yı karşısına alacağı ifade edilmiştir. Güçlü bir Avusturya-Macaristan'ın doğal bir şekilde Balkan devletlerini de etkisi altına alacağından Osmanlı Devleti'nin Balkan devletlerinden yararlanamayacağı ifade edilmiştir.²⁰⁹

Bir sonraki yazı iki sayı sonra Şubat 1909 tarihinde *Balkan Gümrük Birliği – Balkan halklarına Balkan!* başlığı altında yayınlandı.²¹⁰ Aslında diplomaside 2 Ekim 1908'de Kamil Paşa tarafından Sırbistan, Türkiye ve Romanya arasında bir birlik ve anlaşma teklifi gelmiştir.²¹¹ Sırbistan elçisinin Osmanlı Devleti'nden Bosna meselesiyle alakalı bazı istekleri öne sunması geçirilmiş ve Osmanlı tarafı iki ülke arasında askeri defans ve hücum mukavelenamesi imzalanmasını istemiştir.²¹² Her ne kadar bu mukavelenameyle alakalı müzakereler yürütülmüş olsa da sonuçsuz kalmıştır.²¹³ Gazete ilginç bir şekilde anlaşma ihtimalinden ve yürütülen

²⁰⁸ *Carigradski Glasnik*, "Turski i Srpski Komitet" (7 Kasım 1908).

²⁰⁹ *Carigradski Glasnik*, "Bosansko-Hercegovnačko Pitanje i Solidarnost Srp-Turskih Interesa – Narodnim Poslanicama na Razmišljanje" (23 Ocak 1909).

²¹⁰ *Carigradski Glasnik*, "Balkanski Carinski Savez – Balkan Balkanskim Narodima!" (7 Şubat 1909).

²¹¹ Bilgin Çelik, *Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019), 73.

²¹² Vojvodić, *Srbija i Turska*, 193.

²¹³ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 197.

müzakerelerden bahsetmemiş, ancak yukarıda aktardığımız Bosna meselesinin artık sonuna geldiği Şubat 1909 tarihinde gümrük birliği fikrini desteklemiştir.

İlhakının tanınması ardından Osmanlı-Sırbistan ilişkileri kesilmemiş ve gazete 3/17 Temmuz 1909 tarihinde yeniden Avusturya-Macaristan'a karşı bir Osmanlı-Sırbistan ittifakından bahsetmeye başlamıştır. Bu dayanışmanın temelinde ise Avusturya-Macaristan'ın Selanik'i alma planları ve Selanik'e giden yolun da Sırbistan'dan geçmesi olmuştur. Aynı metinde birliğin diğer yanlarını vurgulayan yazar Sırbistan'ın finansal olarak Avusturya-Macaristan tarafından mağlup edilmesi demek Osmanlı Devleti'ni de bu mağlubiyetin beklemesi demek olduğunu ifade ederek gümrük birliğin önemini de vurgulamıştır. Aynı metinde *Journal de Salonique*'nin yayınladığı ve Osmanlı-Sırbistan ittifakının öneminden bahseden bir yazı da yayınlanmıştır.²¹⁴

Aynı sayıda V. Mehmed Reşad'ın sultan olması hasebiyle Sırp delegasyonunun Osmanlı sarayındaki ziyaretinden ve Osmanlı tarafının sıcak karşılama bahseden bir metin yayınlanarak dostluk ilişkileri vurgulandı.²¹⁵ Birkaç sayı sonra Viyana basınının Sırp'ların aleyhine yazılar yayınladığı ve Osmanlı-Sırbistan dostluk ilişkilerini bozmak istediği açıklandı. Avusturya basının öne sürdüğü ve Sırbistan'ın Yenipazar sancağını geçirmek istediğini Sırp hükümeti tarafından yalanlandığı öne sürüldü.²¹⁶

Yayın hayatının sonuna gelen *Carigradski Glasnik* hemen hemen her sayıda Sırp'ların kötü durumundan bahsederken yine de Osmanlı-Sırbistan'ın iyi ilişkilerinden ve ittifaftan bahsetmekten geri durmadı. Nitekim 4/17 Eylül 1909 tarihinde *Osmanlı Sırp'larının Sadakati ve Onların Menfaatlerinin Reddedilmesi* metnin yanında *Balkan İttifakı Hakkında* başlığı altında yazı da yayınlandı. Yazıda Selanik'teki İttihat ve Terakki Cemiyetinin başkan vekili olan Tahsin Bey'in Sırbistan'daki ziyaretinden ve Balkan ittifakına olan inancından bahsedildi.²¹⁷ Gazetenin kapatılma nedenini ifade ettiği son sayısının ana sayfasında da Sırbistan elçisinin izinden dönüşünde Bayram

---

²¹⁴ *Carigradski Glasnik*, "Tursko-Sprski Sporazum" (3 Temmuz 1909).

²¹⁵ *Carigradski Glasnik*, "Turska Misija na Srpskom Dvoru" (3 Temmuz 1909).

²¹⁶ *Carigradski Glasnik*, "Dnevne Vesti" (7 Ağustos 1909).

²¹⁷ *Carigradski Glasnik*, "O Balkanskom Savezu" (4 Eylül 1909).

münasebetiyle Osmanlı sarayına olan ziyaretinden bahsedildi ve iki ülke arasında iyi ilişkiler ifade edildi.

Ele aldığımız bu örneklerden yola çıkarak gazetenin hem II. Meşrutiyet döneminden önce hem de sonrasında iki ülke arasında iyi ilişkileri ifade etmekten geri durmadığını ve bunu yaparken Sırbistan'ın menfaatine olacak anlaşma ve ittifakları teşvik ettiğini söylememiz mümkündür. Özellikle II. Meşrutiyet sonrası Sırların kötü durumundan bahseden ve iktidarı eleştiren gazetenin Osmanlı-Sırbistan ilişkilerini en iyi şekilde aktarması aslında Sırbistan'ı Avusturya-Macaristan tehlikesine karşı Osmanlı'yla ittifakı noktasında desteklemesinden ve bu imajı zedelemek istememesinden kaynaklandığını söylememiz mümkündür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ABDÜLHAMİD DEVRİNDEN II. MEŞRUTİYET'E CARİGRADSKİ GLASNIK: DEĞİŞEN SÖYLEM

Bu bölümün ilk kısmında temel olarak gazetenin II. Abdülhamid'in saltanata çıkışından II. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan dönemdeki yayın siyaseti ve gözlenen değişimler özellikle sultanın şahsı üzerine kurguladığı bir dil ve söylem nokta-i nazarından incelenecektir. Volarić, daha önce tezinde bu değişimlerin tespitlerinden Sırp'ların iki devirde gazete üzerinden milliyetlerini nasıl ifade ettiklerini üzerinde durmuş, biz ise daha yalın bir şekilde bu değişimleri ele alacağız.

Koloğlu'nun tespit ettiği üzere '*Abdülhamid'e yöneltilen eleştirilerin başında, çok sıkı bir sansüre sokturduğu basında, şahsına son derece abartılı bir övme kampanyasının sürdürülmesi gelir*'. Devrinde o zamanın okuyucusuna garip geleceği şekilde sultana yönelik övgüler yağdırılıyordu.²¹⁸ Bu tespitten yola çıkılarak *Carigradski Glasnik*'te 1908'e kadar olan dönemdeki Sultan Abdülhamid merkezli anlatı ortaya çıkarılacaktır. İkinci kısımda ise II. Meşrutiyet'in ilanı ile gazetenin değişen söylemi örnekler üzerinden ele alınacaktır.

4.1. CARİGRADSKİ GLASNIK'TE SULTANIN ŞAHSINDA ÖNEMLİ GÜNLER

Carigradski Glasnik gazetesi, 'Yaşa bizim büyük padişahımız'²¹⁹ sloganının başında olduğu Sultan II. Abdülhamid'e yönelik övgü dolu bir yazıyla yayın hayatına başlar. Osmanlı Devleti'nin diğer tarihi vecibelerle meşgul olduğu sırada diğer milletlerin maarif için zemin hazırladıklarından söz ederek sultanın çabucak bu boşlukları doldurmaya çalıştığını ve bunda başarılı olduğunu süslü ifadelerle izah edilerek, Sırp milletinden olan tebaanın da bütün bu nimetlerden yararlandığını ifade eder. Sultanın Sırp okullarının açılmasına izin vermesinden sonra bir Sırp gazetesinin basılmasına da izin verdiğini ilan ederken ilk vecibenin sultanın yaşaması için slogan atmak olduğunu ifade eder.²²⁰ Gazetenin bu şekilde başlaması sultanın isminin

²¹⁸ Orhan Koloğlu, *Abdülhamid Gerçeği* (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2018), 417.

²¹⁹ *Carigradski Glasnik*, "Naša prva reč" (14 Ocak 1895), 1.

²²⁰ *Carigradski Glasnik*, "Naša prva reč" (14 Ocak 1895), 2.

gazetede yüceltileceği mesajını vermektedir. Bu tavrın değişeceği II. Meşrutiyet'e kadar sultanın isminin nasıl anıldığını gazetenin çeşitli kategoriler üzerinden ele alacağız.

4.1.1. İstanbul Haberleri Kategorisi

Bu kategoride *sultanın cömertliği* veya *sultanın hediyesi* gibi alt başlıklar altında sultanın dini bayramlarda, Cuma münasebetiyle veya doğal afetlerden sonra yaptığı bağışlar ilan ediliyordu. Gazetenin birinci sayısında adı geçen kategoride Noel ve Yeni yıl münasebetiyle Fener-Rum patrikhanesi, Ermeni ve Ermeni-Katolik patrikhanesine yapılan bağışlar zikredilmiştir.²²¹ On üçüncü sayıda geçtiği üzere Yahudilerin Pesah Bayramı münasebetiyle Yahudi din adamı vasıtasıyla Yahudi fukaraya dağıtılan meblağ zikredilmiştir.²²² İslami Bayramlarda da bağış yapan sultanın cuma günleri ekmek, para ve et dağıtması devamlı bir şekilde ilan edilmiştir. Aynı zamanda doğal afetler sonrası yapılan bağışlara gazetede yer verilmiştir. Bunun bir örneği İstanbul'da Koca Mustafa Paşa'da olan bir yangından sonra yapılan bağış veya Üsküp'te sel baskınından sonra yapılan bağışlardır. Sadece Osmanlı sınırları içinde değil yurtdışında yapılan cömertlikler de zikredilmiştir. Mesela sultanın elçi vasıtasıyla New York'ta fukaraya yaptığı bağış.²²³ Cömertlik sadece parasal bir şekilde yapılmamış, bazı zamanlarda yapılan jestler de bu kategoride zikredilmiştir. Mesela Karadağ'da *Knyaz Nikola'nın* ricası üzerine *Knyegina Militsa'nın* hastalığı için sultanın gönderdiği doktor Fevzi Paşa'nın yolculuğu zikredilmiştir.²²⁴ Bu şekilde gazetenin sultana sadakatini göstermesi, siyasetin değişeceği güne dek devam etmiştir.

²²¹ *Carigradski Glasnik*, "Carska darežljivost" (14 Ocak 1895), 5.

²²² *Carigradski Glasnik*, "Carska darežljivost" (13 Nisan 1895), 3.

²²³ *Carigradski Glasnik*, "Carska darežljivost" (8 Haziran 1895), 2.

²²⁴ *Carigradski Glasnik*, "Pažnja NJ. C. V. Sultana" (18 Nisan 1896), 60.

4.1.2. Sultanın Doğum Günleri ve Tahta Geçiş Günleri ve *Bizim Yazılarımız* Kategorisi

Sultanın doğum günleri neredeyse her sene uygun bir metnin yayınlanmasıyla kutlanırdı. Bu yazılar övgü dolu ifadeler yanında sultanın hayatının uzun olması ve gücünün artması için duadan oluşurdu. 1896, 1897, 1899 yılında padişahın doğum gününde tekrarlanan bir metnin aslını sunuyoruz:

*"Osmanlı tahtına bağlı tüm tebaasının gönüllerinde büyük bir sevinç uyandıran bu gün, özellikle Sırp halkının içini ısıtıyor çünkü bu vesileyle hem yüce efendisine olan büyük sevgisini ifade etmek için bir fırsattır, hem de sadık Sırplarına yağdırdığı tüm iyilikler ve lütuflar için minnettarlığının ifade edilmesi için bir fırsattır. Biz ise, merhametli efendimizin imparatorluğundaki Sırp halkının gazetesi olarak, bu vesileyle ve her şeyden önce duygularımızı ifade edersek, halkın isteklerini en onurlu şekilde dile getireceğimize inanıyoruz. Merhametli efendimiz Hazret-i Sultan II. Abdülhamid Han'a - yağdırdığı tüm lütuflar için en derin şükranlarımızı sunuyoruz, O'nun bilge hükümeti altında mucizevi bir şekilde gelişen ve çiçeklenen güçlü imparatorluğunun mutluluğu için merhametli Allah'ın Osmanlı adının şanı için uzunca yaşamasını ruhumuzun derinliklerinden diliyoruz. Yaşasın Hazret-i Sultan II. Abdülhamid Han! Yaşasın uzun yıllar! Amin!"*²²⁵

Sultanın doğum günü gazetede "İmparator günü" olarak adlandırılıyordu. "*Bizim yazılarımız*" isimli kategoride Üsküp'ten gelen bir yazıda çok canlı bir şekilde padişahın doğum günü tarif ediliyor. İlk önce kilisede halkla kutlanan ve sultan için dualar edilen bir atmosferden, Vali'nin konağında tebriklerin alındığı bir atmosfere geçiliyor, sonrasında güzelce süslenmiş Üsküp şehrinde Vardar nehri kıyısında halkın eğlenip İmparator gününü kutladığı bir tasvirden Vali'nin konağı önünde ve sonrasında Metropolitliğin önünde öğrencilerin marş okuduklarını öğreniyoruz. Bu canlı tasvirlerle kutlamaların gece geç saate kadar devam ettiği belirtiliyor.²²⁶ Ne var ki gazete ilerleyen yıllarda, özellikle 1900'den sonra, ilk yıllarda olduğu gibi süslü ifadelerin yer aldığı tebrikler yayınlamadı. Daha sade, Sırp halkın duacı olduğunu ve sadakatini dile getiren ifadeler kullanılıyordu. Bunun sebebi gazetenin sansürün

²²⁵ Carigradski Glasnik, "Živio naš Veliki Padišah" (18 Ocak 1896), 9.

²²⁶ Carigradski Glasnik, "Naši Dopisi – Iz Skoplja" (22 Ocak 1898), 2.

önünde sultana dair sadakatini bir nevi kanıtlamış olmasından dolayı olduğunu düşünmekteyiz.

Tahta geçiş tebriklerine gelince onlar da doğum günü tebrikleri gibi her sene yayınlanırdı. Tıpkı doğum günü yazılarında olduğu gibi ilk senelerde abartılı ve süslü ifadelerle kutlanan tahta geçiş günü, sonraki yıllarda sade ve kısa bir yazıyla kutlanırdı. Gazetenin 1899 yılında tahta geçiş yıldönümü Osman A. Đikić'in²²⁷ yazmış olduğu kısa fakat etkili bir şiirle kutlandı:

*Herkes bir güneşle ısınır,
Bize Yüce Tanrı iki tane verdi,
Biri semadan,
Diğeri bizi yerden ısıttı.
Sen dünyanın parlak güneşisin,
Sultan-çar, anamız!
İçimizi ısıtıyorsun,
Padişahım çoklar yaşa!*

*Kim sayabilir,
Mavi gökyüzünün berrak yıldızlarını ve
Senin elinin sonsuza dek
Bütün kavme eşit bir şekilde
Yağdırdığı iyilikleri
Sevgili baba!
Kalplerimiz ateşle yanar,
Sana – Binler yaşa – diyerek!*

*Kutsal gün bugün doğdu
İmparatorluğundaki tüm insanlar için
Çünkü bugün kutlayacaklar
Güçlü imparatorunun cülusunu
Bugün dünyanın Yaratıcısına doğru
Kutsal dua yükselecek*

---

²²⁷ Osman A. Đikić (ö. 1912) – Bosna-Hersek asıllı şair, kendini Sırp olarak tanımlıyordu.

*İmparatorluğun her tarafından
İmparatorları için, Sultan için.*

*Tüm kavim için kutsal gündür bugün
Biz Sırplar için de
Gönüllerimiz
Daha çok yanıyor ve daha sert dövüyorlar
Göğüslerimiz sevgiyle dolu
Aydın imparatorumuz, sevgili anamız
Kalplerimiz ateşle yanar
Padişahım çoklar yaşa diyerek!*

*Kalplerimiz Tanrıya yalvarıyor
Yüksek tahttan,
Osmanlı'nın ünlü evinden
Senin bilge başındaki
Tacın uzun parlansın
Şanın uzunca beyaz dünyayı aydınlatsın
- Padişahım binler yaşa!²²⁸*

Bunların yanında sultan Abdülhamid'e sık sık sadakat ve sevgi ifade edilen kategori ikinci bölümde ifade ettiğimiz üzere gazetenin “*Bizim yazılarımız*” kategorisi idi. Bu kategoride ülkenin içinden ve dışından şahısların gönderdikleri yazılar yer alıyordu. Bu yazılarda Sırp bayramların kutlanması, çeşitli merasimler, doğal afetler, okul gezileri yanında padişahın doğum günlerinin ve cülus günlerinin Sırp halkı tarafından kutlanmasına yer veriliyordu. Konu padişahı doğrudan ilgilendirmiyorsa bile çoğu zamanlar bu yazılarda padişahın sağlığı için dualara, onu yücelten sözlere ve ona yönelik şükrana yer verilen satırlar bulunurdu.

---

²²⁸ *Carigradski Glasnik*, “NJ. I. Veličanstvu Sultanu Povodom Đulusi Humajuna” (19 Ağustos 1899).

4.1.3. Gazetede Şikayetler ve İstekler

Gazetenin ikinci bölümünde ifade ettiğimiz üzere gazetenin II. Meşrutiyet'e kadar olan kısmı okul ve kiliseler üzerine olduğundan yazarlar tarafından yapılan şikayetler de genel olarak bu konularla alakalıydı. Bu şikayetler okulların ve kiliselerin küçük ve eski olmasından, bir bölgede yeterli okul binanın olmamasından, bir bölgede okul veya kilisenin hiç olmamasından ve benzer konularla alakalı olarak yapılıyordu. Aynı şekilde ilerleyen yıllarda, aşağıda örneğini vereceğimiz üzere okul materyalleriyle alakalı şikayetler söz konusu olmuştur. “*Bizim yazılarımız*” kategorisinde Yeni Pazar'dan Aziz Sava kutlaması sebebiyle gelen bir yazıda vatandaşların kutlamanın yapılacağı okula giderken binanın 300 seneden fazla eski olduğunu ve kötü materyalden yapıldığından içlerinden okulun üzerlerine yıkılmaması için dualar ettiklerini öğrenmekteyiz.²²⁹ Prizren'den gelen bir yazıda ise okulun işleyişine dair olumlu şeyler yazıldıktan sonra okulların dar ve okul binası için uygunsuz olduklarını dile getirerek, orada yaşayan vatandaşların sultanın sağlığı için daha uygun binalar inşa edeceklerini umduğunu ifade ediyor.²³⁰ Devleti ilgilendiren meseleyi dile getirirken dolaylı bir yoldan şikayet ediliyor fakat devlete dair bir suçlama yapılmıyordu.

1903 yılında halktan gelen yazı olarak değil de Okul binaları isimli ana yazıda isimsiz bir yazar okul binaların veya okul için ayarlanan evlerin birer hayvan ahırına benzediklerini aktarıyor. Okul binalarının uygun ve güzel olmasının gerekliliğini sebebendirikten sonra bunun halkın bu işe teşebbüs etmesiyle olacağını dile getiriyor ve devlet kademelerini bu şikâyete karıştırmıyordu.²³¹ Her ne kadar yetkilileri karıştırmasa da şikâyetin müstakil bir yazıda ve gazetenin ilk sayfasında sunulması gazetenin giderek şikayetlere açılması anlamını ifade eder. *Bir öğretmenin sesi – Okul malzemeleri* isimli yazıda öğretim için gerekli olan kitap malzemelerin uygun olmadıklarını ve elden geçirilmesi gerektiğini dile getiriyordu. Yetkililere seslenerek gerekli olan kitap ve diğer okul malzemelerin okulların başlamasından önce temin edilmesinin gerekli olduğunu aktarıyordu.²³² Burada dikkatimizi çeken şey hem bu

²²⁹ *Carigradski Glasnik*, “Naši Dopisi – O proslavi Svetog Save” (2 Mart 1895), 7.

²³⁰ *Carigradski Glasnik*, “Naši Dopisi – Iz Prizrena” (1 Haziran 1895), 5.

²³¹ *Carigradski Glasnik*, “Školske Zgrade” (14 Şubat 1903).

²³² *Carigradski Glasnik*, “Školski Pribor – Glas Jednog Učitelja” (18 Temmuz 1903).

metnin adı geçen konuyu müstakil bir şekilde ele alması hem de yetkililere seslenmesidir. *Okul fonları – yetkililere* isimli yazıda anonim yazar doğrudan yetkililere sesleniyordu. Burada okul fonlarının gerekliliğini ve Sırp'ların yaşadıkları bazı yerlerde okul fonlarının olması ve diğer yerlerde olmamasından şikayet ederek halkın öncüleri olan yetkililerin bu sorunu gidermeleri gerektiği dile getiriliyordu.²³³ Bu örneklerden okuyabileceğimiz şey gazetenin ilk yıllarında şikayetlerin metnin içinde ve hafifletilmiş bir şekilde ilerleyen yıllarda ise yavaş yavaş yetkililere seslenerek ve problemden açık bir şekilde bahsederek sunulduğudur.

Gazete tarafından Sırp halkı için gerekli olan isteklerin sunulmasına geldiğimizde, isteklerin sunulması sultana övgü yağdırarak istenilen konunun gerekliliğinden çokça ve olumlu bir şekilde bahsedilmesiyle olduğunu söyleyebiliriz. Bunun bir örneği halk okullarının açılması için yazılan devamlı yazı ve önerilerdir. Gazetenin ikinci sayısında Priştine'den gelen bir yazıda tüccarlar için gerekli şeyleri öğrenmelerine yardım olacak haftalık (haftada bir kere olacak okul) okulun açılması için öneride bulunuyor.²³⁴ İki sayı sonrasında *Halk okulları* isimli yazıda bu teşebbüsün yararlılığından bahsedilerek, adı geçen okulların açılmasının yararı bu kelimelerle izah ediliyor: "*Halk okullarının gelişimi, tebaasının tüm eğitilmiş dünyaya olabildiğince yakından ayak uydurması gerektiği yönündeki Yüce Padişahın bilge iradesinin gerçekleşmesine katkıda bulunacak.*"²³⁵ Gazete haftalık okulların açılmasını teşvik ederek bir yandan bunun Osmanlı padişahının iradesinin yerine geleceğini dile getirerek bu süreci meşrulaştırıyordu.

Diğer bir örnek 1897 yılında Ohri'de Sırp okulunun açılması için izin verildikten sonra *Uğurlar olsun* isimli yazıda okulun açılması izni tebrik ediliyor ve kutlanıyor. Sırp diplomasisinin okulların açılması yönünde yoğun bir çaba içinde olduğu bu dönemde bu gelişme padişaha yönelik yoğun övgüyle ifade ediliyor. Gazete, Sırp'lara yönelik merhametin daimi ve ölçülemez olduğundan yurttaşlarına bu yönde bir faaliyet için yetkililere kanuna uygun olarak başvurularını gerektiğini nasihat ettiklerini, padişahın milletler arasında ayırım yapmadığını ifade ettikten sonra sultanın

---

²³³ *Carigradski Glasnik*, "Školski Fondovi – Upućeno Nadležnima" (7 Mayıs 1904).

²³⁴ *Carigradski Glasnik*, "Dopisi – Iz Prištine" (21 Ocak 1895), 7.

²³⁵ *Carigradski Glasnik*, "Narodne Škole" (4 Şubat 1895), 2.

hayatı için dua ediliyor.²³⁶ Yeni yıl münasebetiyle her yeni yılın birinci sayısında yazılan geleneksel yazıda bazı yıllar hariç o yıl Sırlara yönelik yaptığı iyilikler arasında okulların açılması zikredilerek sultana övgüler yağdırılıyordu.²³⁷

4.1.4. II. Abdülhamid Döneminde Gazetede Osmanlı Devleti ile Sırp Halkı Arasında Kurulan İlişkiler

Devlet ile Sırp kamuoyu bağlantısı beş çeşit yazıyla sağlanmıştır. Birincisi yukarıda detaylıca izah ettiğimiz II. Abdülhamid etrafında oluşan çeşitli yazılardır. İkincisi “*İstanbul haberleri*” kategorisinde devamlı olarak II. Abdülhamid’in selamlık töreninin tasvir edilmesinden sonra tayinler, devlet adamlarının ülkeye gelişi, devlet adamlarının hastalığı veya ölümü, nişanların verilmesi, yabancı diplomatlarla alakalı haberlerin yer aldığı kategori üzerindedir. Böylece Sırp kamuoyuna İstanbul’da olan en önemli siyasi atamalar ve olaylar yaklaştırılıyordu. Üçüncü yöntem ise birinci bölümde izah ettiğimiz ana yazılar üzerindedir. Ülkede Osmanlı-Yunan savaşı gibi gündemde olan bir mesele varsa bununla alakalı haberlere ana yazıda yer verilir. Diğer taraftan Sırların çetecilik faaliyetleri, Sırları doğrudan ilgilendiren haberlere yer verilmemiştir. Bu yolla gazete tarafını belirlemek zorunda kalabilirdi veya tarafını belli edecek bir ipucu verebilirdi. Dördüncü yöntem, zaman zaman Osmanlı-Sırbistan ilişkileri hakkında yazıların yayınlamasıydı. Bu yazılarda Sırbistan ve Osmanlı Devleti arasında dostluk ilişkilerine dikkat çekiliyordu.²³⁸ Aynı zamanda iki ülkenin devlet adamlarına verilen nişanlar da zikrediliyordu. Beşinci yöntem ise kanunların ve devlet ilanlarına yer verilmesiydi. Pasaportlarla alakalı kanun metninin yayınlaması²³⁹, devletteki düzenlemelerin ilan edilmesi²⁴⁰, sadrazam değişikliği, yeni bakanlığının ilanı, Makedonya’daki reformlarla alakalı yazı²⁴¹, Osmanlı Devleti ve Sırbistan arasında imzalanan konsolosluk mukavelenâmesinin²⁴² ve ticaret mukavelenâmesinin

---

²³⁶ *Carigradski Glasnik*, “Neka je sa srećom” (7 Ağustos 1897), 1.

²³⁷ *Carigradski Glasnik*, “Na Novu Godinu” (1 Ocak 1899).

²³⁸ *Carigradski Glasnik*, “Turska i Srbija” (22 Ocak 1898).

²³⁹ *Carigradski Glasnik*, “Pravila o Pasošima – Odobrena Carskom Iradom” (14 Ocak 1895), 3.

²⁴⁰ *Carigradski Glasnik*, “Preuredbe” (12 Ekim 1895), 1.

²⁴¹ *Carigradski Glasnik*, “Preuredbe za Jevropske Oblasti Carevine” (18 Nisan 1896), 59.

²⁴² *Carigradski Glasnik*, “Konsularna Konvencija Između Turske i Srbije” (21 Mayıs 1896), 75.

metni²⁴³, onluk vergisiyle alakalı kanunun metni²⁴⁴ ve halkın bu vergiye teşvik edilmesi Sırp kamuoyu ile devlet arasında bağlantının kurulmasına yaramaktaydı. Volarić'in ifadesiyle II. Abdülhamid gazetede hayırsever bir baba olarak resmedilmişti ve gazete Sırp propaganda gazetesinden daha çok Osmanlı propaganda gazetesi gibiydi.²⁴⁵ Dolayısıyla gazete bir tür diplomasi işlevini görmüştü. Sırlara Osmanlı aidiyetini empoze ediyordu. Yukarıda verdiğimiz örneklerden yola çıkarak gazetenin *Takvim-i Vekayi* gibi Osmanlı Sırları için resmî gazete işlevi olduğunu söylememiz mümkündür.

II. Abdülhamid döneminde 14 yıl boyunca titiz bir şekilde ve içindeki yazıdan dolayı sadece bir kere menfi bir şekilde Osmanlı arşivindeki evraka yansımış²⁴⁶ olan *Carigradski Glasnik* Gazetesi, II. Meşrutiyet ile beraber özgürlük havasından yararlanarak retoriğini değiştirecektir. Bunu bir sonraki bölümde ele alacağız.

4.2. II. MEŞRUTİYET'İN İLK GÜNLERİNDE *CARİGRADSKI GLASNIK*

Carigradski Glasnik'te meşrutiyetle alakalı ilk haber 18/31 Temmuz 1908 tarihinde yirmi dokuzuncu sayısında anayasa metninin yayınlanmasıyla sunulmuştur. "*İstanbul'dan haberler*" kategorisinde ise gelecek sayının tamamı ilan edilen Meşrutiyetle alakalı olacağına dair haber yapılmıştır. Bir sonraki sayısında, cuma günü 25 Temmuz/7 Ağustos tarihinde tıpkı Sertoğlu'nun diğer gazeteler için ifade ettiği gibi "gazetelerin resmi tebliğler sütununun baş tarafında üç dört satırlık müphem bir resmi tebliğ şeklinde yayınlandı"²⁴⁷. Bu tebliğde meclisin padişahın iradesiyle çağırıldığını ifade edilmiş ve bu emirle "Anayasayla belirlenen şekilde milletvekillerinin seçimi için başlanması" ifadesi eklendi.²⁴⁸

---

²⁴³ *Carigradski Glasnik*, "Tursko-Srpska Trgovinska Konvencija" (29 Nisan 1899).

²⁴⁴ *Carigradski Glasnik*, "Zakon o Desetku" (28 Temmuz 1906).

²⁴⁵ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 79.

²⁴⁶ Osmanlı yönetimi Sırp okullarında çalışan muallimlerinin yılda bir veya iki defa bir araya gelmesi gerekliliğinden bahseden yazıdan rahatsız olmuş ve böyle bir toplantıya izin verilmesi halinde ileride daha zararlı toplantıların yapılabileceği hususu üzerinde durmuştur. Duran, "Sırbistan'ın ve Osmanlı Sırlarının Makedonya Meselesindeki Yeri", 191.

²⁴⁷ Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021.), 6/3415.

²⁴⁸ *Carigradski Glasnik*, "Saziv Narodnog Predstavništva", (25 Temmuz 1908).

Bu ilandan sonraki ilk yazıda Anayasal rejimin gerekliliğinden ve II. Meşrutiyet'in II. Abdülhamid sayesinde ilan edildiğinden bahsediliyor. İttihat ve Terakki zikredilmeyerek Abdülhamid'e dair kötümser bir söz kullanılmıyor. Anayasal rejim tamamen Abdülhamid'in eseri olarak empoze ediliyor ve şahsına dokunulmuyordu.²⁴⁹ Meşrutiyet her ne kadar padişaha baskı yapılarak ilan edilmişse de²⁵⁰ II. Abdülhamid'in tercihiymiş gibi gösteriliyordu.²⁵¹

Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra devlette bir bayram havası hasıl oldu. Kutlamalar özellikle Selanik, Manastır, Serez ve Üsküp'te yapıldı.²⁵² Milliyeti ve dini fark etmeksizin bütün milletler birbirleriyle kaynaştı.²⁵³ Bu atmosfer Sırp'ların İstanbul'da yayını olan *Carigradski Glasnik*'e de yansdı. Anayasal rejimden bahsedilen ilk sayıda isimsiz yazar *Eşitlik ve Özgürlük* isimli yazıda dikkat çeken yaklaşım, Osmanlı anayasasının en serbestçi anayasalardan olduğu, özgürlüğün diğerlerin özgürlüğüne dokunmadan, kültürün ve ilerlemenin ilk onayı olduğunun belirtilmesiydi. Özellikle anayasadan sonra "*İstanbul'dan kareler*" kategorisinde halkın sevinci yazıya aktarıldı. "*Rumeli Vilayetlerinde*" *Anayasa* kategorisinde Selanik, Manastır, Prilep, Üsküp, Priştine, Veles, Prizren şehirlerinden yazılar yayımlandı. Bu yazılarda Anayasanın ilanından bahsedilerek, oradaki hava tasvir edildi. İmanın papazla ve haham ile kucaklaştığını, herkesin derin bir mutluluk içerisinde olduğu belirtildi. Çetecilerin dağlardan inip halkla kutlamalara katıldıkları ifade edildi.²⁵⁴ Sonraki sayılarda da "*Bizim yazılarımız*" kategorisinde sürekli Rumeli'den gelen sevinç ve heyecan nidalarını içeren yazılar kategorinin diğer konularının yerini almıştı.

Eski rejime dair ise en kötü sözler sarf edildi: "*11 Temmuz'da genel devlet çıkarlarına uymayan bir rejime son veren bir anayasamız oldu.*"²⁵⁵ Eski rejimden 'devlet çıkarlarına uymayan bir rejim' diye bahsederken ve en sert eleştiriler

²⁴⁹ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 82.

²⁵⁰ Sertoğlu, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, 6/3414.

²⁵¹ *Carigradski Glasnik*, isimsiz yazı, (25 Temmuz 1908).

²⁵² Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008), 204.

²⁵³ Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm*, 220.

²⁵⁴ *Carigradski Glasnik*, "Ustav Po Rumeliskim Vilajetima" (25 Temmuz 1908).

²⁵⁵ *Carigradski Glasnik*, "Vladin Program" (9 Ağustos 1908).

yöneltirken, II. Abdülhamid'in şahsına dair bir eleştiri ancak 31 Mart Vakasından sonra yapılmıştır.²⁵⁶

II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki ilk günlerde yayılan bayram ve sevinç havası kendisini yavaş yavaş hayalkırıklığına²⁵⁷ bırakacağından gazeteye de yansyacaktı. Sansürün olmadığı bir ortamda, siyaset hakkında bir önceki dönemde eleştiri yapamamış olan bu gazete, açık eleştiriye seviyeli bir şekilde yapacaktır.

4.2.1. *Carigradski Glasnik* ve Siyaset Eleştirisi

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra gazetenin ilk siyasi eleştirisi Sadrazam Sait Paşa ile alakalı olacaktır.²⁵⁸ Sait Paşa II. Meşrutiyet devrinin ilk sadrazamıydı, ancak iki hafta bu pozisyonda kalabildi.²⁵⁹ Meşrutiyet kabinesinde çıkacak olan padişahın Hatt-ı Hümayununda Harbiye ve Bahriye nazırlarının padişah tarafından atanması gerekir hükmünü kaydetmek isteyen Sait Paşa'ya, Şeyhülislam Cemalettin Efendi, anayasaya karşı olan bu hareketten dolayı karşı çıkmıştı.²⁶⁰ Cemiyet de buna karşıydı. Bu, Cemiyet ve devlet'in ilk karşı karşıya geliyordu ve küçük bir sorun değildi çünkü bu iki nazırlığı elinde bulunduran kişi aynı zamanda silahlı kuvvetleri de elinde bulunduruyordu. Bu süreçten ve ihtilaftan sonra Sait Paşa istifa etmeye karar verdi.²⁶¹

Carigradski Glasnik'in Sait Paşa'ya tepkisi eleştirel olacaktır. İlk önce *Yeni kabine* başlıklı yazısında anayasaya aykırı bu hareketi ilan ederek, anayasaya karşı günah işlemiş olduğunu ve onun sadrazam olarak düşüşünün 'eski alışkanlıkların ve yeni eğilimlerin çatışmasının bir sonucu' olduğunu dile getirdi. Sonraki *Bakanlıklar krizi* adlı yazıda onun tek görevinin eski ve yeni arasında köprü olmak olduğu ifade ediliyordu. Son rejimin son sadrazamı olduğundan bu onun ortadan çekilmesi için yeterli bir sebepti diye aktarılıyordu. Yeni anayasal durumunun eskinin hiçbir katkısını

²⁵⁶ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 83.

²⁵⁷ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 84.

²⁵⁸ Said Paşa ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Zekeriya Kurşun, "Said Paşa, Küçük" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/576-578.

²⁵⁹ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997), 605.

²⁶⁰ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve "Jön Türkler"* (İstanbul: Tan Matbaası, 1945), 254.

²⁶¹ Feroz Ahmed, *İttihat ve Terakki 1908-1914* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2020), 45-47.

içermeyecek şekilde olması gerektiği ifade edildi. Eğer öyle olsaydı o, döneminde anayasal rejime geçilişin bir sadrazamı olarak anılır ve tanınırdı diye aktarıldı.²⁶²

4.2.1.1. Anayasal Rejimin Eleştirisi

5 Ekim’de Avusturya-Macaristan’ın Bosna Hersek’i ilhak etmesiyle ve aynı gün Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra,²⁶³ 10 Ekim tarihini taşıyan *Carigradski Glasnik*’in sayısında *Bugünkü durum* isimli yazı yayınlandı. Gelişen durum üzerine yazılan bu yazıda mutlakiyetçiliğin ardından gelen özgür günlerden sonra devlette durumun değiştiğini ve özgürlüklerin iyi anlaşılmadığını, devlet yönetiminin yeni durumu anlamadığını, iyi anlaşılmayan bir özgürlüğün anarşiye yol açtığı dile getiriliyordu. Hem iç hem de dış siyasetin olması gerektiği gibi olmamasının sebebinin her ikisinin de belirli bir yönden mahrum olduğunu ve başboş dolaşmanın hiçbir iyilik getiremeyeceği ifade ediliyordu. Bu eleştirinin iyi niyetle ortaya konulduğu aktarılıyordu.²⁶⁴ Böylece *Carigradski Glasnik*, Sırpların menfaatlerine ve milli hislerine dokunan Bosna-Hersek meselesinden dolayı hükümetin önüne eleştiri dolu bir yazı sunuyordu. Hükümetin I. ve II. Meşrutiyet’in ilk kapalı Meclis toplantısında Bosna’yı 2 milyon altın karşılığında, *Carigradski Glasnik*’in deyimleriyle, “satmasından” sonra tepki göstererek bu olay ‘hükümetin mantıksız çalışması’ olarak adlandırılıyordu.²⁶⁵ İlerleyen sayılarda gazetenin kapanış tarihine kadar tepkiler ve eleştirilerin çoğu Sırpların durumuyla alakalı olarak yapılacaktır. O durumları detaylı bir şekilde beşinci bölümde ele aldık.

4.2.1.2. 31 Mart Vakası ve V. Mehmed Reşad’ın Padişahlığı

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra oluşan bayram havası kendisini çeşitli sebeplerden dolayı yerini hayal kırıklığına bırakmıştı. Avusturya-Macaristan’ın Bosna-Hersek’i ilhakı, Bulgaristan’ın bağımsızlığı, Girit’in Yunanistan’a katılması ve ülkede oluşan siyasi istikrarsızlık bunlardan bazılarıydı.²⁶⁶ *İttihad-ı Muhammedî*

²⁶² *Carigradski Glasnik*, “Ministarske Krize” (1 Ağustos 1908).

²⁶³ Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm*, 230.

²⁶⁴ *Carigradski Glasnik*, “Današnja Situacija” (10 Ekim 1908).

²⁶⁵ *Carigradski Glasnik*, “Stvarna Vrednost Prodaje Bosne i Hercegovine” (16 Ocak 1909).

²⁶⁶ Azmi Özcan, “Otuzbir Mart Vak’ası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/10.

Cemiyeti Volkan Gazetesi vasıtasıyla, *Ahrar* partisi ise *Mizan* Gazetesiyle sert muhalefet yapmaya başlamışlardı.²⁶⁷ Ülkede doğan muhalif hava sonucunda vukubulan 31 Mart olayları *Carigradski Glasnik* tarafından sıkıca takip edilmiştir. Gazete haftalık çıktığından salı günü gelişen olayları ilk kez cumartesi günü²⁶⁸ aktarmıştır.

Ön dördüncü sayı boyunca *Carigradski Glasnik İstanbul'da büyük olaylar* başlığı altında isyancıların isteklerini ve isyanın nedenini açıkladıktan sonra 30 ve 31 Mart gecesinden başlayarak 1 Nisan'a kadar İstanbul'da askerlerin gerçekleştikleri başlıca olayları, İstanbul'daki durumu, Tevfik Paşa'nın sadarete getirilmesi, yeni bakanları ve benzer konuları duyurarak, sonrasında da gazetenin olağan kategorilerle sayısını tamamlamıştır. Bu sayıda *Carigradski Glasnik* ne İttihatçılara ne de isyancılara herhangi bir şekilde sempati göstermeyip olayları aktarmakla yetinmiştir. Bir sonraki sayıda ise *Carigradski Glasnik*'in tavrı biraz değişmiştir. Bunun sebebi durumun İttihatçıların lehine dönmüş olmasındaydı. *Carigradski Glasnik*, Ayasetafanos ve Çatalca'da toplanan Hareket ordusuyla alakalı haberleri İttihatçılara karşı ölçülü bir taraflılıkla okuyucularına sunmuştur. Bunun bir örneği Makedonya ve Rumeli'de toplanan ve İstanbul'a gelmeye hazırlanan ordunun yürüyüşünü – 'ünlü' veya 'dikkate değer' sefer olarak adlandırmasıdır.²⁶⁹ Her ne kadar bu küçük detaylara yer verilmiş olsa da *Carigradski Glasnik*, II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesine kadar yorum yapmamış ve ihtiyatlı bir şekilde haberleri aktarmıştır.

Bir sonraki sayıda *Carigradski Glasnik*, yeni padişah V. Mehmed Reşad'ın fotoğrafını taşıyan ana sayfayı bu yazıyla başlatacaktır:

"Olmak zorunda olan oldu ve Temmuz 1908'de vatanımız anayasaya ve sivil özgürlüklere kavuştuğunda, bizi bu noktaya getiren ordu, anayasayı ve ondan doğan tüm özgürlükleri ve değerleri ortadan kaldırmak için gerçekleşen reaksiyon

---

²⁶⁷ Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, 6/3424.

²⁶⁸ Gazetede Jülyen takvimi kullanıldığından dolayı 31 Mart olayların gösterildiği sayı 4 Nisan tarihini taşımaktadır. Gregoryen takvimine göre bu tarih olayların başlamasından dört gün sonraki 17 Nisan'dır.

²⁶⁹ *Carigradski Glasnik*, "Situacija" (10 Nisan 1909).

*girişimlerden anayasal düzeni kanlı bir mücadeleyle korumak için tekrar harekete geçti.*²⁷⁰

Bu metnin devamında 31 Mart olayların isyancılarının ana hedefinde despotik bir rejimi geri getirmek olduğunu öne sürülmüştür. *Carigradski Glasnik*, İttihatçıların İstanbul'u ele geçirmelerini Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmekle kıyaslamıştır. Dolayısıyla bu olayı ikinci bir fetih olarak tasvir etmiştir. Sabık sultan II. Abdülhamid'e karşı saygısız ve kötü sözler yöneltildikten sonra yeni sultan V. Mehmed Reşad'ın sultanlığı kutlanmıştır.²⁷¹

4.3. II. MEŞRUTİYET'TEN 31 MART VAKASI'NA GAZETEDE II. ABDÜLHAMİD İMAJI

Carigradski Glasnik, II. Meşrutiyet'in ilanıyla alakalı yazıda II. Meşrutiyet'i yüce padişahın eseri olarak zikretmiştir ve her ne kadar eski rejime dair kötü ve sert ifadeler kullanılmışsa da padişahın şahsına dair menfi bir şey söylememiştir.²⁷² Bu durum 31 Mart Vakası'nın sonuçlanmasına ve V. Mehmed Reşad'ın padişah olarak tahta oturmasına kadar devam etmiştir. Volarić'e göre gazete bu olayda 'güvenli oynamıştır'²⁷³ yani II. Abdülhamid'i eleştirmekle riske girmek istememiş ve onun yeniden güçlenmesi ihtimalini göz önünde bulundurmamıştır. "*İstanbul'dan haberler*" kategorisinde Cuma selamlığına dair yazıların yayınlanmasıyla devam edilmiş, II. Abdülhamid'in tahta geçtiği 19 Ağustos da mutlakiyetçilik döneminde olduğu gibi bir yazıyla kutlanmıştır:

"Savaştan önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun en zorlu zamanlarında, Avrupa'nın puslu bulutları hilalin üzerinde dolaştığı zamanlarda, hanedanda otuz dördüncü Sultan II. Abdülhamid Han tahta çıktı. Onun saltanatının balayı ağır bir kaderle birlikte geldi. Reform edilmiş anayasal Türkiye, ülkeyi tehdit eden tehlikelerden korunmalıydı. Taç danışmanlarının çıkarları (sultanın etrafındaki devlet adamları), genel halk çıkarlarından daha önemliydi ve O (II. Abdülhamid) kötü niyetlerine inandı. Sorumsuzluklarından dolayı ülkeyi neredeyse felaketin eşiğine

²⁷⁰ *Carigradski Glasnik*, "Promena na Prestolu" (15 Nisan 1909).

²⁷¹ *Carigradski Glasnik*, "Promena na Prestolu" (15 Nisan 1909).

²⁷² *Carigradski Glasnik*, (25 Temmuz 1908).

²⁷³ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 84.

getirdiler. Ezilen ve zorlanan halkın sesi, her şeye gücü yeten tahta kadar geldi. Yüce hükümdarımız, 11 Temmuz'da entrikacıların ve halk düşmanlarının oyununa son verdi. On bir Temmuz, halkın özgürlük günü, yenilenmiş, yeniden doğmuş Türkiye'nin günüdür.”

Her ne kadar II. Meşrutiyet'ten 31 Mart Vakası'na kadar II. Abdülhamid'den fazla bahsedilmemiş olsa da bu yazıyla *Carigradski Glasnik* onun şahsıyla alakalı övgü dolu bir şekilde yazarak devletin başında olan kişiden korktuğunu ve ona göre tavır aldığını göstermiştir. Dolayısıyla II. Meşrutiyet dönemi her ne kadar basında özgürlük getirmiş olsa da II. Abdülhamid'in tahta olması *Carigradski Glasnik* için ihtiyatlı davranmasına yeterli sebep oluşturmuştur. II. Meşrutiyet döneminde övgü dolu yazıların azalması dışında II. Abdülhamid'in yüceltilmesi konusunda çok fazla bir şey değişmemiştir. Diğer yandan *Carigradski Glasnik*'in aksine bazı mizah gazeteleri II. Abdülhamid'i eleştirmişlerdir.²⁷⁴

31 Mart Vakası'ndan sonra ise durum tamamen değişecektir. V. Mehmed Reşad'ın padişah olmasıyla *Carigradski Glasnik*, II. Abdülhamid'e karşı olumsuz fikirleri daha açık bir dille ortaya koyacaktır. Nitekim 31 Mart Vakası'ndan sonra *Tarihi olay* yazısında II. Abdülhamid yukarıda aktardığımız sözlere tamamen zıt olan şu sözlerle tasvir edilmiştir:

“11 Nisan'da Osmanlı Parlamentosu ve Senatosu'nun toplantısı tarihin en önemli olaylarından biridir. Bu toplantıda, bir tiran ve adı Caligula veya Nero'ya layık kana susamış bir zalim tahtından indirildi. Osmanlı Parlamentosu, 11 Nisan'da vatani yok eden bir düşmandan kurtardı ve aynı zamanda Abdülhamid'in, zorluklarla 15 ay ayakta kalan ilk anayasayı yok etmesinden intikam aldı. Abdülhamid Han, bu ezilen ülkenin iyiliği ve ilerlemesi için yapılan tüm vatansever çabaları yok ettiği gibi, bu ezilen ülkenin var olduğu günden beri hiçbir düşmandan daha büyük bir düşman olmadı.”²⁷⁵

²⁷⁴ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 83.

²⁷⁵ *Carigradski Glasnik*, “Istorijski Čin” (18 Nisan 1909).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. *CARİGRADSKİ GLASNIK*'TE II. MEŞRUTİYET SONRASI SIRPLARIN MESELESİ

5.1. SIRPLARIN OSMANLI DEVLETİ'NDEKİ DURUMU

Osmanlı Devleti'nin gündeminde 1878 yılından itibaren olan Makedonya sorunu II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle sona ermiş gibi görünüyordu. Sırp, Yunan ve Bulgar çeteler Makedonya'daki faaliyetlerini durdurdu²⁷⁶ fakat silahlarını İTC'ye değil, kendi komitelerine teslim ettiler.²⁷⁷ Büyük bir coşku hali ve bayram havası hasıl olmuş²⁷⁸ ki *Carigradski Glasnik* de oluşan coşkulu havayı “*Bizim yazılarımız*” kategorisi üzerinden okuyucularına aktarmıştır. Fakat çok fazla zaman geçmeden komitacılar eski çetecilik eylemlerine geri dönmüşlerdir.²⁷⁹ Bu eylemlere uyarın gazete yeni rejimin verdiği sözleri yerine getiremediği için hayal kırıklığını ifade etmeye başladı.²⁸⁰ II. Meşrutiyet'ten sonraki çetecilik faaliyetleriyle alakalı çok fazla çalışma yapılmamış olsa da Rum, Ulah ve Bulgar çetecilik faaliyetlerinin devamından dolayı Ocak 1909 tarihinde Mecliste tartışmanın yapıldığı bilinmektedir.²⁸¹ *Carigradski Glasnik* de başlangıçta iyimser bir tavırla II. Meşrutiyet'in getirdiği durumla alakalı yazılarını yayınlamış, sonrasında ise özellikle Bulgar çetelerin ve Arnavutların Sırlara karşı saldırılarının artması ve Bosna Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilmesiyle hükümete yönelik önce iyimser uyarılar sonrasında da eleştirel yazılar yazmaya başlamıştır.

Carigradski Glasnik'te Bulgarların saldırısıyla alakalı ilk haber 9/22 Ağustos 1908 tarihinde “*İstanbul haberleri*” kategorisi üzerinden yapıldı. Bu habere göre Bulgar çeteler sakin halka (barış ortamına rağmen) saldırmaya devam etmişti.²⁸² Bir sonraki sayılarda *Bulgar kahramanlığı*, *Bulgarlar silahlanıyor*, *Bulgar vahşeti* gibi

²⁷⁶ Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, 6/3420.

²⁷⁷ Zafer Koylu, *Makedonya Sorunu (1878-1913)* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997), 107.

²⁷⁸ Hacısalihoğlu, *Jön Türkler*, 205.

²⁷⁹ Koylu, *Makedonya Sorunu*, 109.

²⁸⁰ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 85.

²⁸¹ Hacısalihoğlu, *Jön Türkler*, 280.

²⁸² *Carigradski Glasnik*, “Bugarske Čete” (9 Ağustos 1908).

yazılar da Sırlara ve Yunanlılara yönelik saldırılar ele alınarak yeni rejimin bu tür hareketlerin önüne geçeceğini umdukları yoksa halkın bu hareketlerin önüne geçmek için harekete geçeceği ifade edilmiştir. *Carigradski Glasnik*, Osmanlı Sırlarının vilayet meclisi tarafından gönderilen ve Bulgarların Sırlara yönelik saldırılarını anlatan bir yazı da yayınladı.²⁸³ Sayıda Yenipazar’da Sırlara yönelik yapılan zulümler de “*Bizim yazılarımız*” kategorisinde ifade edilerek, anayasayla vaziyetin hiç değişmediği ifade edildi.²⁸⁴ Bu sayıdan sonra gazete Bosna Hersek ilhakının propagandasına yoğunlaşmış ve bu tür haberleri bir süre aktarmamıştır. Bosna-Hersek’in ilhakı ve gazetenin ilhaka karşı tavrını ve propagandasını müstakil bir başlıkta ele aldık. Bir süre sonra yeniden Sırlara yapılan zulümleri ilan etmeye başlayan gazete, Yenipazar’daki zulümlerden ve Arnavutların²⁸⁵ Sırlara yönelik saldırıları ifade ederken ironik bir ifadeyle durumdan ‘*bu bizim ‘hürriyetimizde’ harika kişisel güvenlik*’ diye bahsetmiştir.²⁸⁶ Aynı şekilde problemlerin olduğu sancaklardaki yerel Osmanlı yöneticilerinin adaletsizlikleri de ele alınmıştır.²⁸⁷ Kosova Vilayeti’nde, özellikle Sırların ve Arnavutların birlikte yaşadıkları bölgelerdeki anarşik durumdan bahsedilerek Sırların zor durumundan yakınılmakta ve yetkililerin bu konuda harekete geçmeleri talep edilmiştir.²⁸⁸ 1909 yılı boyunca birçok sayısında *Sırlık için hayat* başlığı altında Makedonya mücadelesinde yıllar boyunca Bulgarlar tarafından öldürülen Sırların isimleri kısa hayat hikayeleriyle birlikte liste halinde verilmiştir. Sırlar sürekli mazlum olarak gösterilmişlerdir ve II. Meşrutiyet’ten önce olan Sırp çeteci faaliyetleri bu ifadelerle meşrulaştırılmıştır:

“Ülkeye olan vatanseverlik görevlerini Osmanlı İmparatorluğu'na karşı özveriyle ve bilinçli bir şekilde yerine getiren Osmanlı Sırp halkı, özellikle son yıllarda silah ve kılıçla donanmış bir şekilde vatanımızı tahrip eden kötü ve zalim duruma karşı protesto etti. Sırp Çetniklerinin ve masum kurbanların kanı boşuna akıtılmadı çünkü bu kan, Temmuz 1908'de tiranlığın devrilmesine ve Osmanlı İmparatorluğu'na, tüm

---

²⁸³ *Carigradski Glasnik*, “Predstavka” (26 Eylül 1908).

²⁸⁴ *Carigradski Glasnik*, “Naši dopisi – Novi Pazar” (3 Ekim 1908).

²⁸⁵ Arnavut ve Sırbistan ilişkileri hakkında ayrıca bkz. Miloš Jagodić, *Srpsko-Albanski Odnosi u Kosovskom Vilajetu (1878-1912)* (Belgrad: Zavod za Udžbenike, 2008).

²⁸⁶ *Carigradski Glasnik*, “Arnautska Nasilja” (25 Aralık 1908).

²⁸⁷ *Carigradski Glasnik*, “Sme li to biti?!” (19 Haziran 1909).

²⁸⁸ *Carigradski Glasnik*, “Nesigurnost u Kosovskom Vilajetu” (30 Ocak 1909).

Avrupa devletlerinden sonra olsa da anayasa ve özgürlüklerin gelmesine katkıda bulundu.”

5.1.1. Makedonya Sorunu'nun Çözümü İçin Kiliseler ve Okullar Kanunu

Yukarıda değindiğimiz ve Makedonya sorununun tartışıldığı Osmanlı parlamento toplantısı çetecilik faaliyetlerinin devamından ve güvenlik sorunundan dolayı Ocak 1909 tarihinde yapılmıştır. Bu Makedonya sorununun taraflarının toplandığı ve parlamenter bir ortamda tartıştıkları ilk toplantı olmuştur. Makedonya'daki sorununun çözümünü üstlenen kişi üç vilayetlerdeki (Kosova, Manastır, Selanik) durumu iyi bilen ve eski umumi müfettişi olan Hüseyin Hilmi Paşa idi ve bu dönemde Dahiliye Nazırı'ydı. Ona göre devrimden sonra ordu birliklerinin geri çekilmesi, çetelerin silahlarının toplatılmasının mümkün olmaması, çetelerin muhafaza edilmesine yol açmış, Makedonya'da güvensizliğin hüküm sürmesi bundan kaynaklanmıştır. Hüseyin Hilmi Paşa'ya göre sorunun çözümü kilise sorununun çözülmesinden geçmekteydi ve sorunu çözmeleri için milletvekillerinden oluşacak bir komisyonun oluşturulması gerekmekteydi.²⁸⁹

Hacısalihoğlu'na göre *“Hükümet henüz kilise sorununda statükoyu muhafaza etmekteydi. Yani meclis açılana kadar bir kilisenin Patriklik'ten Eksarhlık'a veya Eksarhlık'tan Patriklik'e verilmesine izin verilmemekteydi. Hilmi Paşa çözüm olarak kiliselerin statükoların korunmasını, örneğin bir Patriklik kilisesinin böyle kalmaya devam etmesini ve aynı köyde halkın bir kısmı Eksarhlık'a geçmek istediğinde bu grubun kendi kilisesini yapmasını önerdi. Böylece çeteler, halka uygulanan şiddet yoluyla ilgili yerin kilisesini Eksarhlık'a veya Patriklik'e kazandırma ümidine artık sahip olamazlardı. Çünkü bu hükümet tarafından kabul edilmezdi.”*²⁹⁰

Bu teklif Meclis-i Mebusan'da şiddetli tartışmalara yol açmıştı. Bulgarlar kiliseler hakkında durumun değişmesini isterken, Rumlar statükonun korunmasını istiyorlardı.²⁹¹ Rumların statükonun korunmasında ısrar etmeleri hâlihazırdaki

²⁸⁹ Hacısalihoğlu, *Jön Türkler*, 281.

²⁹⁰ Hacısalihoğlu, *Jön Türkler*, 281-282.

²⁹¹ Hasan Taner Kerimoğlu, “Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı-Rum İlişkileri”, *CTTAD* 6/14 (Bahar 2007), 8.

güçlerini kaybetmeleri korkusundan kaynaklanıyordu.²⁹² O yüzden var olan kanunlara ve şeriata atıf yaparak mevcut durumun korunması ve Fatih döneminde verilen imtiyazların devam ettirilmesi hususunda ısrar ettiler. Sırp milletvekillerinden Sava Stojanović (ö. 1941) ise Makedonya’da devam eden çetecilik faaliyetlerine karşı önlemlerin alınmasını savunup milletvekillerin sabırsızlanmaya başladıkları bir vakitte konuşmaya başladığından çok fazla söz söyleyememiştir.²⁹³ Sırpların sözcüsü olarak *Carigradski Glasnik* bu konu hakkında daha fazla şey söylemiştir.

Bu konuyla alakalı gazetenin yaptığı ilk haber 6/19 Mart 1909 tarihinde *Türkiye'deki kiliselerin mülkiyet sorunu – ufukta yeni bir adaletsizlik – kiliselerin Patriklik ve Eksarhlık arasında bölünmesi* başlıklı bir yazı ile yayınlandı. İmzasız yazıda her ne kadar hükümetin bu sorunu halletme niyeti tebrik edilmiş olsa da Sırpların organı olan gazetenin aceleye, ayrıntılara ve yönetime karşı olduğu vurguladı.

”Tamamen gizli bir şekilde, neredeyse kamunun dışında, büyük bir yasal öneri hazırlanıyor. Eğer parlamento tarafından değiştirilmezse, Makedonya ve Eski Sırbistan'da barış ve düzen için kader belirleyici olabilir, çünkü öneri sadece adaletsizliklerle ve çoğunluğun menfaatine azınlıkların zararına gereksiz ödünlerle dolu değil, aynı zamanda güçlülerin zayıfların mülkiyetini sıradan bir şekilde gasp etmesini hedefliyor.”

Yazara göre bir yerdeki eski kilisenin çoğunlukta bulunan millete bırakıldıktan sonra azınlıkta kalan millete de kanuna göre yeni yapılacak olan kiliseler verilecekti (yazar inşa edilecek kiliselere ayrılan para miktarını da yetersiz bulmaktadır). Bu işlemin çözülmesi için oluşturulan komisyonda Rum ve Bulgarlar üyelerin olması ancak Sırp, Rumen ve Ortodoks Arnavutların olmaması²⁹⁴ bir adaletsizlik olarak görülmüştür. Sırpların var olduğunu ve onların dinleri, kiliseleri ve mülkleri hakkında danışılması lazım olduğu vurgulanmış, Sırpların bilgisi olmadan mülklerinin istedikleri gibi kullanılamayacağı vurgulanmıştır. Nüfusun karışık olduğu yerlerde

---

²⁹² Rumların Osmanlı Devletindeki güçleri hakkında bkz. Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, 1/59.

²⁹³ Hacısalihoglu, *Jön Türkler*, 288-289.

²⁹⁴ Yazının yazarına göre burada eski rejimin komisyon dışında bırakılan adı geçen milletlerin var olmadığı yönünde sofistik ifadeler geçerli değildir, çünkü Sırpların mecliste üç milletvekilleri vardır ki bu Sırp milletinin varlığı için yeterli bir delildir.

kiliselerin çoğunlukta bulunan Bulgarlara veya Rumlara bırakılması demek komitelerin zorla halkı Bulgarlaştırılması veya Rumlaştırılması demek olduğuna dikkat çekilmiştir. Sırların bu konuda statükonun devamını isteyen Rumların tarafında oldukları ifade edilmiştir. Hükümetin hedefinin iç ve dış siyasetinin menfaatleri için Hristiyan tebaasını birbirine düşürmek olduğunu ve bölgede Bulgarların menfaatlerini destekleyerek Bulgaristan'ı Osmanlı Devleti'ne verilecek Doğu Rumeli ve demiryolları hakkındaki tazminatı yükseltmesi için desteklediğini ifade edilmiştir.²⁹⁵

Sorunun çözülmesi için oluşturulan komisyon 12 maddeden oluşan bir kanun tasarısı hazırlamış, tasarı 7 Temmuz 1909 tarihinde Meclise ulaşmış ve mebusların tartışmasına açılmıştır. Fakat kanun kabul edilmeden hatta sadece 3 maddesi görüşüldükten sonra meclis tatile girmiştir.²⁹⁶ Bu arada *Carigradski Glasnik* 10/23 Temmuz tarihinde kanunun metnini yayınlamış ve Kanunun çoğu maddesine karşı olduğunu ifade etmiştir. Kanunun en önemli maddelerine göre: Bir köy veya kasabada nüfusun çoğunluğu Patriyarkist (Fener-Rum Patrikhanesi'ne bağlı) veya Eksarhist (Bulgar Eksarhlığı'na bağlı) ise kilise ve okullar o unsura aittir (2. madde); eğer bir köy veya kasabada nüfusun bir kısmı Patriyarkist bir kısmı Eksarhist ise o zaman tartışmalı okul veya kilise kimin adına yapılmış ise ona aittir (3. madde). Kalan taraf ise 5. ve 6. maddeye göre, kilise veya okulun inşası için hükümetten para alacaktır; Sekizinci maddeye göre kiliseler dönüşümlü kullanılmayacak, eğer Patriyarkist veya Eksarhistlere tabi olan unsurlar okulda veya kilisedeki ayinde başka bir dil kullanmak isterler ise (mesela Sırlar çoğunlukla Patriyarkistlerin mensuplarıydı) adı geçen taraflar da izin vermezler ise, o zaman o mensuplar kendi kiliselerini devlet yardımı olmaksızın inşa edebilirler.²⁹⁷ Maddeleri eleştiren *Carigradski Glasnik*'e göre maddeler yeterince açık ve işlenmiş değillerdi ve 3. maddenin eleştirisini ele alacak olursak bazı kiliseleri inşa eden kişilerin aradan yüzyılların geçmesinden dolayı belirsiz olduklarını ifade etmekteydi. Gazeteye göre maddeler arasında Sırların

---

²⁹⁵ *Carigradski Glasnik*, "Pitanje o Svojini Crkava u Turskoj" (6 Mart 1909).

²⁹⁶ Kerimoğlu, "Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı-Rum İlişkileri", 9-10.

²⁹⁷ *Carigradski Glasnik*, "Projekat Zakona o Crkvama i Školama" (10 Temmuz 1909) ve Kerimoğlu, "Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı-Rum İlişkileri", 12.

hukuki olarak tutunabilecekleri tek madde sekizinci madde idi. Patriyarkistler Sırpların inşa edecekleri bir kilise veya okula mâni olurlar ise, 8. Madde onları hukuki olarak koruyabilecekti. Diğer taraftan kanuna göre Sırpların dönüşümlü olarak ayın yaptıkları kiliseler Rumlara verileceğinden Fener-Rum Patrikhanesinin hakları dahilinde Osmanlı Sırplarının hakları da mevcut olduğundan bunun kanuna ayrıca eklenmesi ve ifade edilmesi gerektiği savunuldu.

Meseleyle alakalı bir sonraki yazı 14/27 Ağustos'ta yayınlanmıştır. Bu yazıda üçüncü maddeye bir eklenme yapılmış olduğundan bahsediliyor. Söz konusu eski maddede eğer bir köy veya kasabada nüfusun bir kısmı Patriyarkist bir kısmı Eksarhist ise o zaman tartışmalı okul veya kilise kimin adına yapılmış ise ona aittir. Yeni eklemeye göre hangi unsur çoğunlukta ise kilise kimin adına yapıldığına fark etmeksizin o unsura verilecekti. Gazete buna karşı çıkararak böyle bir hamlenin Bulgar menfaatlerini doyumak için yapıldığını ifade etmiştir. Gazeteye göre İTC Cemiyeti ile Bulgar Cemiyeti arasında bir anlaşmanın varlığı buna sebebiyet vermekteydi. Kurtuluş ordusunun İstanbul'a hareket ettiği zamanda Bulgaristan'ın İstanbul'a saldırmaması için Cemiyet bir vaatte bulunmuştu. Gazeteye göre Bulgar menfaatlerin dikkate alınması bu yüzdendir.²⁹⁸ Bu yazıdan sonra bu konu hakkında yazı yayınlanmamıştır. Meclisin yeniden açılmasıyla Rumların şiddetli muhalefetine rağmen “Rumeli’de Kâin Münâzaun-fih Kilise ve Mektepler Hakkında Kânûn” onaylanmıştır²⁹⁹, gazete ise bu konuyla alakalı fikrini ifade etmemiştir.

5.1.2. Milliyet Meselesi

Osmanlı'da millet kelimesi dinî zümreleri ifade etmek için kullanılmıştır.³⁰⁰ Klasik anlamda millet, *dini ve sosyal topluluğu ve onların idari ve dini yapısını ifade etmektedir*. Millet sistemi kavramı ve işleyen bir millet sistemi İstanbul'un fethinden sonra Sultan Mehmed'in Ortodoks Patriği ataması ve içişleri ve dini konularında geniş özerkliklerin verilmesiyle başladı. Zaman içerisinde Ermeni ve Yahudiler için de aynı

---

²⁹⁸ *Carigradski Glasnik*, “Crveno-Školsko Pitanje i Vladina Politika Prema Nama Srbima” (14 Ağustos 1909).

²⁹⁹ Kerimoğlu, “Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı-Rum İlişkileri”, 10-11.

³⁰⁰ Bu kelime 19. yüzyılda hem din hem de “nation” teriminin karşılığı olarak kullanılmıştır. İlber Ortaylı, “Millet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/66.

şeyler tanınmıştır. Dolayısıyla Müslüman milletiyle beraber Osmanlı'da uzun zaman boyunca dört millet var olmuştur (Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudi milleti).³⁰¹ Büyük değişimlerin yaşandığı 19. yüzyılda ise bu sistemde bozulmalar başlamıştır. “Nation” kavramının karşılığında bir millet olarak ortaya çıkmak isteyen gayrimüslimler arasında ayrılıkçı hareketler başlamıştı.³⁰² Millet statüsünde olmayan ve özellikle Rum milletine tabi olan çeşitli etnik gruplarına mensup gayrimüslimlerin³⁰³ millet statüsüne erişme mücadelesi içişlerinde bağımsızlık kazanmaları için özellikle önemli olmuştur. Bulgarlar ayrı bir millet olarak 1870 yılında sultan Abdülaziz tarafından Eksarhlık Fermanı'nın yayınlanmasıyla tanınmıştır.³⁰⁴

Sırlar ise her ne kadar 19. yüzyılın sonunda millet statüsünü kazanma mücadelesine girmiş olsalar da Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar Rum milletine tabi kalmışlardır. Sırların millet statüsünü ve Sırbistan'ın 19. yüzyılın sonunda bu anlamda aldığı diplomatik adımları inceleyen Jagodić, Sırların kendi kilisesinden yoksun olmaları millet statüsüne sahip olmamalarını ifade ettiğinden bunun Sırların var olmadığına yönelik çeşitli söylemlere yol açtığını söyler. 1881 ve 1903'te nüfus sayımları millete göre yapıldıklarından Sırlar resmi olarak hiçbir zaman devlet kayıtlarında var olmamıştır. Bu durum, Makedonya mücadelesinde Bulgarlar ve Yunanlılar karşısında resmi olarak var olmayan Sırların (özellikle kilise ve okul alanındaki) mücadelesini güçleştirmiştir.³⁰⁵

Sırp diplomatik çevreler özellikle 1885 yılından sonra diplomatik araçlarla Osmanlı Devleti'nde yaşayan Sırların millet statüsünü kazanmaları için uğraşmışlar

---

³⁰¹ Uğur Kurtaran, “Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (Sonbahar 2011), 60.

³⁰² Kurtaran, “Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi”, 64.

³⁰³ Özellikle Makedonya sorununda taraf olan Sırp ve Bulgarların mücadele aracı olarak sayılan okullar ve kiliseleri idare etme gücü kendi kiliseye yani millet unvanına sahip olup olmamakla ilişkili olmuştur.

³⁰⁴ Ramazan Erhan Güllü, “Bulgar Eksarhlığı'nın Kuruluşu ve Statüsü”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 17 (Ağustos 2018), 353-354.

³⁰⁵ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 76-77. Nitekim bunu yukarıda aktardığımız kilise ve okullar kanununu örneğinde de gördük. Rum milletine tabi olduklarından Sırlar kanunun tasarlanması için oluşturulan komisyonun üyeleri olmamıştır ve onlarla alakalı resmi bir madde ortaya konulmamıştır.

fakat başarılı olamamışlardır.³⁰⁶ Volarić'e göre Sırp diplomatik çevrelerin Makedonya mücadelesi için bir aracı olan *Carigradski Glasnik*'in amaçlarından Sırp ortodoksluğu, eğitim, kutlama, dil, kültür ve benzer yazılar üzerinden Sırp milletinin propagandasını yaparak Sırp milletin millet statüsünü kazanmaları için mücadele etmiştir.³⁰⁷ II. Abdülhamid döneminde yukarıda zikrettiğimiz yazılar üzerinden yumuşak bir biçimde Sırp milletinin propagandasını yapmış olan *Carigradski Glasnik*, II. Meşrutiyetle alakalı siyasi gündeminin yoğunluğundan bu tür yazılara yer vermemiş, sansürün olmadığı bir ortamda millet statüsünün öneminden açıkça bahseden yazılar yayınlamıştır. Bu konuyla alakalı II. Meşrutiyet sonrası yazılardan bazı örnekler sunacağız.

Anayasa'dan sonra Sırp milliyeti adlı yazıda Sırp milletin eski rejimde çektiği sıkıntılarının sıralanmasından ve Sırp milletin diğer milletler gibi yeni dönemi sevinçle karşıladıkları aktarıldıktan sonra eski rejimde Sırp milliyetin bile kabul edilmediğini ve Sırp milletin kah Eksarhist kah Patriyarkist olarak sayıldıkları hatırlatılmıştır. Bu anlamda yeni dönemde Sırp milletin nihayet millet statüsüne erişecekleri ümidi de sezilir.³⁰⁸ *Türkiye'deki Sırlara karşı adaletsizlik – Sırp senatör nerede!* başlıklı yazıda Meclis-i A'yân'a³⁰⁹ Sırp temsilcisinin seçilmemesinden bahsedilerek Sırp halkın sadece adaletsizliği tanıdığı, bunun ne ilk ne son olmadığı ifade ederek, sert sözler sarf edilmiştir. Sırp temsilcisinin seçilmemesi, Osmanlı Devleti'nde Sırp milletin kabul görmediğinden dolayı olduğunu fakat Sırp halkının, seçimde üç milletvekilini kazanarak var olduğunu ispat etmiş ve bu büyük adaletsizlikle Sırp milletvekillerinin ilgilenmesi gerektiği ifade edilmiştir.³¹⁰ 31 Mart Vakası'ndan sonra ve V. Mehmed Reşad'ın tahta geçmesinden sonra *Gerçek özgürlük ve tam eşitlik istiyoruz* başlıklı yazıda Osmanlı Devleti'nde oluşan yeni durumdan bahsedilerek yeni Sultan'la alakalı ümit verici sözler sarf edilmiş ve Sırp milletiyle alakalı talepkar bir

³⁰⁶ Bu mücadele için bkz. Mihailo Vojvodić, *Srbija i Turska 1878-1914* (Belgrad: Filip Višnjić, 2019) ve Miloš Jagodić, "Nufusko Pitanje: Problem Zvaničnog Priznavanja Srpske Nacije u Turskoj 1894-1910", *Istorijski Časopis* 57 (2008), 343-354.

³⁰⁷ Volarić, *Carigradski Glasnik*, 3.

³⁰⁸ *Carigradski Glasnik*, "Srpska Narodnost Posle Ustava" (1 Ağustos 1908).

³⁰⁹ Bu konu hakkında ayrıca bkz. Ali Akyıldız, "Meclis-i A'yân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/243-244.

³¹⁰ *Carigradski Glasnik*, "Nepreda Spram Srba u Turskoj" (12 Aralık 1908).

yazı yayınlanmıştır. Bu yazıdan Sırp'ların milliyetin tanınması isteklerini artık açık bir dille ifade ettiklerini ve bunları siyasi bağlama oturtup isteklerin meşruluğunu gösterdiklerini görmekteyiz:

”Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sırp halkına hem yolda hem de mahkemede Sırp olarak adlandırılma hakkı tanınmalı, başka bir deyişle Türkiye'deki Sırp uyruğu, millet meclisi kanunu ve imparatorun (sultanın) iradesi ile eşit olarak tanınmalıdır, tıpkı uyruğu uzun süredir tanınan diğerleri gibi. Aksi takdirde Temmuz 1908'den itibaren Türkiye'de özgürlük, eşitlik ve kardeşlik çağının hüküm sürdüğü söylemek doğru değildir.”³¹¹

Osmanlı ordusunda Hristiyan askerler isimli yazıda Sırp'ların Osmanlı ordusunda bulunmak istemelerinden bahsedilmiş fakat bunun için bir şart koşulmuştur. Birliklerin din ayrımına göre değil millet (nation) ayrımına göre oluşturulmaları ve Sırp'ların Rum-Ortodoks milleti olarak değil de gurur duydukları Sırp milleti olarak birliklere girmek istediklerini, bu şekilde olmayacaksa da karışık Müslüman-Hristiyan birliklere razı oldukları ifade edilmiştir.³¹² Bu örneklerden gördüğümüz üzere *Carigradski Glasnik* artık okuyucularına Sırp milletinin önemini ifade eden yazılar yerine, doğrudan yetkililere seslenen, Sırp milletinin onaylanmasını isteyen yazılar yayınlarken, Sırp diplomatik çevrelerinin hizmetinde bulunmuştur.

5.1.3. Gazetenin Sırp'ların Sorunlarına Çözüm Arayışı

Gazete Sırp'ların durumuyla alakalı II. Meşrutiyetle özgürlük ortamından her ne kadar ümit etmişse de ilk önce Bosna-Hersek'in ilhakıyla sonrasında da yukarıda aktardığımız Avrupa vilayetlerinde yaşayan Sırp'ların durumuyla ve özellikle vurguladığı milliyet meselesiyle alakalı karamsar bir tavırla haberleri aktarmış, hükümete uyarılar ve eleştiriler yönelmiş ve Sırp'lar için haklar istemiştir. Bunun yanında öğretmenlerin ve din adamlarının zor durumundan yakınmış ve bu duruma yazılar ve dışarıdan gelen yazılar vasıtasıyla çözümler üretmeye çalışmıştır.³¹³

³¹¹ *Carigradski Glasnik*, “Hoćemo Pravu Slobodu i Potpunu Jednakost” (24 Nisan 1909).

³¹² *Carigradski Glasnik*, “Hrišćani u Otomanskoj Vojsci” (5 Haziran 1909).

³¹³ *Carigradski Glasnik*, “Srpsko Učiteljsko Udruženje u Otomanskoj Imperiji” (19 Haziran 1909).

Şiddete son verilmeli yazısında, *Carigradski Glasnik* anayasa ile verilen şikayet haklarının sonuna kadar kullanılması gerektiğini vurgularken, onları kullanmayan Sırp organizasyonuna³¹⁴ hayret ettiğini açıklamıştır. Bu yazıyla Sırp organizasyonuna harekete geçmesi için seslenerek, halkın sadece hakkı değil aynı zamanda vecibesinin de haklarının korunması için yerel yetkililerde çözüm bulmadıklarında Meclis başkanı Hilmi Paşa'ya, o olmaz ise direkt olarak Meclise başvurularındır.³¹⁵ *Pro Domo Sua* yazısında ise bir miktar özeleştirici de yaparak, (Anayasal) dönemin “kanlı” (II. Abdülhamid) rejimden daha da kötü olduğu vurgulanmıştır. Sırlara anayasayla verilen haklarının kullanılmadığı, bu nedenle 'ağlamanın' bir yarar getiremeyeceği ifade edilir. Sırların durumunu üstlenmesi gereken Sırp genel meclisinin dağıldığını ve bir araya gelmediğini dolayısıyla Sırp milletvekillerinin Mecliste kendi inisiyatifleriyle faaliyet gösterdiklerini, Sırp organizasyonu adına bir öneriyle çıkmadıkları aktarılarak durumun gelecek dönemde böyle devam etmemesi gereği vurgulanmıştır.³¹⁶ Gazetede Sırlarla alakalı bu tavrından dolayı Hükümet tarafından uyarı alındığı ifade edilmiştir³¹⁷. Hükümet Sırlara isteklerinde daha sabırlı olmaları yönündeki tavsiyelere karşı *Carigradski Glasnik*, Sırların tek isteklerinin devlette diğer halklara karşı uygulanan muamelelerin diğer halklara gibi onlara da uygulanması olduğu ifade edilmiştir. Aynı yazıda geçen bir gazetenin ortağının düşüncesi aktarılarak Sırların içinde bulunduğu kötü durumun sebebinin Sırların Osmanlı Devleti'ne karşı aşırı derecede sadık olmalarından bu durumda olduklarına dair kanaat getirmiştir. Dolayısıyla Genç Türkler Sırların bu aşırı sadakatlerinden emin olduklarından milli istekleri reddettikleri aktarılır.³¹⁸ Sırp meselesiyle alakalı tavrı giderek sertleşen *Carigradski Glasnik*'e yukarıda gördüğümüz üzere uyarı gelmiş ve bu yazıdan dört sayı sonra gazete iktisadi sorunlar sebep gösterilerek kapatılmıştır. Birinci bölümde ifade ettiğimiz üzere gazetenin kapatılmasındaki asıl sebep giderek sertleşen II. Meşrutiyet'in basın politikası da sebep olmuş olabilir.

---

³¹⁴ Burada bahsedilen organizasyonun ileride ele aldığımız Sırp Demokratik Birliği olduğunu düşünmekteyiz.

³¹⁵ *Carigradski Glasnik*, “Treba Učiniti Kraj Nasiljima” (3 Temmuz 1909).

³¹⁶ *Carigradski Glasnik*, “PRO DOMO SUA” (7 Ağustos 1909).

³¹⁷ Gazetenin aldığı uyarı veya ceza ile ilgili arşiv vesikasına ulaşılammıştır.

³¹⁸ *Carigradski Glasnik*, “Lojalnost Otomanskih Srba i Ignorisanje Njihovih Interesa” (4 Eylül 1909).

5.2. II. MEŞRUTİYET'TEN SONRA OSMANLI SIRPLARININ SİYASİ TEŞKİLATLANMASI VE *CARİGRADSKİ GLASNIK*'E YANSIMALARI

Sırların siyasi teşkilatlanmasıyla alakalı ilk haber *Carigradski Glasnik*'te küçük bir duyuruyla yapılmıştır. Haberde, Kosova Vilayeti'nin en meşhur Sırlarının, siyasi teşkilatlanma ve seçimlerle alakalı konuşmak üzere bir araya gelmiş oldukları ve Sırp Demokratik Birliği³¹⁹ (Lig) adında bir organizasyonu kurmaya kararlaştırdıkları aktarılıyor.³²⁰ Gazetenin daha sonraki sayılarında Sırp Demokratik Birliğiyle alakalı sınırlı sayıda haber aktarılmıştır. Sırp halkı için bu denli önemli bir organizasyonun gazetede fazla yer almamasının sebebi Üsküp'te organizasyonun yayın organı olan ve yeni kurulan *Vardar Gazetesi*'nin yayınlanmasıyla ilişkilidir. Aktarılanlara geçmeden önce Sırp Demokratik Birliği'nin literatüre yansıyan şekilde sunup gazeteye yansıyan taraflarıyla beraber aktaracağız.

5.2.1. Sırp Demokratik Birliği'nin Kurulması

Sırların siyasi olarak organize olmalarına II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ihtiyaç duyulmuştur. Bunun sebebini Sırp Dışişleri Bakanlığı'nın Sırp çetelerin teslim olmalarını emretmesinde aramak gerekmektedir.³²¹ Sırların Makedonya'daki hareketi artık siyasi teşkilatlanma üzerinden yürütülecekti.³²² İlegal bir devrimci eylem legal siyasi mücadeleyle değiştirilecekti.³²³ II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Sırp Hükümeti Makedonya bölgesinde bulunan konsoloslar vasıtasıyla Sırp siyasi organizasyonun kurulması için etki etmeye başladı.³²⁴

Sırp halk organizasyonunun kurulmasını İTC'nin kendisinin başlattığını ileri süren Mikiç, İTC'nin Sırlardan onar kişinin uluslararası vilayet meclislerine katılmaları için istekte bulunduğunu aktarır.³²⁵ Hacısalihoglu'ya göre de İttihat ve Terakki Cemiyeti, Sırp tarafıyla görüşmeler yaparak onların güvenini kazanmak

³¹⁹ Hacısalihoglu, *Jön Türkler*, 256.

³²⁰ *Carigradski Glasnik*, "Organizacija Srba" (15 Ağustos 1908).

³²¹ Hacısalihoglu, *Jön Türkler*, 256.

³²² Čedomir Popov vd., *Istorija Srpskog Naroda* (Belgrad: Srpska Književna Zadruga, 1983), 6-1/330.

³²³ Vladimir Ilić, *Srpska Četnička Akcija 1903-1912* (Belgrad: Ecolibri Bionet, 2006), 136.

³²⁴ Dejan D. Antić, *Političke Prilike i Srpski Narod u Vardarskoj Makedoniji (1903-1912)* (Niş: Niş Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016), 262.

³²⁵ Popov vd., *Istorija Srpskog Naroda*, 331.

istemmiştir.³²⁶ Mikiç'e göre Sırp halk organizasyonunun kurulması, Sırp konsolosların Osmanlı Devleti'nde yaşayan Sırp'ların işlerine karışmalarına engel teşkil edecekti ki, bu durum İttihatçıları memnun edecek bir gelişmeydi. Sırp konsolosların Osmanlı Devleti'nde yaşayan Sırp'ların işlerine karışmamaları, Sırbistan Krallığı'nın da Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmamasını ifade edecekti. Menfaatlerin zıt olduğu bu iki tarafın isteklerinin aynı olması çelişki dolu bir durumdur. Sırp'ların siyasi organizasyonu Makedonya için farklı bir mücadele şeklini teşkil edeceğinden Sırp hükümetinin talimatlarıyla ve aynı zamanda Sırp'ları sisteme bağlayacağını düşünen İttihatçıların teşvikleriyle kurulacaktı.

Sırp Demokratik Birliği 10-13/23-26 Ağustos'ta Üsküp'te, İlk Sırp Konferansı'nda kuruldu.³²⁷ Toplantı, Milo Mančić binasındaki yirmi altı kişinin³²⁸, çoğunlukta eğitimciler, okul müdürleri ve aydınların katılımıyla gerçekleşti.³²⁹ *Carigradski Glasnik*'te Sırp'ların siyasi örgütlenmesinin tanıtıldığı yazı İlk Sırp Konferansında³³⁰ kararlaştırılan Manifesto'nun şu sözleriyle başlamaktadır:

*“Ülkemizde anayasanın ilanıyla, inanç ve milliyet ayrımı olmaksızın tüm vatandaşların kapsamlı ve barışçıl bir şekilde gelişmesi için koşullar oluşturulmuştur. Büyük Osmanlı İmparatorluğu'nun iç yapısındaki bu değişiklik sayesinde, halkımızın tüm kesimlerinde elde edilen özgürlüğün kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi için siyasi örgütlenme ihtiyacı hissedilmektedir. Biz Osmanlı Sırp'ları olarak bu ihtiyacı hissediyoruz, çünkü bugüne kadar silahla yürüttüğümüz mücadele için devrimci bir örgütlenmemiz vardı, ancak bu devletimizde günümüzdeki koşullara uygun değildir. Kazanılan anayasanın gelişme yolunda yeterli ve sürekli bir güvence olduğuna inanarak, bu devrimci örgütlenmeyi terk ediyoruz.”*³³¹

---

³²⁶ Sırp'lar da bunun karşılığında bazı taleplerde bulundular: Sırp milletinin tanınması, Debar ve Veles Metropolitliği'ne bir Sırp şahsın getirilmesi, parlamentoda koltuk güvencesinin verilmesi ve makamlara atanmalarda eşit hakka sahip olmaları. Hacısalihoglu, *Jön Türkler*, 256.

³²⁷ Popov vd., *Istorija Srpskog Naroda*, 331.

³²⁸ *Carigradski Glasnik*, “Organizacija Srba u Turskoj” (29 Ağustos 1908).

³²⁹ Antić, “Političke Prilike”, 263. Arhimandrit (Tetova) Sava, prota (Gilan) Kosta Popović, (Manastır) Jovan Ćirković, (Mitroviçe) Bogdan Radenković, (Prizren) Milan Ćemerikić, (Vuçitrn) Gliša Elezović, (Taşlıca) Lazar Jankulović, (Manastır) Gligoriye Bojović ve diğerleri. *Carigradski Glasnik*, “Organizacija Srba u Turskoj” (29 Ağustos 1908).

³³⁰ Aşağıda anlatılacaktır.

³³¹ *Carigradski Glasnik*, “Organizacija Srba u Turskoj” (29 Ağustos 1908).

Bu cümlelerle Sırp'ların bir devrimci örgüte sahip olduklarını ve ondan vazgeçtiklerini aktararak yıllardır faaliyet gösteren ve gazetede ona yer verilmeyen devrimci hareketten söz ediliyor. Devamında ise Birliğin kurulma amacı ilan ediliyordu: *“Bu kuruluşu terk ederken, Osmanlı Sırp'ları olarak Sırp Demokratik Birliği'nin kurulmasına yöneliyoruz. Bu Birliğin amacı, vatanımızda vatandaşlık özgürlüklerinin ve anayasal yaşamın tesisine güçlü bir şekilde katkıda bulunmaktır.”* Manifesto'da Birliğin vizyonundan bahsedilerek, temel prensibinin Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün korunması olduğu vurgulanıyordu. Hem Osmanlı Sırp'larının hem de bütün halkın birçok alanda gelişmesi için çabalayacağını, bütün yerli unsurlarla iş birliğine yöneleceğini ifade ediliyor. İsminden yola çıkarak Sırp Demokratik Birliği'nin devlette geniş özgürlüğün, gerçek eşitliğin ve samimi kardeşliğin hâkim olması sözü veriliyordu. Sarf edilen sözlerin parlamenter araçlarla kurumsal gerçekliğe dönüşmesi için çalışacağını ifade ediliyordu.³³²

Carigradski Glasnik'te toplantının Manifestosu ve toplantıya katılan kişilerin isimleri verildikten sonra Osmanlı Devleti'nde Sırp Halkının Geçici Organizasyonu adıyla bu İlk Sırp Konferansında alınan otuz iki karar sıralanmıştır. Buna göre Manastır, Kosova, Selanik ve İşkodra vilayetlerinde yaşayan Sırp halkının gerçekleştirecek olan seçimlere hazırlanmaları ve İstanbul'daki meclise yeterince temsilci göndermeleri için bir Sırp Halkının Geçici Merkezi Meclisi'nin oluşumuna ihtiyaç duyuldu. Meclisin merkezi olarak Üsküp şehri seçildi. Adı geçen kararlarla meclisin işleyişine dair bilgi verilerek, Meclisin görevleri ve hakları sıralanmıştır. Görevleri arasında: vilayet meclislerinden başlayarak en küçük birim olan belediye meclislerini kurmak, Türkçe'den seçim yasasını ve seçimle alakalı diğer düzenlemeleri Sırpça'ya çevirmek, seçimlerle alakalı bütün gereken bilgileri kurulan meclislere aktarmak, Sırp halkını İTC nezdinde temsil edecek olan kişileri seçmek, adı geçen meclislerle danışarak milletvekilleri seçmek, mümkün olduğu yerlerde gazeteler aracılığıyla milletvekili adayları için ajitasyon yapmak, ihtiyaç duyulan yerlere ajitasyon için belirli kişileri göndermek ve en önemlisi, daimi bir Sırp Organizasyonu'nun kurulması gayesiyle seçimlerden hemen sonra partinin daimi programını oluşturarak Büyük Halk Meclisi'nin çağırılması için gereken tüm

---

³³² A.y.

hazırlıkları yapmaktı. Konferansta alınan maddeler dahilinde geçici vilayet, bölge, daha küçük birim olan *srez* ve belediye meclislerinin yapısıyla alakalı bilgilere de yer verilmiştir.³³³ Sırp Halkının Geçici Meclisinin başına gerilla savaşında etkinlik gösteren Sırp Çetnik Organizasyonu'nun başında olan Bogdan Radenković seçilmişti. Çetnik Organizasyonu'nun başı olan bir ismin yeni kurulan siyasi organizasyonun başına seçilmesi aslında 'Sırp Devrimci Örgütünün siyasi örgüte transformasyonu'³³⁴ olarak ifade ediyordu. Böylece, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Sırp'ların ilk siyasi organizasyonu kurulmuş oldu.³³⁵

5.2.2. *Carigradski Glasnik*'te Sırp Demokratik Birliği'ne Dair Diğer Yazılar

Sırp Demokratik Birliği ismini taşıyan ve *Carigradski Glasnik*'te bu konudaki ikinci yazı olarak yayınlanan yazı Sırp milliyetinin onaylanmasından bahsetmektedir. Sırbistan Krallığı'nın Dış İşleri Bakanı Milovanović'in 1908 yılının temmuzunda Osmanlı Devleti'nde yaşayan Sırp'lara nasihat ettiği şeyler arasında Sırp milletinin onaylanma meselesiyle ilgilenmesi de vardı.³³⁶ Birliğin bu konudaki aktiviteleri tespit etmemiş olsak da *Carigradski Glasnik*'te bu konuyla alakalı yazı aynı senenin Eylül ayında yayınlandı. Yazıda eski rejimde din ve milliyetin iç içe geçmiş olduğunu ve bu ikisi arasında herhangi bir ayırımın yapılmadığı ifade ediliyordu. Böylece Yunan ve Bulgarların sahip oldukları kiliseden Sırp'ların yoksun oldukları ve onların kiliselerinin altına kondukları, milliyet onayından yoksun oldukları aktarılıyordu. Buna rağmen bu durumun onların milli 'damarını' öldürmediği söylenerek, yeni rejimde, her ne kadar resmi bir şekilde Sırp milleti tanınmamış olsa da, ilan edilen anayasanın dikte ettiği din fark etmeksizin bütün milliyetlerin kabul edilmesi kuralından yola çıkılarak oluşturulan Sırp Demokratik Birliği'ni devletin, Sırp milli grubunun bir ifadesi olarak

---

³³³ *Carigradski Glasnik*, "Organizacija Srba u Turskoj" (29 Ağustos 1908).

³³⁴ Antić, "Političke Prilike", 262-263.

³³⁵ Dragan Vojvodić – Miodrag Marković, *Umetničko Nasleđe Srpskog Naroda na Kosovu i Metohiji*, (Belgrad: Galerija SANU, 2019), 58.

³³⁶ Antić, "Političke Prilike", 264.

kabul ettiği söyleniyordu.³³⁷ Fakat Sırp milliyetin tanınması meselesi bu ifadeyle bitmeyecek, devletten resmi onayının talep edilmesiyle devam edecektir.³³⁸

Bu yazıdan sonra Sırp Demokratik Birliği ile alakalı dokuz sayı boyunca bir haber yapılmamış, ancak kırk beşinci sayıda Osmanlı Sırplarının Meclisi'nin toplanacağına dair küçük bir not düşülmüştür. Birlikle alakalı sınırlı sayıdaki kaynaklardan öğrendiğimize göre birliğin başlıca görevi seçimlere hazırlık yapmasıydı.³³⁹ Bunu teyit eden nitelikte *Carigradski Glasnik*'teki bir sonraki yazı da *Üsküp'teki Sırp Milli Meclisi – Milletvekillerinin seçilmesi için kurallar* adını taşımakta ve 12 maddeden oluşmaktadır. Meclisin toplanacağına dair haber yapıldıktan yaklaşık üç ay sonra *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meclisi* adını taşıyan yazıyla meclisin Sırp için önemli olan Sretenye, yani 2 Şubat günü toplanacağı ve Meclisle alakalı önemli hususlar ifade edilmiştir. Artık Birliğin ismi de değişerek Osmanlı Devleti'nde Sırp Halkının Organizasyonu ismini almıştır.³⁴⁰ Bunun yanında ifade edilen şeyler arasında toplanacak olan Meclisin görevinin Sırp Milli Organizasyonunu tamamen teşkilatlandırmak; organizasyonun anayasasını yazmak ve millet için önemli konuları halletmek vardı. Proje anayasasının 31. Maddesine göre: *“Meclis, Türkiye'deki Sırp halkının durumu, örgütlenmesi ve yaşamıyla ilgili tüm konularda görüş bildirmek üzere çağrıldı.”* Yazıda ayrıca, Meclisin 1 Kasım'da ve olağanüstü durumlarda toplantıya çağırılacağı, üyelerinin kim olduğu ifade edilmekteydi. Osmanlı Devleti'nde Sırp halkının bundan başka bir organizasyonun olamayacağını, Sırp'ların farklı bir organizasyona kaydolamayacaklarını ve diğer millet gruplarından Sırp organizasyonuna kaydolamayacakları gibi maddeler de proje anayasasından gazeteye aktarılmıştır. Ayrıca, organizasyonun yöneticilerinden de bahsedildikten sonra Kosova, İşkodra ve Manastır vilayetinin yukarı kısımlarında Arnavutların Sırp'lar aleyhine olan faaliyetleri, Bulgarların düşmanca hareketleri, Bosna-Hersek'in utanç verici satışına karşı bütün Sırp halkının adına kararlı bir protesto gibi konular Meclisin gündeminde olacak konular olarak sıralanmıştı.³⁴¹

³³⁷ *Carigradski Glasnik*, “Srpska Demokratska Liga” (5 Eylül 1908).

³³⁸ Bunu Milliyet başlığı altında açıkladık.

³³⁹ Antić, “Političke Prilike”, 265.

³⁴⁰ Ilić, *Srpska Četnička Akcija*, 137. Gazetede Sırp Milli Organizasyonu olarak geçer.

³⁴¹ *Carigradski Glasnik*, “Skupština Srpskog Naroda u Otomanskoj Carevini” (23 Ocak 1909).

Carigradski Glasnik'te Birlikle alakalı son iki yazı Üsküp'te 2 Şubat'ta düzenlenen Meclis'in kararlarını ihtiva eden yazılardı. Bu iki yazıdan sonra organizasyonun işleyişine dair bir haber yapılmadı ve organizasyona dair yazı da yayınlanmadı. Organizasyonla alakalı belirli tezler dışında kapsamlı bilgiye ulaşmamış olsak da ömrü kısa olduğunu söyleyebiliriz. Bunun sebebi 3 Ağustos 1909 tarihli *Siyasi birliklerle alakalı kanunun* meclisten geçmiş olmasıydı. Kanunun 4. maddesine göre belirli milletin veya ırkın adına birlik kurmak yasaklanmıştır. *Carigradski Glasnik* de doğal olarak bu kanuna karşı çıkmıştı.³⁴² Kanun ilan edildikten birkaç ay sonra yetkililer Sırp, Bulgar ve Yunan partilerini kapatmaya başladılar. Böylece Sırp Demokratik Birliği veya sonraki adıyla Osmanlı Devleti'nde Sırpların Organizasyonu isimli parti, 3 Aralık 1909 tarihinde de Üsküp'teki genel parti meclisi kapatıldı.³⁴³

5.3. AVUSTURYA-MACARİSTAN'IN BOSNA HERSEK'İ İLHAKI VE *CARİGRADSKİ GLASNIK*

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) Ayastefanos Antlaşması'nın ardından bozulan dengeleri yeniden kuracak olan Berlin Kongresi tertip edilmiştir.³⁴⁴ Berlin Antlaşmasının 25. maddesi gereğince Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i işgal ederek Yenipazar Sancağı'nda askeri garnizonlar bulundurmaya hak kazanmıştır.³⁴⁵ Bunun sebebi Osmanlı Devleti'nin Bosna-Hersek'te düzeni sağlayamaması ve Avrupa'nın güvenliğinin tehdit altında olmasıydı.³⁴⁶ Avusturya'nın Bosna-Hersek'teki işgalinin otuz yılı boyunca onu kendine tamamen bağlama fikri var olan ve zaman zaman basın üzerinden kamuoyuyla paylaşılan bir fikirdi. Bunun için uygun zamanı bekleyen Avusturya, fırsatı Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet'in ilanından

³⁴² *Carigradski Glasnik*, "Zakon o Udruženjima" (21 Ağustos 1909).

³⁴³ Antić, "Političke Prilike", 272.

³⁴⁴ Ali İhsan Geçer, "Berlin Antlaşması" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 5/516. Ayrıca bkz. Matthew Smith Anderson, *Doğu sorunu: 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, çev. İdil Eser (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2000).

³⁴⁵ Mehmet Yılmazata, *Savaşta Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı* (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2013), 68.

³⁴⁶ Y. Doğan Çetinkaya, *1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 98.

sonraki karışık durumunda bulmuştur.³⁴⁷ Bunun yanında Bosna-Hersek'te de bir seçimin yapılabileceği ve Osmanlı Devleti'nin anayasal bir yolla bu toprakları yeniden tam hakimiyeti altına alabileceği korkusu Avusturya-Macaristan'ı harekete geçirmişti.³⁴⁸ Nitekim Eylül 1908 yılında Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek ilhakını gerçekleştireceği yönünde söylentiler başlamıştı. Söylentiler 6 Ekim 1908 tarihinde gerçeğe dönüşerek Avusturya-Macaristan'ın İstanbul'daki büyükelçisi Pallavicini tarafından Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'ya bir nota sunuldu. Bosna-Hersek'in ilhakını bildiren nota aynı zamanda Avusturya-Macaristan'ın Yenipazar Sancağı'nı boşaltacağını bildirmekteydi.³⁴⁹ Daha sonra *Carigradski Glasnik*, Yenipazar'ın boşaltılmasını Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti'ne adil olmayan bir tazminat olarak yorumlayacaktı.

Osmanlı Devleti'nin tepkisine benzer bir tepki Sırbistan tarafından gelecekti. Sırlar Bosna-Hersek'i Sırların iki yurdu olarak tanımlıyor³⁵⁰, *Carigradski Glasnik* de orada yaşayan ve dini fark etmeksizin bütün unsurları Sırp olarak görüyordu. İlhaka karşı tepki Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi hem Sırp halkı hem de Sırp hükümeti tarafından gösterilmişti.³⁵¹ Avusturya-Macaristan'la silahlı mücadele için hazır olduğu ifade edilmişti.³⁵² Sırbistan'a göre Sırp yurdu olarak sayılan memleketlerin ilhak olunmasından dolayı Sırbistan Hariciye Nazırı'nın tavsiyesiyle 12 Ekim'de, Avrupa Devletleri'nin ilhakı kabul etmeleri durumunda Sırbistan'a verilecek tazminatı konuşmak için bir toplantı tertip edildi. Bundan önce de 7 Ekim'de (ilhakın Osmanlı Devleti'ne bildirilmesinden bir gün sonra) Sırbistan, onu Karadağ sınırıyla birleştirecek olan Yenipazar Sancağı'nı istediğini, Rus Hükümeti'nin bu konuyu ileri sürmesiyle ifade etmiş ise de Osmanlı Devleti'nin toprakları aleyhine olan bu girişimin

---

³⁴⁷ Fahriye Engili, *Osmanlı Yedigari Bosna: Avusturya-Macaristan İşgalinde Bosna 1878-1918* (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019), 355-357.

³⁴⁸ Ayrıca bkz. Yılmazata, *Savaş Giden Yol*, 125.

³⁴⁹ Emine Tonta Ak, "1908 Avusturya'nın Bosna-Hersek'i İlhakı: Yeni Bir Değerlendirme", *Dünden Bugüne Bosna-Hersek ve Aliya İzzetbegović Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi ve Gaziosmanpaşa Belediyesi, Mayıs 2018), 108.

³⁵⁰ Mihailo Vojvodić, *Srbija i Turska 1878-1914*. (Belgrad: Filip Višnjić, 2019), 189.

³⁵¹ Belgrad'da gösteriler yapılmış ve kısa bir zamanda Sırp birliği'nin kurulması için iki gizli cemiyet organize edilmiştir. Noel Malcolm, *Bosna'nın Kısa Tarihi* (İstanbul: Om Yayınevi, 1999), 246.; Ayrıca bkz. Vukašin D. Dedović, "Pregovori o Srpsko-Turskoj Vojnoj Konvenciji 1908. Godine", *Baština* 57 (2022): 344-355.

³⁵² Vojvodić, *Srbija i Turska*, 189.

gerçekleşmeyeceğini gördüğünden bundan vazgeçmiştir.³⁵³ Diğer yandan Osmanlı basınının tazminat meselesini Yenipazar olarak aktarması karışıklık yaratmış, Sırp elçisinin ilgilenmesi gereken bir konu haline gelmişti.³⁵⁴ *Carigradski Glasnik* de farklı yerlerde ve özellikle *Sırbistan ve Karadağ Türk İmparatorluğu'nun aleyhine tazminat istemiyor* başlıklı yazısıyla bazı Osmanlı gazetelerin Sırbistan ve Karadağ'ın tazminat olarak Yenipazar Sancağı'nı istediklerinden bahsedilmesi üzerine bunun yanlış bilgi olduğunu vurgulayan gazete, Sırbistan'ın bu meseleyi reddetme siyasetine hizmet etmiştir. *Carigradski Glasnik* buna ek olarak Sırbistan'da yapılan gösterileri, mitingleri, ilhaka dair Sırp hükümetinin toplantı kayıtlarını, Sırp siyasetçilerle yapılan röportajları yayınlamaktan geri durmamış ve Sırbistan'ın ilhaka karşı propagandasının Osmanlı ayağını oluşturmıştır.³⁵⁵ Bu dönemde Sırp-Osmanlı dostluğunu vurgulayan ifadeler ve yazılara yer verilerek “*Bizim yazılarımız*” kategorisinde Sırp-Osmanlı dostluğunu ifade eden olaylar aktarılmıştır.³⁵⁶

Carigradski Glasnik'in ilhaka olan ilk tepkisini ele alacak olursak, ilhakin ciddiyetinin anlaşılmasıyla daha sonraki sayılarda ateşli propaganda yapacak ve gazete sütunlarının neredeyse tamamını Bosna-Hersek meselesine ayıracaktır. *Carigradski Glasnik*, ilhakin ilan edilmesinden üç gün sonra 26 Eylül/9 Ekim sayısında olaylar üzerine olan şaşkınlığını belirten sakin bir tavırla hiçbir şeyin belli olmadığını fakat Berlin Kongresi'nin artık var olmadığını ileri sürmüştür.³⁵⁷ Belirsizlik tavrının hüküm sürdüğü otuz dokuzuncu sayısında *Carigradski Glasnik*, Büyük Güçlerin kararlaştırıp imzaladıkları anlaşmanın (Berlin Anlaşması) kararlarının herkes için eşit olarak geçerli olup olmayacağını sorgulamaktadır. “Avrupa'yı kanlı bir trajedi mi bekliyor?”

³⁵³ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), 1-2/113.; Sırbistan ve Karadağ'ın Yenipazar üzerindeki menfaatleri (iki devletin bölge üzerinden birleşmesi) bilinen bir olgu olup Avusturya-Macaristan'ın *casus belli* yani savaş nedeni olarak gördüğü bir şeydi. Bu iki devletin birleşmesi onun güneye doğru ilerlemesi için engel teşkil ediyordu ve bu bölgenin Osmanlı hakimiyeti altında kalmasını istiyordu. Dedović, “Pregovori o Srpsko-Turskoj Vojnoj Konvenciji 1908. Godine”, 359.

³⁵⁴ Vojvodić, *Srbija i Turska*, 191-192.

³⁵⁵ *Carigradski Glasnik*'in (1908 yılı) kırkıncı sayısı ‘Sırbistan Bosna ilhaka karşı’ başlığı altında Belgrad'da düzenlenen gösterileri, mitingleri aktarmak için iki sayfa ayrılmıştır. Buna benzer aktarımlar ilerleyen sayılarda da devam etmiştir. Kırk birinci sayıda Paris gazetesi *Matin*'in Sırp siyasetçi Nikola Paşić ile Bosna-Hersek hakkında yaptığı röportaj yayınlanmıştır. Kırk ikinci sayıda ise o sırada yukarıda değindiğimiz görevden dolayı İstanbul'da olan Stojan Novaković ile bir Macar gazetesi için yaptığı röportajın tercümesi yayınlanmıştır.

³⁵⁶ *Carigradski Glasnik*, “Zajednica Turaka i Srba” (17 Ekim 1908).

³⁵⁷ *Carigradski Glasnik*, “Berlinski Ugovor” (26 Eylül 1908).

sorusuyla adeta beş sene sonra çıkacak Birinci Dünya Savaşı gibi bir olayın tahminini yapmıştır.³⁵⁸ Bu ihtimali propaganda süresince de tekrarlamıştır.

Sonraki, kırkıncı sayısında da daha sert bir tavır takınmıştı. Gazete yönetimi tarafından yazılan *Sırbistan bugün ne ister* başlıklı yazısında Sırp'ların acısının ve sükûtinun gelecek için ölümcül olacağını ve Sırp'ların adaletsizliğe uzun ve sabırlı bir şekilde dayanabildikleri gibi kahramanca bir şekilde ölmeyi bildiklerini de ifade etmiştir.³⁵⁹ Aynı sayının bir konusu da Osmanlı Devleti'nin ilhak meselesinin ele alınacağı konferans olmuştur. Adı geçen konferans teklifi Osmanlı Devleti'nin ilhaka dair bulmaya çalıştığı diplomatik çarelerden bir tanesidir. Osmanlı kabinesi ilhakin ilanından iki gün sonra, 8 Ekim 1908 tarihinde Avusturya-Macaristan'a bu tek taraflı hareketi (ilhakı) kabul etmediğini ve 1879 İstanbul Konvansiyonu gereği Osmanlı Devleti'nin Bosna-Hersek üzerindeki hakimiyetinin tartışılmaz olduğunu belirten bir nota göndermiştir. Buna ek olarak bu olayın diğer Avrupa devletlerini rahatsız ettiğini gören Osmanlı Devleti, bu meseleyi ve Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanını tartışmak için konferans tertip etmeye karar vermiştir.³⁶⁰ Bunun üzerine *Carigradski Glasnik*, *Yalnız Prometheus* adında bir yazı yayınlamıştır. Yalnız Prometheus Avusturya idi ve *Carigradski Glasnik* Avrupa Devletleri'nin nihayet ilhaka karşı olduklarını ilan ettiklerini, Osmanlı Devleti'nin ilhakin tartışılacağı bir konferans tertip etmeye teklif ettiğini ve konferansta ele alınabilecek ihtimaller üzerinde durmuştur. *Carigradski Glasnik*'e göre konferansta alınabilecek nihai kararlar şunlardı: Berlin Antlaşmasını imzalayan devletlerin Antlaşmayı bozan bu kararları (Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi ve Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi) kabul etmeleri, Balkanlar'daki *status quo*'yu geri döndürmeleri veya Berlin Antlaşmasının kararlarını revize etmeleri. Gazete, Avrupa Devletleri'nin kararları kabul etmeleri ihtimalinde Osmanlı Devleti'ne kalan tek iki seçeneğinin kararları kabul etmesi veya savaşa hazırlanması olduğunu yazmıştır.³⁶¹ *Avrupa Konferansı* yazısında, *Carigradski Glasnik* konferansın Kasım ayının ortalarında yapılabileceği ihtimaline değinerek

---

³⁵⁸ *Carigradski Glasnik*, "Orientalne Železnice" (26 Eylül 1908).

³⁵⁹ *Carigradski Glasnik*, "Šta Danas Hoće Srbija" (3 Ekim 1908).

³⁶⁰ Tonta Ak, "1908 Avusturya'nın Bosna-Hersek'i İlhakı: Yeni Bir Değerlendirme", 109.

³⁶¹ *Carigradski Glasnik*, "Usamljeni Prometej" (3 Ekim 1908).

Tanin gazetesinde yayınlanan konferans programını aktarmıştır.³⁶² Osmanlı Devleti her ne kadar Aralık 1908 tarihine kadar konferansın tertip edilmesi için uğraşmış olsa da bu plandan vazgeçerek Avusturya-Macaristan ile ikili görüşmeler yapmaya karar vermiştir.³⁶³ Bundan sonra gazete de bu konu hakkında haber yapmamıştır.

İlerleyen sayılarda Bosna'daki durumu gelen telgraflardan ve yabancı basın vasıtasıyla *Bosna'da durum nasıl* başlıkları altında aktarılmıştır.³⁶⁴ Sadece Sırbistan'da ve Bosna-Hersek'teki durumdan bahsedilmeyip Amerikalı Sırpların, Çeklerin³⁶⁵, Yunanlıların³⁶⁶, Romanyalıların³⁶⁷ Karadağlıların ilhaka karşı olan duruşundan ve Hırvatların ilhakı destekleyen tavırlarından da bahsedilmiştir. Gazete yönetimi okuyucularına ilhak hakkındaki malumatları ve durumu yazı olarak göndermelerini rica eden hatırlatma yazısını yayınlamıştır.³⁶⁸ Böylece kamuoyunun fikrini merak ettiğini ifade etmiştir.

Carigradski Glasnik'in bir sayısının ekinde özellikle göze çarpan *İstanbul'da Yüksek ve orta okullardaki Bosna-Hersek talebelerinin Bosna-Hersek'teki Müslümanlara mesajı* yazısıdır. Mesaj 'Müslüman kardeşlerim' diye başlayıp, orada yaşayan Müslümanlarının Bosna-Hersek'ten göç etme istekleri ele alınıp bu fikirden geri döndürmeleri çalışılmıştır. Bir Müslümanın ancak din, ırz, mal ve canına bir tehlike gelecekse veya İslamiyet'e bir katkıda bulunacaksa göç edebileceği hatırlatılmış ve Hazreti Peygamberin hicretinin örnek alınması gerektiğinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda üç yüzyıldan fazla gayrimüslim iktidar altında yaşayan Rus Müslümanlarının örnek alınması tavsiye edilmiştir. En nihayetinde vatani savunma hattında duran büyük dedelerini örnek alınması nasihat edilmiştir. Gazetede, hiçbir kurban verilmeden vatani bırakmayacakları ve büyük dedelerin itibarını kirletmeyecekleri umulmaktadır denmiştir. Artık o eski, Balkan hastası Türkiye'nin değil, güçlü anayasal devletin var olduğunu ve tertip edilecek konferansla özgürlüğün

---

³⁶² *Carigradski Glasnik*, "Evropska Konferencija" (17 Ekim 1908).

³⁶³ Tonta Ak, "1908 Avusturya'nın Bosna-Hersek'i İlhakı: Yeni Bir Değerlendirme", 110.

³⁶⁴ *Carigradski Glasnik*, "Kako je u Bosni?" (17 Ekim 1908).

³⁶⁵ *Carigradski Glasnik*, "Reč Američkih Srba" (17 Ekim 1908) ve *Carigradski Glasnik*, "Česi protiv Aneksije Bosne i Hercegovine" (17 Ekim 1908).

³⁶⁶ *Carigradski Glasnik*, "Simpatija Grka Spram Srba" (24 Ekim 1908).

³⁶⁷ *Carigradski Glasnik*, "Rumuni Protiv Aneksije" (24 Ekim 1908).

³⁶⁸ *Carigradski Glasnik*, "Gospodu Dopisnike" (7 Kasım 1908).

ve hakların garanti altına alınacağından bahsedilerek yazı sona ermiştir.³⁶⁹ İlhakın ilan edilmesinden itibaren Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan ile yaptığı ve Bosna-Hersek'e dair olan müzakere kararlarının açığa çıkmasına dek *Carigradski Glasnik* yukarıda aktardığımız yazıları yayınlarak propagandaya devam etmiştir. Protokol Anlaşmasından sonra ise Hükümeti eleştiren yazılar gazetenin ana yazıları olacaktır.

5.3.1. Avusturya'ya Karşı Boykot Meselesi

Gazetenin gündeminde olan olaylardan bir tanesi de Osmanlı Devleti'nin Avusturya mallarını boykot etme kararıydı. İlhakın ilan edilmesinden bir gün sonra, 7 Ekim'de *Servet-i Fünun* Gazetesi'nde Horasani imzalı yazıda Avusturya mallarına boykot çağrısı yapılmıştır.³⁷⁰ 9 Ekim'de de İstanbul'da boykot çağrısında bulunan birçok afiş halk tarafından yapıştırılmıştır. Yapılan gösterilerde de Avusturya ile Bulgar mallarının boykot edilmesine çağrı yapılmıştır.³⁷¹ Basın, boykotun yayılmasında merkezi rol oynamıştır³⁷², *Carigradski Glasnik* de 16 Ekim'de yayınladığı Avusturya'ya Boykot isimli yazısında hararetli bir şekilde boykot çağrısı yapmıştır.³⁷³ Kırk üçüncü sayısında ise Türkiye'deki³⁷⁴ Sırpların görevi yazısında Türkiye'deki ve başka yerlerde bulunan iyi Sırpların görevinin Avusturya dükkanlarından ticaret yapmaması, Avusturya fabrikalardan giysi sipariş etmemesi, sipariş ettiği giysileri iade etmesi, Avusturya giysisi satan Sırlardan giysi satın almaması şeklinde ifadelerle boykot çağrısı yapmaya devam etmiştir.³⁷⁵ Avusturya giysisinin boykotu durdurulamaz! – Sırbistan'dan Osmanlılara çağrı yazısında boykotun gerekliliğinden ve öneminden bahsedilerek Avusturyalıların kurnazlığından etkilenmeyerek boykote devam etme zorunluluğundan bahsedilmiştir.³⁷⁶ Avusturya

³⁶⁹ *Carigradski Glasnik*, "Poruka Bosansko-Hercegovačkih Đaka" (24 Ekim 1908).

³⁷⁰ Çetinkaya, *1908 Osmanlı Boykotu*, 103.

³⁷¹ Yılmazata, *Savaş Giden Yol*, 186.

³⁷² Çetinkaya, *1908 Osmanlı Boykotu*, 103.

³⁷³ *Carigradski Glasnik*, "Bojkot Austriji" (3 Ekim 1908).

³⁷⁴ Gazete'de Osmanlı Devleti yerine Türkiye (Sırpça: Turska) kullanımı yaygındır.

³⁷⁵ *Carigradski Glasnik*, "Dužnost Srba u Turskoj" (24 Ekim 1908).

³⁷⁶ *Carigradski Glasnik*, "Bojkotovanje austrijskog espapa ne sme se zaustaviti" (5 Aralık 1908).

mallarına uygulanan boykot 26 Şubat 1909 tarihinde Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan anlaşma protokolüne göre sona ermiştir.³⁷⁷

5.3.2. Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan ile Yaptığı Protokol Anlaşması ve *Carigradski Glasnik*'in Tepkisi

Avusturya-Macaristan ile ikili müzakerelere karar veren Osmanlı Devleti bir yandan boykotu sürdürmüştür.³⁷⁸ Avusturya-Macaristan önceleri tazminat olarak sadece Yenipazar Sancağı'nı vereceğini kuvvetle savunmuş olsa da boykotun devam etmesiyle Bosna-Hersek'in ilhaki için para tazminatı vermeye razı olmuştur. Bayur, bu konuda Osmanlı Devleti için iki seçenekten bahsederken, Osmanlı'nın Avusturya-Macaristan ve Almanya'yı karşısına alacak ve belki Yenipazar Sancağı'nı da kurtaramayacaktı veya Avusturya-Macaristan ile anlaşacaktı demektedir. 10 Ocak 1909 tarihinde yapılan teklife göre Avusturya-Macaristan, Yenipazar Sancağı'ndaki haklarından vazgeçecekti. "Kapitüler olmamak üzere Osmanlı hükümetiyle ticaret muahedesi yapmak ve gümrüklerin yükselmesine razı olacaktı" ve Bosna-Hersek karşılığında 2,5 milyon lira (altın) verecekti.³⁷⁹

Teklif haberi *Carigradski Glasnik*'te 14 Ocak sayısının yayına hazır olmasından dolayı sayının son köşesine sıkıştırılarak yayınlandı. Haberi yazan şahıs bu utanca inanmadığını ve gelecek sayıda Bosna'nın para karşılığında satılmasının doğruluğu anlaşılacağı ifade etmiştir. Nitekim bir sonraki sayı *Bosna-Hersek – Avusturya altını ve Osmanlı menfaatleri* yazısıyla başlamıştır. Yazıda Sadrazam Kamil Paşa'nın meclisteki konuşması nakledilmiştir. Konuşmasında Avusturya-Macaristan ile Osmanlı Devleti'nin teklif ettiği anlaşmasının temelini kabul ettiğini ve sorununun kısa zamanda halledileceği gibi hükümetin Bosna-Hersek'teki haklarının tazminatını elde edeceğini ve oradaki halkın dini ve siyasi haklarının temin edileceği söylemiştir. *Carigradski Glasnik*, hükümetinin bu tarzdaki çalışmasının genç parlamenter sistemi için yanlış ve tehlikeli olduğunu yazmıştır. Ülkeleri satma politikasının devlet birliği için tehlike arz ettiğini ifade etmiştir. Bu hareketi savunan basının argümanlarının bütün büyük devletlerin Avusturya-Macaristan ile anlaşılması yolunda tavsiyelerde

³⁷⁷ Çetinkaya, *1908 Osmanlı Boykotu*, 118.

³⁷⁸ Tonta Ak, "1908 Avusturya'nın Bosna-Hersek'i İlhakı: Yeni Bir Değerlendirme", 111.

³⁷⁹ Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, 155-159.

buldukları ve bu denli sıkışık ilişkilerin savaş tehlikesini doğurabileceği yönünde olduğunu aktaran *Carigradski Glasnik*, bunu inkar ederek Temmuz devriminin (1908) mimarlarının ana hedefinin Türkiye'yi Büyük güçlerin yönlendirmelerinden kurtarmak ve dış ve iç politikada kendi kararlarını verme hakkına sahip olmak olduğunu hatırlatmıştır.

Gazeteye göre, Bosna-Hersek'in Avusturya'ya verilmesini nasihat eden büyük güçlerin yarın Girit'in, Arnavutluk'un, Makedonya'nın verilmesini nasihat edeceklerdir. Savaş tehlikesine gelince, *Carigradski Glasnik'e* göre bu tarzda bir siyaset savaşı hızlandırmaktadır ve ciddi bir siyaset değildir. Gazete Osmanlı İmparatorluğuna layık olan bir barıştan yana olduğunu, (Bosna'daki) yurttaşları birer Avusturya mecidiyesine çeviren siyasetçilere karşı olduğunu ifade etmiştir. Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın Yakın Doğu'yu zindana çevirme hırslarına karşı Sırbistan ve Karadağ'ın, doğal müttefik olduğunu aktarılır (gazete bu dönemde daha önce ele aldığımız üzere Balkan ittifakından sık sık söz etmiştir). Avusturya-Macaristan'ın teklifinin kabul edilmesi haydut siyasetinin kanunlaştırılması anlamına geldiğini ifade eder. Fakat gazete her şeye rağmen meclisin bu siyaseti kabul etmeyeceğini ummuştur. Eğer meclis farklı bir karar verirse hükümetin düşüncesiz politikasının sonuçları ağır olacağını ifade ederek, Kâmil Paşa'nın kendine gelerek doğru yolu seçeceğine inanmak ister.³⁸⁰ Aynı sayının Meclis toplantısının aktarıldığı yazısında Sadrazam Kamil Paşa'nın Bosna-Hersek'in yukarıda değindiğimiz kararı aktardıktan sonra mecliste büyük bir alkışın başladığı aktarılır. *Carigradski Glasnik* bu sefer ironik bir bağlamda eleştirerek bu sözleri aktarır:

*“Genç Türkler toprak satışına karar vermişlerse, bunu daha önce duyurmalydılar ve her zamanki gibi satış açık artırmayla gerçekleştirilirdi. Kesinlikle Bosna-Hersek'in satın alınması için daha fazla, çok daha fazla teklif sunan ülkeler bulunurdu. Bu durumda Kamil Paşa'nın politikası daha büyük bir başarı elde eder ve parlamentoda ve diğer yetkili çevrelerdeki sevinç 2,5 milyon liralık bedel yerine üç kat daha güçlü olurdu.”*³⁸¹

³⁸⁰ *Carigradski Glasnik*, “Bosna i Hercegovina Austrijsko Zlato i Otomanski Interesi” (10 Ocak 1909).

³⁸¹ *Carigradski Glasnik*, “Narodna Skupština u Carigradu” (10 Ocak 1909).

Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında 26 Şubat 1909 tarihinde İstanbul'da yukarıda verdiğimiz teklif ve esaslar üzerine Protokol anlaşması imzalanmıştır.³⁸² *Carigradski Glasnik* bunu ilk önce 13/26 Şubat'ta çıkan sayıda küçük bir bilgilendirme ile Bosna'nın satılması başlığı altında açıklamış ve sultanın iradesiyle protokolün kararlaştırıldığını ifade etmiştir. Fakat bu kararın Meclis'ten geçmediğinden bu konudaki umudunu kaybetmediğini gösteren bir tavır takınmıştır. Bir sonraki sayıda *Carigradski Glasnik* imzalanan protokol için bu ifadeleri sarf etmiştir: "Hiçbir Sadrazam bundan daha utanç verici bir pazarlık ve daha değersiz bir protokol imzalamadı". Gazeteye göre Osmanlı Devleti kuruluşundan dek daha büyük bir utanç ve aşağılama yaşamamıştır. Protokolün maddelerini sıralayıp onların ne denli zararlı, hayali ve utanç verici olduğunu aktarmıştır. Meclis üyelerinin görevinin zarar ve utançtan memleketi kurtarmanın olduğu, bir kişiyi 16 dinar değerinde boğa ve domuzdan daha alçak bir fiyata satamayacaklarını ifade etmiştir. Bu yazıda Avrupa Devletleri'nin toplanacakları konferanstan hala medet umulmuştur³⁸³ ve en önemlisi Sırbistan ve Karadağ'ın daha son sözünü söylememiş olduklarına dikkat çekilmiştir.³⁸⁴ Aynı sayıda Sırbistan ve Karadağ'ın en büyük Sırp düşmanı olan Avusturya-Macaristan ile savaş ihtimaline karşı halkın hazır olması mecburiyetinden söz edilmiştir.³⁸⁵ Gazetenin uzun zaman beklediği Bosna-Hersek meselesinin tartışılacağı I. ve II. Meşrutiyet'in ilk kapalı meclis toplantısı 9 Nisan 1909 tarihinde gerçekleşmiş ve Bosna-Hersek'in tazminat karşılığında verilmesi 134 oyla kararlaştırılmıştır. İki yüz milletvekilinden 18'i karara karşı olmuş, 12 milletvekili tarafsız kalmıştır. *Carigradski Glasnik* toplantının detaylarını aktararak derin üzüntüsünü ifade etmiştir. Aynı sayıda Bosna-Hersek ile alakalı son yazılardan olan *Sırp Golgotası*³⁸⁶ yazısı yayınlanmıştır. Bu yazıda Sırpların düştüğü hal tasvir edilerek

³⁸² Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, 172.

³⁸³ *Carigradski Glasnik*'te 1909 tarihli 6. sayısında "Balkan Gümrük Birliği" yazısında Balkan gümrük birliğinin kurulması fikri taşınmıştır. Birliğin kurulması yıllardır devam eden kapitülasyonların kaldırılmasından sonra mümkün olabileceği, Birliğin üyelerinin Avrupa Türkiyesi, Sırbistan ve Karadağ, Romanya Yunanistan ve Özerk Bosna-Hersek'in olması gerektiği ifade edilmiş, Bulgaristan sorunların halledilmeden dışarıda bırakılması tavsiye edilmiştir. Balkan ittifakı meselesi sadece *Carigradski Glasnik*'in öne sürdüğü bir tekliften ibaret değildi. İlhak krizi süresince ittifak, diplomasi dinamiklerinde bir ihtimal gibi duruyordu. Bu konu için bkz. Çelik, *Balkan İttifakı*.

³⁸⁴ *Carigradski Glasnik*, "Prodaja Bosne i Hercegovine" (20 Şubat 1909).

³⁸⁵ *Carigradski Glasnik*, "Sveta Dužnost Srba Svih i Svuda" (20 Şubat 1909).

³⁸⁶ Hristiyan inancına göre Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği dağ. *Golgota* kelimesi büyük ıstırap ve acıyı ifade etmek için kullanılır.

Sırpaların artık Sırp annesinin doğurduğu hiç kimseye güveni kalmadığı ifade edilerek derin hayal kırıklığı ifade edilmiştir. Sırpaların en büyük düşmanı olan Almanizm ve Avusturya'dan nefret edildiğini aktararak, Sırpaların Bosna-Hersek için çalışacaklarını ve 'şeytanın her zaman sevinmeyeceğini, Sırp tanrısının dirileceğini aktarılmıştır.

Bu sayıdan sonra, 17 Nisan tarihinde çıkan sayı 31 Mart olaylarını aktaran sayı olmuştur ve bundan sonraki süreçte gazete 31 Mart Vakasına ve II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesine yoğunlaşmıştır, bu olaylar sonrasında ise bazen Bosna-Hersek'le alakalı yazılar yayınlamıştır. *Carigradski Glasnik*'in hem Sırbistan'da hem de Osmanlı Devleti'nde ilhak ile alakalı bakış açısını ve ilhak ile alakalı dinamikleri takip ederek aktardığını ve yorum yaptığını söylemek mümkündür. Özellikle dikkat çeken şeyler arasında gazetenin Sırp ve Müslüman Boşnak halkının duygularını açık bir şekilde aktarması ve sansüresüz bir şekilde yazmasıdır. Gazete her ne kadar birçok konuda açık sözlü olmamış olsa da bu konudaki açık sözlü davranmış ve hükümeti özellikle sadrazam Kâmil Paşa'yı eleştirmekten çekinmemiştir.

SONUÇ

Carigradski Glasnik gazetesi içerik itibariyle iki döneme ayrılabilir. Birincisi gazetenin yayınlanmaya başlamasından sansürün uygulandığı II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine kadar olan dönem ve II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlükçü ortamdan sonraki (1908-1909) dönemdir. Birinci dönemde gazete sansür kalıplarından çıkmamış olup II. Abdülhamid rejiminin getirmiş olduğu sert matbuat uygulamalarına rağmen 1895 yılından 1908 yılına kadar aynı çizgide devam etmiştir. Gazete kendini belirli konularla sınırlandırarak Osmanlı Devleti'nde olan siyasi olayları sınırlı şekilde aktarmakla yetinmiş ve yorum yapmaktan imtina etmiştir. Dolayısıyla tezimizde gazetenin siyasi tavrı II. Abdülhamid'in şahsında incelenmiştir. II. Abdülhamid çeşitli kategoriler üzerinden gazetede devamlı olarak varlık göstermiş ve en güzel şekilde temsil edilmiştir. II. Abdülhamid ile alakalı imaj ve olayların diri bir şekilde gösterilmesine ek olarak gazete çeşitli kategoriler üzerinden devlete dair önemli kararları, kanunları aktararak ana dili Sırpça olan Sırp tebaa ile Osmanlı Devleti arasında adeta bir iletişim köprüsü kurmuş ve *Takvim-i Vekayi* misali Sırlara yönelik resmi gazete işlevini taşımıştır.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sonucunda gazetenin birçok yönden tavrı değişmiştir. Özellikle bu konudaki sonuçlarımızın çoğunu Volarić ile paylaştık da aşağıdaki konuları önemli bulduğumuzdan genişleterek tezimizde sunduk. II. Meşrutiyet ile gazete II. Abdülhamid'e yönelik olan tavrını değiştirmemiş, sadece daha az övgüler yöneltmeye başlamış ve II. Abdülhamid'i artık anayasal padişah olarak göstermiştir. Gazetenin bu tavrı 31 Mart Vakası'na kadar sürerek sonrasında II. Abdülhamid'e yönelik son derece olumsuz ifadeler kullanılmaya başlanmış, adeta ülkede olan bütün kötülüklerin kaynağı olarak gösterilmiştir. Yeni Sultan V. Mehmed Reşad'a yönelik övgüler yöneltmeye başlayan gazete, sözkonusu tavrı ile II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki dönemde sansür kalıplarından çıkmadığını kanıtlamıştır. Aynı zamanda iktidar sahibine sadık olmadığını da, o kişinin iktidardan düştüğü günden itibaren ona yönelik bütün kötülükleri dile getirmekten kaçınmadığını da kanıtlamıştır. Bu eğilim aslında gazetenin II. Meşrutiyet'ten önceki tavrına gölge düşürerek Osmanlı Devleti'ne yönelik gerçek tutumunun belirlenmesini

zorlaştırmaktadır. Diğer yandan sultanlara gösterilen itaatin aynısını İTC'ye göstermeyen gazete II. Meşrutiyet'ten sonra eleştiri ve açık dille olan yazılar yayınlamıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde gazetenin yayın politikasının iktidar sahibine ve ortamına bağlı olarak politik, pragmatik ve değişken olduğu göstermektedir.

II. Meşrutiyet'ten önce gazetede aktarılan şikayetler ve istekler okullar ve kiliseler meselesiyle sınırlıydı ve çoğunlukla üstü kapalı bir şekilde yapıyordu. II. Meşrutiyet'ten sonra gazete Osmanlı Devleti'nde yaşayan Sırp'ların zor durumuyla alakalı ve özellikle Bosna-Hersek meselesindeki sert tavrını ve ilhaka karşı propagandasını açık bir şekilde göstermiştir. Her ne kadar gündelik olaylara ve devletin yayınlamış olduğu kanunlara yer vermiş olsa da (bu kanunlar da çoğunlukla Sırp meselesini ilgilendiren kanunlar olmuştur) gazete artık Osmanlı Devleti ile Sırp tebaa arasında köprü vazifesini üstlenmesinden, imparatorluk ve anayasal monarka hizmet eden işlevinden ziyade, Osmanlı Devleti'nde yaşayan ve devlet mekanizmasında eşit olarak söz sahibi olmak isteyen Sırp ulusuna hizmet eden bir gazete haline dönüşmüştür.

Bu dönüşümden itibaren yayınlanan yazılar Sırbistan'ın resmi siyasetiyle uyumakta ve ona hizmet etmektedir. Buna rağmen Sırbistan açıkça “yurt” veya “vatan” olarak gösterilmemiş ve her ne kadar yöneticilere ve hükümete yöneltilen şikayetler olmuş olsa da Osmanlı Devleti'nin bütünlüğüne karşı söylem geliştirilmemiştir. Buna bağlı olarak II. Meşrutiyet'ten önce yapılan çetecilik faaliyetleri de Osmanlı Devleti'nin lehine yapılmış gibi gösterilmişlerdir.

Gazete her iki döneminde de Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasında iyi ilişkileri temsil etmeye çalışmıştır. Birinci dönemde okuyucularına Osmanlı ve Sırbistan arasında çeşitli konular üzerinden iyi ilişkileri empoze etmeye çalışmıştır. 1903 yılında Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne yönelik değişen barışçıl tavrından sonra da Volarić'in tespit ettiği üzere gazete barışçıl siyaset zemininde kalmış ve çetecilik faaliyetleriyle alakalı herhangi bir haber yapmayıp dostane bir imaj çizmeye devam etmiştir. Tespitlerimize göre bu tavrı ilişkileri ifade ederken de korumuştur. Bu dönemde böyle bir imkânı iki ülke arasında sürekli yenilenen Ticaret Anlaşmaları üzerinden kullanmıştır. Bu yazılarda ticaretin iki ülke arasındaki dostluğu artıracığı yönünde

ifadeler kullanmış ve özellikle 1906'da Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan ile gümrük savaşına girdiği ve ürünlerini ihraç edemediği bir dönemde Osmanlı Devleti gibi bir devletle Ticaret Anlaşmasını imzalamasını çok önemli bulmuştur. Çeşitli yazılar vasıtasıyla da zaman zaman dostane ilişkilerini vurgulamaktan geri durmamıştır.

Gazete 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra (ikinci dönem) ise ilişkileri Bosna-Hersek meselesi üzerinden aktarmıştır. İki ülke arasındaki dostluktan ve doğabilecek ittifaktan bahsetmiştir. Gazete her ne kadar bu dönemde Sırların kötü durumundan şikayet etmeye başlamış ve iktidara yönelik eleştirel yazılar yayınlamış olsa da Osmanlı-Sırbistan ilişkilerini hep dostane ifadelerle aktarmıştır. İlişkilerin bu şekilde gösterilmesi Sırbistan'ın imparatorluktan kopmuş bir ulus devlet olmasına rağmen, stratejik olarak Avusturya-Macaristan'a karşı olan tutumuna uygundur. Yani Sırların menfaatleri ile Osmanlı Devleti'nin menfaatleri Avusturya karşısında müşterektir. Bu ortak zemin gazetenin bu konudaki yayın siyasetini belirlemiştir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV KAYNAKLARI

BOA, Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı Âlî Evrak Odası [BEO]*. No. 2997, Gömlek No. 224729. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

BOA, Osmanlı Arşivi. *Dâhiliye Mektubî Kalemî [DH.MKT]*. No. 316, Gömlek No. 38. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

BOA, Osmanlı Arşivi. *Dâhiliye Mektubî Kalemî [DH.MKT]*. No. 2124, Gömlek No. 64. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

BOA, Osmanlı Arşivi. *Dâhiliye Mektubî Kalemî [DH.MKT]*. No. 1151, Gömlek No. 2. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Hususi [İ.HUS]*. No. 31, Gömlek No. 105. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Hususi [İ.HUS]*. No. 161, Gömlek No. 63. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

BOA, Osmanlı Arşivi. *Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası [HR.HMŞ.İŞO]*. No. 76, Gömlek No. 64. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

II. GAZETELER

Carigradski Glasnik, 1895: 1, 2, 4, 8, 13, 20, 21, 39. 1896: 3, 15, 19. 1897: 27, 31, 46. 1898: 4. 1899: 1, 18, 24, 30. 1900: 48. 1902: 25. 1903: 7, 29. 1904: 19. 1906: 21, 30, 35, 37. 1908: 2, 9, 30, 31, 33, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 49, 50, 52. 1909: 2, 3, 4, 5, 8, 10, 15, 16, 17, 18, 24, 26, 28, 29, 33, 34, 35, 37, 42. https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_6A961E3C371123551F340E4E2C766411

III. TEZLER

Antić, Dejan D. *Političke Prilike i Srpski Narod u Vardarskoj Makedoniji (1903-1912)*. Niş: Niş Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.

Dedović, Vukašin D. *Rad Srbije na Zaštiti Državnih i Nacionalnih Interesa u Makedoniji od 1885. do 1912. Godine*. Belgrad: Univerzitet u Beogradu, Filozofski Fakultet, Doktora Tezi, 2016.

Koylu, Zafer. *Makedonya Sorunu (1878-1913)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Novakov, Aleksandra Ž. *Srednje Srpske Škole u Osmanskom Carstvu*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski Fakultet, Odsek za Istoriju, Doktora Tezi, 2014.

Volarić, Klara. *Carigradski Glasnik: A Forgotten Istanbul-based Paper in the Service of Ottoman Serbs, 1895-1909*. Budapeşte: Central European University, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

IV. KAYNAK ESER VE İNCELEMELER

Adanır, Fikret. *Makedonya Sorunu*. İstanbul: Tarih Vakfı, 2001.

Ahbab, Yakup. “Balkanlarda Kiliseler Sorunu Örneği Olarak: Fermiliyan Meselesi (1897-1902)”. *Journal of History and Future* 1/1 (Aralık 2015), 51-70.

Ahmed, Feroz. *İttihat ve Terakki 1908-1914*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2020.

Akyıldız, Ali. “Meclis-i A’yân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/243-244. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Anderson, Matthew Smith. *Doğu sorunu: 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*. çev. İdil Eser. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2000.

Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

- Aslantaş, Selim. “Sırbistan: İsyancılar ve Bağımsız Devlet”. *Balkanlar El Kitabı*. ed. Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ. 1/472-487. Ankara: Vadi Yayınları, 2006.
- Ayfoncu, Erhan. “Osmanlı İdaresinde Sırbistan”. *Balkanlar El Kitabı*. cilt 1, ed. Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ. 1/350-360. Ankara: Vadi Yayınları, 2006.
- Baykal, Hülya. *Türk Basın Tarihi 1831-1923*. İstanbul: Afa Matbaacılık, 1990.
- Bayur, Yusuf Hikmet. *Türk İnkılabı Tarihi*. 1-2. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Beydilli, Kemal. “Şark Meselesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/352-357. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Börekçi, Mehmet Çetin. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*. İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2001.
- Čolić, Ljiljana. „Carigradski Glasnik“ *Svetilnik Srpsstva u Vekovnoj Tami*. Beograd: Zavod za Udžbenike, 2018.
- Ćorović, Vladimir. *Istorija Srpskog Naroda*. 1 cilt. Beograd: Ars Libri, 1997.
- . Vladimir. *Istorija Srpskog Naroda*. 3 cilt. Beograd: Ars Libri, 1997.
- Çelik, Bilgin. *Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi*. İstanbul: İstanbul bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Çetinkaya, Y. Doğan. *1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Dedović, Vukašin D. “Pregovori o Srpsko-Turskoj Vojnoj Konvenciji 1908. Godine”. *Baština* 57 (2022), 344-355.
- Duman, Haluk Harun – Pekman, Cem. *Türk Basın Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018.
- Duran Nurbanu, “Sırbistan’ın ve Osmanlı Sırlarının Makedonya Meselesindeki Yeri”. *TAD* 46 (2023), 181-201.
- Đurđev, Branislav vd. *Historija Naroda Jugoslavije*. Zagreb: Školska knjiga, 1959.

- Emgili, Fahriye. *Osmanlı Yadigarı Bosna: Avusturya-Macaristan İşgalinde Bosna 1878-1918*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019.
- Geçer, Ali İhsan. “Berlin Antlaşması”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/516-517. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Güllü, Ramazan Erhan. “Bulgar Eksarhlığı’nın Kuruluşu ve Statüsü”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 17 (Ağustos 2018), 350-361.
- Hacısalihoglu, Mehmet. *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.
- Ilić, Vladimir. *Srpska Četnička Akcija 1903-1912*. Belgrad: Ecolibri Bionet, 2006.
- İskit, Server. *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*. İstanbul: Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, 1943.
- İnuğur, M. Nuri. *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Basımevi, 1982.
- Jagodić, Miloš. “Nufusko Pitanje: Problem Zvaničnog Priznavanja Srpske Nacije u Turskoj 1894-1910”. *Istorijski Časopis* 57 (2008), 343-354.
- . “Planovi o Politici Srbije Prema Staroj Srbiji i Makedoniji (1878-1885)”. *Istorijski Časopis* 60 (2011), 435-460.
- . *Srpsko-Albanski Odnosi u Kosovskom Vilajetu (1878-1912)*. Belgrad: Zavod za Udžbenike, 2008.
- Jelavich, Barbara. *Balkan Tarihi*. 2 cilt. İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- Jovanović, Slobodan. *Vlada Aleksandra Obrenovića*. Belgrad: Izdavačka Knjižarnica Gece Kona, 1929.
- . *Vlada Aleksandra Obrenovića*. Belgrad: Izdavačka Knjižarnica Gece Kona, 1931.
- Kayapınar, Ayşe – Kayapınar, Levent. “Orta Çağ’da Sırlar ve Devletleri”. *Balkanlar El Kitabı*. ed. Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ. 1/129-139. Ankara: Vadi Yayınları, 2006.
- Kerimoğlu, Hasan Taner. “Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı-Rum İlişkileri”. *CTTAD* 6/14 (Bahar 2007), 3-25.

- Koloğlu, Orhan. *Osmanlı Dönemi Basının İçeriği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2010.
- . *Abdülhamid Gerçeği*. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2018
- . *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınevi, 2020.
- Kuran, Ahmet Bedevi. *İnkılap Tarihimiz ve "Jön Türkler"*. İstanbul: Tan Matbaası, 1945.
- Kurşun, Zekeriya. "II. Abdülhamid Döneminde Batı Basınında İmaj Düzeltme Çabaları: Matbuat-ı Ecnebiye Müdüriyeti'nin Kurulması ve Faaliyetleri". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 1 (1999), 105-118.
- Kurşun, Zekeriya. "Said Paşa, Küçük". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/576-578. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Kurtaran, Uğur. "Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (Sonbahar 2011), 57-71.
- Kutlu, Sacit. *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Lewis, Bernard. "II. Abdülhamid Devrinde Türk Basını". çev. Öz Dokuman. *Hayat Tarih Mecmuası* 9 (1970), 26-33.
- Malcolm, Noel. *Bosna'nın Kısa Tarihi*. İstanbul: Om Yayınevi, 1999.
- Miketić, Uroš. "Carigradski Glasnik (1895-1909): Prilog Proučavanju Privrednih, Crkvenih i Školskih Prilika Srba u Kosovskoj Mitrovici i Okolini". *Baština* 49 (2019), 321-338.
- Ortaylı, İlber. "Millet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/66-70. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Özcan, Azmi. "Otuzbir Mart Vak'ası". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/9-11. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Özkan, Ayşe. *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.

- Popov, Ćedomir vd. *Istorija Srpskog Naroda*. 6-1. Belgrad: Srpska Književna Zadruga, 1983.
- Rajić, Suzana – Leovac, Danko. *Historija Srpskog Naroda u 19. i Početkom 20. Veka* Belgrad: Zavod za Udžbenike, 2018.
- Sakaoğlu, Necdet. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Basım, 1985.
- Sertoğlu, Midhat. *Mufassal Osmanlı Tarihi*. 6 cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021.
- Tezcan, Asuman. “Âli Kararname ve Basın”. *Selçuk İletişim Dergisi*. 3/4 (2005), 166-172.
- Tonta Ak, Emine. “1908 Avusturya'nın Bosna-Hersek'i İlhakı: Yeni Bir Değerlendirme”. *Dünden Bugüne Bosna-Hersek ve Aliya İzzetbegović Uluslararası Sempozyum Bildirileri*. ed. Zekeriya Kurşun vd. 103-114. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi ve Gaziosmanpaşa Belediyesi, Mayıs, 2018.
- . “Osmanlı Devleti'nde Abdülaziz Devri Matbuat İdaresi”. *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*. 1/130-?. Ankara: Türk Tarih Kurumu, Aralık 2013.
- Toprak, Serap. *19. Yüzyılda Balkanlar'da Ulusçulu Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası*. Ankara: Gece Akademi, 2019.
- Topuz, Hıfzı. *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.
- Turan, Şerafettin. “Edirne Antlaşması”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/442-443. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Virijević, Vladan. “'Carigradski glasnik' o Novom Pazaru i okolini krajem XIX i početkom XX veka”. *Novopazarski zbornik* 33 (2010), 111-123.
- Vojvodić, Dragan – Marković, Miodrag. *Umetničko Nasleđe Srpskog Naroda na Kosovu i Metohiji*. Belgrad: Galerija SANU, 2019.

Vojvodić, Mihailo. “Konzularna Konvencija Između Srbije i Turske (1879-1896)”. *Izazovi Srpske Spoljne Politike (1791-1918)*. ed. Tibor Živković. 111-142. Belgrad: Istorijski Institut, 2007.

———. “Rad Stojana Novakovića na Zaključenju Železničke Trgovinske Konvencije Između Srbije i Turske (1887-1888)”. *Izazovi Srpske Spoljne Politike (1791-1918)*. ed. Tibor Živković. 143-159. Belgrad: Istorijski Institut, 2007.

———. *Srbija i Turska 1878-1914*. Beograd: Filip Višnjić, 2019.

Yılmazata, Mehmet. *Savaşta Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhaki*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2013.

Zirojević, Olga. *Srbija pod turskom vlašću*. Belgrad: Fond za otvoreno društvo, 2007.

V. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://www.digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_6A961E3C371123551F340E4E2C766411> (Erişim Tarihi 15 Mart 2023)

EKLER

Ek 1. "Yaşasın Bizim Büyük Padişahımız" başlıklı gazetenin ilk sayısının ilk sayfası

Kaynak: Carigradski Glasnik (14 Ocak 1895).

